

185725

OSZK

OSZK

BERKES IMRE
ODAKÜNN SÜT A NAP

REGÉNY

Budapest, Franklin-Társulat

BERKES IMRE

ODAKÜNN SÜT A NAP

REGÉNY

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT

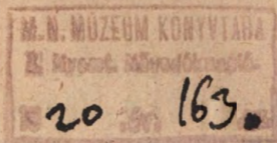
MÁGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

KIADÁSA

hung.
40.6 dd

185725

I.

Bibor a Hertelendy-utcán ment lefelé, a város külső széléről jött s hazafelé tartott. Ordas Mihálylyal, a jómódú paraszttal alkudozott napok óta, kis szőlőbirtokot szeretett volna venni, de a paraszt makacs, szívós ember volt, azt mondta, hogy bár vér nem itatta ezt a földet, de erről a föld nem tehet, viszont neki sok vére folyt el a háborúban, — s az alkudozás során pontosan előadta, hogy hol, milyen körülmények között sebesült meg, hová sodródott, miképpen menekült meg, s ha már az ő vére olyan olcsó volt, a földjét nem adja olcsón. Bibort boszantotta kissé ez a pökhendiség, de ettől nem lett rosszabb a föld s nem változott meg a mult sem, hogy ő kétszer sebesült meg, először hadnagy korában Galicziában, másodszor főhadnagy korában a Doberdón, s így a vértelen szőlejére s véres emlékeire büszke paraszt gőgje vele szemben egészen jogosulatlan volt, — mégis legjobban az bántotta, hogy a felesége már több ízben tudakolta, mi lesz a szőlővel. A feleségének akarta megvenni a Biborc határában elterülő tíz holdat; eleinte meglepetésnek szánta a születésnapjára, de aztán véletlenül elszólta magát s most már szerette volna valóra váltani az ígérését.

Szerette volna. Csakhogy Ordas Mihály, a mikor már érezte, hogy kezd kissé puhulni, abba hagyta az alkut, besietett az apjához, az istállóba, s onnan visszajövet, nem lehetett

vele többé bírni. Apja, a nyolczvan éves Ordas Mihály, a háború kitörésének a napján, a mikor széles jó kedv és sok piros bor ömlött végig Biborcz utczáin, beballagott az istállóba, azóta ott lakik, élő emberrel alig vált szót, csak a lovaival és a marháival beszélget, az állatokkal is csak akkor, ha senki sem hallja. Senki-nek el nem hiszi, hogy vége a háborúnak, s inkább ráhagyná a szőlejét a lovára, semhogy elsötétült lelkével még egyszer öldöklő ember elé kerüljön.

A Hertelendy-utczát végigöntötte szertefolyó aranyával a déli nap, az utczán, a melyet a háboru örült izgalmai közepette kereszteltek el a híres Hertelendy őrmesterről, a város szülöttjéről, most a megérett májusvég hirtelen pörkölő hevében alig lézengett valaki. Bibor is szabadulni szeretett volna már innen, maga sem tudta miért, de más útja nem volt, erre kellett haza felé mennie. A fejét kissé lehajtotta, a puha, könnyű kalapját a szemére húzta, már nem gondolt a parasztra és az istállóban lakó zsugori apjára, a szeme szögletéből látta, hogy valaki szembe jön vele, s a mikor ezt az embert észrevette, a szíve egyszerre erősebben kezdett dobogni. Valami ostoba gyengeség fogta el néhány pillanatra, de aztán kifeszítette a mellét, ugyanúgy, mint a hogy máskor szokta tenni, a mikor Parlaghy Jánossal találkozott, s ugyanazzal a gondolattal erősítgette a szívét, a melylyel máskor szokta, a mikor Parlaghy váratlanul elébe került. Kattogó, kínos, bolond géppuskatűz, veszett, tomboló, idegtépő ágyúbömbölés és egy feledhetetlen, őrijtő, soha nem hallott és soha meg nem ismételhető, halálos hörgés jutott az eszébe. Milyen semmiség a mostani idegessége!

— Szervusz Tivadar! — köszöntötte Parlaghy.

— Szervusz! — mondta hidegen Bibor s látta, hogy Parlaghy csoszogott, lépést váltott, mintha meg akart volna állni. De elmentek egymás mellett, Bibor keményen, mintha most is izgalom nélkül állná a géppuskatüzet, Parlaghy hajlékonyan, fejét kissé oldalra billentve, mintha ellenséges repülőgép lezuhanó bombája ellen védekeznék könnyedén, valami fitymáló fölényességgel, a hogy az a harctéren vérévé vált.

Bibor néhány lépést tett előre, majd meg akart fordulni, de csak a nyakát tudta kissé megmozdítani, mert hirtelen egész testével előredőlt, a szeme fénylőn villant meg s a két füle ijedten figyelt. Valahol egy éles lövés dördült el. A néptelen utca, mintha titkos sülyesztőből ontotta volna ki az embereket, egyszerre nyüzsögni kezdett, kapualjakból, üzletekből, csendes házakból rohantak ki a kíváncsi, tudakozódó, megriadt arcú alakok, szutykosképű inasok, vöröskezű cselédek, vékonycsontú kereskedősegédek s a járókelőkből mindazok, a kik éppen most a Hertelendy-utczában voltak. Alig néhány lépésnyire Bibor előtt torlódott össze a tömeg, egyesek berohantak a házba, a honnan a lövés sikoltó füttye kihaló az utczára, mások az ablakok párkányaira csimpaszkodtak föl, talán láthatnának valamit abból, a mi ott benn véres fordulatot vett. Mire Bibor a ház elé ért, zavaros, kapkodó, pletykálkodó szavak durva árja csapta meg, a piszkos ár szétömlött az utczán, új piszkokat szedett magába s úgy hömpölygött tova, messze, szét a város széles téerein és zezugos vonalain.

— Gömöry százados, — ütötte meg Bibor fülét, a mikor a zajgó csapathoz ért és megállt.

— Hát persze, hogy megölte, — rikácsolta valaki, — már akkor is szeretőt tartott, a mikor az ura a háborúban volt.

— Fenét ölte, hátha véletlenül... véletlenül is elsülhetett a revolvere, — magyarázta egy másik.

— Persze hogy Görgetegi lány, az idősebbik...

— Minden Görgetegi lány komisz.

— Az apjuk a legkomiszabb. Eleget csalt a háború alatt. Azt mondják, valami két milliót harácsolt össze a sovány marhákkal.

— Majd kitekerjük a nyakát annak is, csak...

— Kinek volt a kedvese?

— Akárkié, de nagyon is peczkesen hordta az orrát.

— Három kitüntetést kapott.

— Négyet, négyet. Hadnagy volt, a mikor kitört a háború.

— Jól tette. Pusztuljanak az asszonyok is! Nem kár értük.

Bibor fölkapta a fejét, a tekintete ráesett arra az emberre, a ki azt mondta, hogy pusztuljanak az asszonyok is. Féllábú, parasztféle ember volt, a fején színehagyott, zsíros katonasapka, két hónalja erős, otromba mankón pihent, arcát keserű ránczok szelték át, őszülő, redves bajusza alatt torz vigyorgásba rándult a szája, apró, ragadozó szeme kíváncsian, gyorsan, élesen siklott idestova, látszott a vigyorgásán, hogy mindent hall, mindenre figyel. Keskeny mellén kitüntetések, egy, kettő, három. Bibor a rokkant katonát nézte, a ki még mindig gonoszkodó arczczal állt a háttérben, felső testének könnyű súlyát a két görcsös mankón nyugtatva. A mit a többi szószátyár lökött ki magából, az nem érdekelte, azt talán nem is

hallotta, de a féllábú paraszt megjegyzése izgatta, nyugtalanította: Pusztuljanak az aszszonyok is! Nem kár értük... Feléje indult, de hirtelen észrevette Parlaghyt, őt is visszacsalta a durranás, majdnem beléje botlott, hátrahajlította a testét s most már azért sem vette le szemét a vigyorgó alakról, hogy Parlaghyt ne kelljen néznie.

A tolongás, fecsegés, az ideverődött kisvárosiak rút és kíméletlen izgalma mindössze néhány pillanatig szorult, zsúfolódott és lángolt a ház előtt, a kik az imént besiettek, nem tudván kíváncsiságukat fékezni, most sápadtan, gyors léptekkel bukdácsoltak kifelé s nyomukban megjelent Gömör Árpád százados. A tömeg hirtelen utat nyitott a tisztnek, a ki könnyedén rohant át a kíváncsiságból, kárörömből, idegen emberek lelketlenségéből s alantas indulatok tüzeiből támadt két perzselő fal között, mintha csak újra kettős tűz közé került volna. Az arcát az ifjúság, vagy valami rettenetes felindulás lángja sütötte, de a szája széle kékesen sápadt volt. Semmi sem látszott rajta, senkire nem nézett, fiatalos, nyulánk termete gyorsan siklott tova, sarkantyúja megcsörrent, nem hallotta, hogy Parlaghy megszólította, hogy köszönt néki, Gömör százados néhány perc alatt eltűnt a Hertelendy-utczából, ment a kaszánya felé, hogy...

A szobalány rohant ki a házból. A két tűzfal újra egymásra csapódott, a szobalányt körülfogták, taszigálták, kikérdezték, s Bibor a röpködő szávak pernyéjéből csak ennyit hallott:

— Doktor... Meghalt... Agyonlőtte... Valami levél... Patika... Doktor...

Bibor elindult. Valósággal belebotlott Parlaghyba, most nem tudott kitérni előle, megállt s lustán nyujtotta néki a kezét.

— Szegény asszony, — mondta Parlaghy — rabiátus ember a százados, az, én ismerem, szolgáltam vele Galicziában.

— Galicziában? ... De valami levelet, levelet, — dadogta Bibor, — levelet talált az asszonynál — s messze eltekintett Parlaghy feje fölött.

— Pletyka, buta hazugság, — mondta keményen Parlaghy. — Minden komisz cseléd névtelen levelet ír mostanában. Ez az. Ezért kellett egy szép asszonynak, igen, így, ilyen gyalázatosan ...

— Cseléd? — kételkedett Bibor.

— Cseléd, — pattant fel Parlaghy. — Mit tudom én, cseléd, izgága, vájkáló alakok, belevájkálnak a más bensejébe, kell itt már valamit csinálni. Minden hétre jut két-három botrány. Tegnap egy iparos szúrta le a feleségét a Béke-utczában, ma itt, Gömöryéknél ... Mégis ...

Bibor reszketni kezdett. Már alig tudta magát túrtöztetni.

— Cselédek? ... Hát ezt rosszul látod. Nem a cselédek. A gazemberek.

A szemét, a mely szikrázott, élesen fúrta Parlaghy szemébe.

— Az is, az is lehet, — válaszolta Parlaghy s hangja egyszerre rekedt tompaságba törött, a torkát kezdte idegesen köszörülni. — Más, más most az élet, a társadalom, persze, ki gondolt volna erre, annyi bűn, úgy-e, a háború? ...

Bibor ráripakodott.

— Eh, nem lehet mindent a háborúval ... A gazságokat, nem, azt nem ...

Parlaghy visszanyerte a nyugalmát.

— Na, majd este a kaszinóban. Majd beszélünk róla. Eljössz?

Nem várta meg a választ, köszönt, hátat fordított Bibornak s folytatta az utját.

A tömeg már oszlófélben volt. Egy városi rendőr állt a kocsit közepén, az unszolta, szólította a még ott ácsorgókat, a kik azonban nem igen hallgattak rá. Bibor két-három lépést tett előre, mellette, a falnak dőlve állt a féllábú ember s most ördögi kajánság torzította el az ábrázatát. Bibor meghökkenve huzódott el tőle, s önkénytelenül is ezt mondta :

— Engem nevet? Rajtam nevet?

A féllábú élénken tiltakozott.

— Nem is ismerem az urat. Nem, hanem a mankó, ez itt, nem, birom. Van nékem műlábam, vasból, az jobb, de most valami baja van, eltörött, javítják . . . A mankó, verje meg Hertelendy őrmester, a kutyának való . . . Hertelendy őrmesterrel harczoltam én Zsemiszli várában. De akkor még csont volt a lábamban, nem vas. Akkor még volt feleségem . . .

Bibor nem hallgatta tovább. Elindult. Rohant hazafelé.

II.

Útközben néhány ismerősével váltott egy-két zavaros szót, hogy hallotta, igen, micsoda tragédia, hogy látták Gömöryt végigvágatni az utczákon, olyan volt, mintha az örültek házából szökött volna meg, vagy egy vértől csurgó, széttépett, lerombolt földözék halálos mélyéből szabadult volna ki, de Bibor füle mellett értetlenül röpültek tova ezek a sötét és komor szavak. Az ő fülében még egyre a halálos lövés különös, megrázó és dermesztő hangja tánczolt, s a hogy e lövés elől menekült, egyre azzal a gondolattal küzködött, hogy talán a háborúnak még mindig nincs vége, az emberek még mindig tépik, marczangolják egymást, még nem ömlött ki elég vér, újra

friss, forró vérnek kell végig folynia az utcákon. Tétova, elmerült járókelők lelkét egyszerre csak megrendíti a régi hang, egy ablakból lövés bolond muzsikája rezdül ki, hirtelen halálos sikoly tépi meg a béke hazug, ál csendjét. Mi ez? A harctér veszett tébolya, vagy? ... Bibor meg-megrázkódott, kergette, űzte magától ezeket a hideg, vérfagyasztó kísérteteket, a melyek a mult fekete lepleit emelgették kábult szeme előtt, hogy jelene kínzó kísértéseit tompítsák, elöljék.

Futtában megállt egy pillanatra, belenyúlt a kabátja belső zsebébe, kivette a tárczáját, s a tárczájából egy már kissé megfakult, elrongyolódott levelet kaparászott ki. Jól tudta, mi volt a levélben, minden betűjét kívülről tudta, minden vonása az agyába vésődött, de azért, mintha csak most nyomta volna a kezébe a levélhordó, valami meglepett, csodálkozó és rémült arczkifejezéssel olvasta mormolva, súgva önmagának, hogy más meg ne hallja: «Figyelmeztetem, hogy mialatt maga a harctéren szenved, a felesége megcsalja. Hogy kivel, azt nem írom meg, azt találja ki maga. Sok sebesültünk van itthon. Parlaghy is itthon van. Ella.» Így olvasta ezt egyszer a lövészárookban is, súgva, önmagának, hogy az óriási sziklák ott a Doberdón meg ne hallják a szégyenét, a szétmorzsolódó szikladarabok el ne görgessék fájdalmát az idegen katonák közé, hogy az olasz gránátok dühös robbanásába bele ne vegyüljön egy síró hang az ő szívéből, egy vérző jaj az ő lelkéből, egy fékevesztett, boszúért lihegő istenkáromlás az ő megdöbben, fellobbanó agyából. Jobbra-balra tombolt körülötte a gyilkos aczélorkán, de ő egyre arra gondolt, ki lehet az az Ella. Fantáziája végigsiklott, Biborcz összes utczáin,

belopódzott minden házba, haragosai, ellenségei közé, lányok és hiú, irigy asszonyok bánatos szobáiba, Ella, Ella, sehol nem találta ezt a rettenetes nevet, ezt a hideg, árulkodó négy betűt. Az orkán elvihartzott, s most egy újabb lövés, a más sebe újra kitépte belőle ezt a levelet, Parlaghyt, Ellát, az Árkay-lányokat, a kikre legtovább gyanakodott, s mindent, a mi a bensejét emésztette, a mióta itthon volt. Mint egy összetépett harczy zászló véres rongya, úgy libbent meg reszkető kezében a levél, hogy a felesége megcsalja, hogy a sok sebesült között itthon van Parlaghy is. Valóban itthon van, hisz csak alig negyed-órája, hogy a Hertelendy-utczában találkozott és beszélt vele. Szidta a komisz cselédeket, a kiknek a nyomorult pletykája megölte Gömörnyét.

— Jó napot, — köszöntötte most valaki recsegő hangon. — Jó napot, igen önt, éppen önt keresem.

Bibor a zsebébe gyömöszölte a levelet, a szemét többször egymásután meghunyor-gatta, mint a ki sokáig a napba meredt s a vakító fény elkápráztatja. Halkan viszonzta a köszönést, a szemét egyszerre tágra meresztette, megint csak csodálkozó arcot vágott, az imént gondolt a sebesültekre, s íme váratlanul, mintha a nyugtalan föld vetette volna ki bomló bensejéből, egy sebesült kerül elébe. Hadaróczy tanár volt az, a ki jó napot kívánt neki, bár rajta nem látszott meg, hogy jó napja volna. Puffadt, lilavörös arcza összevissza volt karmolva, a homlokára fekete angol-tapasz volt ragasztva, a kemény kalapján zúzódás nyomai látszottak, s kissé fénylő Ferencz Józsefe is elárulta, hogy valami hallatlan megpróbáltatás hozta ki sodrából a kabát

viselőjét. Tulajdonképpen csak most vette észre Bibor, hogy a tanár önmagából kikelten, dúltan, tépetten liheg előtte, s ámbár sajnálta, hogy a jeles fizikust ilyen czudar állapotban kell viszontlátnia, mégis valami derűs mosoly villant meg az arcán, a mint tetőtől-talpig végigmustrálta a boldogtalant.

— Csakhogy megtaláltam végül, — recsegte keményen, — már otthon is kerestem, a lakásán, mert én kicsapatom, kicsapatom azt a himpellért, azt a gézenguzt, azt az utonállót, azt a hőst. Igen, kicsapatom.

Lélekzetet vett, de azért figyelte, hogy szavai milyen hatással voltak Biborra. Milyen hatással, mert «azt a hőst», azt gúnyosan, csipősen, metszőn hangsúlyozta kifakadása felháborodott árjában.

Bibor most már komolyan hallgatta a tanárt. Tudta, hogy az öcscséről van szó. Az öcsce tizenhétéves korában önként jelentkezett katonának, kiképezték, öt hónapig volt a harctéren, Volhyniáig jutott, ott egy gránát eltemette, félholt volt, a mikor véletlenül kiásták rettenetes sirjából, három hónapig nyomta az ágyat, de azóta is hóbortos kissé, s a feje úgy inog a nyakán, mint a pusztai nád a reggeli szél könnyű füttyében. Most matura előtt áll. Ő az a hős, a kit a háta mögött ennyire kipellen-gérez Hadaróczy tanár.

— Mi történt? — kérdezte kelleetlenül Bibor s valami megvetés volt a hangjában, a mikor a megzilált embert újra tetőtől-talpig végigmérte a tekintetével.

— Nem lehet már birni ezekkel a hősökkel — panaszkolta Hadaróczy s hangjába hirtelen könny szökött, a szégyen, a megaláztatás és keserűség könnye. Két szürke, vizes szeme lemondón pislogott, széles szája ijesztően megrándult,

köpczös termete megroppant, a mikor újra elismételte, hogy nem lehet már birni ezekkel a hősökkel, s hogy ki fogja csapatni Bibor Pált az iskolából.

Bibor kezdte magát kellemetlenül érezni.

— Hát mi történt, kérem? — kérdezte unszolón.

Hadaróczy, mint a ki imponálni szeretne azzal, a mit mondani akar, az érdeklődés halatára kihúzta magát, a sarkára állt, a tekintetét merészen belevágta Bibor arczába, s úgy recsegte fülfürészelő, érdes hangján:

— Mi? Hát megvert. Megvert. Engem megvert. Engem, Hadaróczy Tamás czímzetes igazgatót. Az a tacsó! Kicsapatom! Hát ez történt.

Bibor majdnem elnevette magát. De a felvillanó mosoly csak derültté, nyilttá tette komoly arczát. Kezét vigasztalón nyújtotta a tanárnak, néhány semmitmondó frázissal próbálta az úgy kellemetlenségét enyhíteni, de Hadaróczy újra dühbe jött, ugrálni kezdett, s míg az imént könnyeivel elárulta készségét, hogy esetleg meg is tudna bocsátani, most bütykös ujjaival az angol-tapasz rojtjait ránczigálva, szavalta:

— Azért, mert azt mondtam neki, hogy megbuktatom? Azért? Uram, a társadalom betelt már az ilyen hősöcskék terrorjával. Elég volt a hősökből! Elég volt! Ki velük az iskolából! Megyek az igazgatóhoz s követelem, hogy táviratilag tegyen jelentést a miniszternek... Nyelt egyet s gyorsan kijavította önmagát: A miniszter úrnak... Igen, táviratilag. Táviratilag fogom kicsapadni. Önt pedig szivből sajnálom, hogy ilyen elvetemedett öcsce van.

Zúzódott kalapját megbillentette, vaskos kezével végigmászott izzadt arczán, s be sem várva Bibor válaszát, loholt tovább a néptelen

utczán. Bibor utána bámult. Valami reszketett a szája szélén, mégis valami résztvevő szót, kiengesztelő ígéretet akart utána mormogni, de ebben a pillanatban újra az éles lövés csendült meg a fülében. Izgatottan kiáltotta Hadaróczy után.

— Tanár úr! Tanár úr!

Hadaróczy megállt.

— Nem hallotta? Kérem, nem hallotta?

— Mit? — kérdezte a tanár s bambán nézett Biborra.

— Gömörly százados agyonlőtte a feleségét.

Alighogy kiejtette ezt a néhány szót, már szörnyen meg is bánta. De már nem tudta megakadályozni, hogy Hadaróczy a teste zömökségét megczáfoló fürgeséggel vissza ne rohanjon hozzá s a kérdések özönével ne ostromolja.

— Hallatlan, — s most úgy nyiszálta az idegeket a hangja, mintha egy egész osztályt akarna megfélemlíteni. — Igazán? Agyonlőtte? És ki az a Gömörly százados? És miért lőtte agyon? Hallatlan, hogy mi már nem fogunk ki ezekből az esztelen botrányokból! És mondja kérem, mikor történt, mikor?

Magában pedig arra gondolt, hogy milyen kapóra jön néki ez a gyilkosság, mert emellett az ő esete, egy szemtelen, elbizakodott ficzkó merénylete, igazán semmiség. Ki beszél most arról, hogy Hadaróczy tanárt megverte a tanítványa, a mikor sokkal hatalmasabb esemény lázítja az idegeket: Gömörly százados agyonlőtte a feleségét.

A ruházatát sebbel-lobbal rendezgetni kezdte, a vörös, ellenszenves arczát meg-megtörülgette, hogy az idegen, be nem avatott észre ne vehessen rajta semmit. De Bibor kiolvasta a szeméből, hogy mire gondol.

— Na látja, — mondta néki békítő hangon. Hadaróczy elszégyelte magát.

— Na, azért az mégsem járja, ezt nem lehet tovább így túrni. Az a szerencséje, hogy a harctéren volt. Megyek haza s megmondom a feleségemnek, hogy Gömörly százados gyilkolt. Gyilkolt, ez a helyes kifejezés, gyilkolt.

Bibor a félszemével még utána sandított, s egyszerre valami mély undor fogta el. Nem tudott volna számot adni róla, mitől undorodik, mi zavarta fel a rosszízű, kesernyés benesejét, a megvert tanár-e, az imént lezajlott házassági dráma, a melyhez semmi köze nem volt, ha csak annyi nem, hogy a Görgetegi-családot kitűnően ismerte, vagy a zsebén át a testét égető levél, a melyet nem mert újra elolvasni az utcán. Egyre azt hajtogatta magában, azt akarta önmagával elhitetni, hogy már egyáltalán nem izgatja Gömörly százados, de az utca tulsó során mankóival keményen verve a durva kövezetet, fölbukkant előtte a féllábú harczos alakja, a mint kitüntetései meg-megfityegtek foszladozó kabátján, gerincze nehézkes hajlatánál. Az arcját most is valami gonoszkodó vidámság fénye világította be, rekedten énekelt egy csatadalt, egy ritmikus indulót, a melynek a tüzes hangjai mellett kezdődött talán valamikor az örvöngő roham. Senki sem hederített rá, de azért a paraszt minden mozdulatából, a hogy ráverte mankóját a kiálló kövekre, a hogy kitüntetései meglibbentek a mellén, s rekedt énekét jókedvvel lódította ki a torkából, kirítt, kiordított az öntudat, hogy hiába nem akartok észrevenni biborczia, hiába bújtok el előlem, én mégis itt vagyok, élek, közöttetek vagyok, jogaim vannak, tartások el, én nem dolgozom többé soha semmit, én már megdolgoztam ezért a rongyos életért.

Bibornak eszébe jutott, mit mondott röhögve, kárörvendően ez az ember a feleselő, pletykálkodó tömeg ijedt összeröffenésében:

— Pusztuljanak az asszonyok is! Nem kár értük!

Átment a tulsó sorra, elébe került s megszólította:

— Hát igazán Hertelendy őrmester századában?...

A paraszt csak úgy félvállról vetette oda:

— Mondtam már egyszer. Hát nem látja az úr?

Arcza elsötétült, ragadozó szeméből gyűlölet szikrázott ki, a mikor csonka törzsére mutatott.

— Csakugyan, — mondta gondolkodva Bibor. — Persze... És hogy hívják magát?

— Halál Péter tizedes, — jelentette a féllábú gúnyosan s tovább himbálta magát, majd újra fújni kezdte a régi bakanótát, jeléül annak, hogy ő nem akar kérdezni semmit sem Bibortól.

Bibor mintha kábultságból eszmélne, megtörölte a homlokát, de ekkor már megint a kezében szorongatta az áruló levelet.

III.

A mikor Parlaghy magára hagyta Bibort, gyors iramban sietett visszafelé a Hertelendy-utczán, átrohant egy keskeny, nedves közön, a hol éjszakánként csókolózni szoktak kedveseikkel a biborczy katonák és azok a bődös sihederek, a kiknek a csók mindig, mindenütt mézízú, kiért a felső utczába, azon lekanyarodott, ott visszafelé kémlelt abba az irányba, a honnan Bibornak kellett jönnie, látta, hogy megelőzte, mert Bibor éppen akkor beszélge-

tett Hadaróczy tanárral. Izgatottságát önmaga előtt is eltitkolva gondolt arra, hogy előbb kell leérnie a Rózsa-utczába, a hol Bibor lakott, s most már látta, hogy nagy egérutat nyert, mégis megtartotta az előbbi iramot, mert Biborral nem akart újra találkozni.

— Gyanakszik, — gondolta magában, leelkedik rám, félti az asszonyát. De hiába, engem szeret, szeret, — próbálta nyugtalanságát megédesíteni s visszatért az első feltevéshez. — Most már holtbiztos, hogy gyanakszik, és ha gyanakszik, akkor résen is lesz.

Megnézte az óráját, félegy volt, Biborék egykor szoktak ebédelni. De lehet, hogy a vele való találkozás és az izgalom, a melyet a gyilkosság keltett benne, ma korábban fogja hazakergetni. Már közel volt a Rózsa-utczához. Önkénytelenül is meglassította a lépéseit, mintha csak pusztá szóra kozásból járna erre. Nem akarta, hogy utána bámuljanak, mit rohan, mit keres itt a szokatlan időben. Még egyszer hátrafordult, nem látott senkit, besíklott a Rózsa-utczába. Egy-két lépés, s ott állt a ház előtt. Kétszer-háromszor föl-alá sétált, mire föl pattant az egyik ablak s Biborné puha, aranyszőke feje, mint egy csodálatos, meleg virág hajolt ki az ablakon. Parlaghy ráemelte ijedt szemét, az asszony finom, kissé sápadt arczán gyenge pir ömlött végig s tiszta, világosbarna szeméből szikrázó tűzsugár tűzött a férfi arczába. Biborné óvatosan kinyújtotta picziny, ápolt kezét az ablakon s Parlaghy perzselő ajka mohón tapadt a hófehér kezecskére.

— Irma, — suttogta Parlaghy s a szeme most kaczagott. De hirtelen ború árnyékolta be az arczát, a mint aggódva, reszkető hangon mondta :

— Találkoztam az urával, azt hiszem, gyanakszik.

— Lehetetlen, hisz nincs mire — hebegte az asszony s gyönyörű fejét hirtelen hátra kapta. A pír, a mi az imént végigcsókolta, leszökött az arczáról. Fehér bőre szinte kivilágított a könnyű függöny reszkető árnyékából.

Parlaghy gyorsan hebegte:

— Csak vigyázzon! Tépje össze a régi leveleimet! Valami történt, a mi fölizgatta. A Herotelendy-utczában Gömör százados rálőtt a feleségére. Azt mondják, meghalt. Ott voltunk mind a ketten, a mikor a lövés zajára... Alig ismertem rá ott a tömegben.

— Gömör százados? — mondta az asszony s egész testében megborzongott. — Ó, a szerencsétlen Mária, Mária.

— Igen, Görgetegi Mária. Ő volt, én is ismertem.

— Rettenetes, — pattant ki az ijedtség Biborné eltorzult száján. — És miért, miért?

— Azt mondják, valami levél miatt.

— Levél, — ismételte hangsúlytalanul az asszony.

— Az. Valami cseléd...

Biborné újra kihajolt az ablakon. A szeme most bátorítón, szerelmesen villogott.

— Fél? — kérdezte.

— Én? — mondta Parlaghy. — Én? De hogy is, hogy is kérdezheti? Szeret?

Biborné lehunyta a szemét.

— Nem. Nem akarom szeretni. Nem merem. Hányszor mondtam már, hogy nem, nem, soha... Nem tudom.

Szempilláit lassan fölemelte.

— Nem igaz, — suttogta Parlaghy. A szemében, a drága két szemében más, más...

Az asszony hirtelen hátradőlt, csak a keze

reszketett még az ablak párkányán. Parlaghy megérintette az ujja hegyét. Az érintéstől lázas remegés futott végig a gerinczén. Még sutogott valamit, de ezt Biborné már nem hallotta ... Lassú léptekkel folytatta utját, majd néhány pillanat múlva elkanyarodott a szőlők felé.

Alakját már eltakarták a házak, a mikor Bibor befordult a Rózsa-utczába.

IV.

Bibor azzal az elhatározással lépte át a szobája küszöbét, hogy véget vet az egész dolognak. Véget vet lázas kétségének, gyötrő sejtésének. De a mikor megpillantotta a felesége jéghideg arczát, egyszerre összezavarodtak a bensejében a régen forrongó, egymással hadakozó, egymást letipró érzések és gondolatok, s úgy érezte, hogy sokszor maga is idegenül áll önmagával szemben, egy más Bibor is él benne s ezt a Bibort ő ilyenkor sehogy sem ismeri meg. Nem volt gyáva, nem volt hunyász kodó természetű, sőt valamikor hirtelen lobbantak fel benne az érzések, s mint a száraz rózse lángja, azonnal el is hamvadtak. De most? Vajjon elég fontos-e ez a rongyos levél, ok-e arra, hogy széttépjen miatta valamit, s vajjon ér-e az ő élete annyit, hogy miatta egy másik élet, a feleségéé, megtörjön, megroskadjon? Az életről gondolkodott máskép, mint azelőtt, annyi embert látott meghalni, annyi szenvedést látott megsemmisülni, oly sok fájdalom röpiült tova észrevétlenül a harcztereken, az egyik pillanatban élt még egy sóhaj, a másik pillanatban beleveszett az ágyúk örvongésébe, vagy egy másik haldokló isten-

telen jajveszékelésébe : és a mult, a sok kiontott vér, az elszárgult viharok mintha terméketlenné, sivárrá, szárazzá tették volna az ő egész valóját. Igen, hát fontos ez most, ez a levél, s a levél miatt tulajdonképpen minek is akar ő véget vetni? Nehány perczig szürke dolgokról beszélgettek, aztán egyszerre eszébe jutott az öcsöcse, s az utcán megtépetten loholó Hadaróczy tanár. Akaratlanul is elmosolyodott s úgy félhalkan mormogta maga elé:

— Hadaróczy.

A felesége most kigyult arczczal nézett rá. Bibor kimeresztette a szemét és újra valami furcsa érzés villant meg benne. Az imént egy hideg, merev tekintettel találkozott, s most csupa élet, csupa láng volt ez az arcz. Gyakran kapta magát rajta azon a furcsa és hihetetlen lelkiállapoton, hogy nem tudott ráismerni a feleségére. Mintha más szem fénye szikrázott volna rá, mintha más arcz tüze égett volna a közelében. De az asszony felcsendülő szava felrázta érthetetlen elképedéséből.

— Pali volt itt, az öcséd. És mindjárt utána a tanár.

— Az, az, — dadogta Bibor. — Az utcán találkoztam Hadaróczy tanárral. Na, mit szólni hozzá?

A felesége telt hangon, vidáman kaczagott.

— Hát igazán megverte?

— Meg, alaposan. Hadaróczy ki akarja csapatni az iskolából. De . . .

Csak most jutott eszébe a Hertelendy-utczai dráma.

— De megmondtam néki, hogy . . . Igaz, nem hallottad még, hogy Gömör szászados agyonlőtte a feleségét?

Az asszony arcza még jobban lángolt, a kezével ideges mozdulatot tett, úgy mondta:

— Gömör szászados? Nem hallottam. És meghalt?

— Azt mondják, hogy meghalt.

— És miért? — kérdezte Biborné és egy pillanatra lehunyta a szemét.

— Miért? Miért? — ismételte meg halkán Bibor. Nem tudom, miért. Azt mondják, hogy valami áruló levelet talált nála az ura. Hogy viszonya volt valakivel. Egy levél miatt. Így beszélnek.

— Egy levél miatt? — kérdezte hidegen a felesége. — És egyebet nem tudott róla az ura?

— Te talán tudsz valamit?

Az asszony kelletlenül rázta meg a vállát.

— Én? Én nem tudok semmit sem Máriáról. Mind a ketten itthon voltunk a háború alatt, hiszen tudod. Soha máskor annyi pletyka nem volt itt a városban, mint most.

— Parlaghy is ezt mondta, — felelte Bibor.

Élesen ránézett a feleségére, nem vett rajta észre semmi változást. De hirtelen az az érzése támadt, hogy mégis meg kell mutatnia a feleségének a levelet, hiszen ez az a dolog, a minek a végére akar járni. Legjobb volna, ha egyszerűen kivenné a zsebéből, csendesesen, nyugodtan átadná néki s mindössze arra kéréne, hogy itt előtte, most, azonnal olvassa el.

— Hallatlan, — rebegte az asszony, — szegény, szerencsétlen Mária.

— És ha megérdemelte? — mondta Bibor.

— Megérdemelte? Milyen borzasztó! Megérdemelte. Ki tudhatja, ki tudhatja ezt? Csak ő.

— Csak ő. De ő már meghalt.

— Ez az, meghalt. És ha ártatlan volt?

— Azt hiszed, hogy ártatlan lehetett?

— Egy ostoba levél miatt. Talán egy elcsapott cseléd, vagy egy kirugott tisztiszolga

boszuja. Soha annyi hazugság nem volt azelőtt, mint most. Csupa hazugság . . .

— Hazugság, — mondta magában Bibor, s lopva, bizakodón siklott végig a tekintete a feleségén, s többé nem szólt semmit. Csak magában ismételte, hogy hazugság, hazugság. Hátha így van, akkor hazug a levél, a mit oly régen rejteget magánál, s az is hazug volt, a mit Gömör százados talált a feleségénél. Hazugság, a mit Halál Péter mondott, hogy veszni kell az asszonyoknak is, s nincs igaza Hadaróczynak sem, hogy fejvesztetten rohant az utczákon, s oly vadul panaszkodott az öcscsére. Annyi korai özvegy sinylődik Biborcson, annyi lánynak pusztult el a vőlegénye, annyi kiszáradt aják reszket a vágytól, az izgalomtól, hátha egyik, ki tudja, megirigyelte az ő boldogságát, vagy az ő asszonya zavartalan kényelmét, s valami fojtott gonoszságtól űzve, megírta azt a hazug levelet? . . . Ilyesmiért ölhetett Gömör százados, szűz ágyán vágyban fetregő lány lázálma, érett asszony buján feltörő szerelme miatt, annak a vőlegényét szíven ütötte át a golyó, ennek az urát gránát sodorta el a panasztalan, vad semmibe . . . Ki tudja? Ki tudja, miért írták ezt ő néki is? Ki tudja, miféle szenvedély izzó lángja égetett, sorvasztott egy bolond szívet?

Újra eszébe jutottak az Árkay-lányok. Mit keresne az ő házában Parlaghy, a mikor ott négy fiatal lány maradt férfi nélkül, a ja nélkül, szomorúságban, s ő már réges rég hallotta, hogy Parlaghy és Árkay Jolán . . . Az apjuk, az öreg Árkay Dömötör, az, ki hitte volna, ötvenen felül volt, ott hagyta a hivatalát, kardot kötött, a harctérre ment, hős volt, példát mutatott, Uzsok fölött, a Galicziába hasadó rettenetes utak védelmében el is esett.

Az idősebbik Árkay-fiú, Zoltán, vért hányt a fődözékben, a merre fordult, a hová hajolt, piros, tüzes foltok virultak ki a téli zuzmarákon, a hóval gondosan letakart földeken. Ez még az első télen volt. Hazahozták, bedugták valami idegen kórházba, ott halt meg tüdeje fogytán Árkay Zoltán. Az ifjabbik, Árkay Ferencz, kifeszített mellel állta az ellenség tűz-zivatarát, állta hónapokon át, mint sebezhetetlen, halhatatlan magyar, de a csoda vagy a varázslat rajta sem fogott, a gránát letép'e a fejét, ifjú, gyönyörű, lelkes fejét, forró vére sugárzón ömlött szét, azt mondják, hogy lassan leroskadó törzse olyan volt, mint egy rettentés, lángoló, bibor szökőkút . . .

Ez a magvaszakadt Árkay-család. Csak a négy lány maradt meg belőle. Jolán menyasszony volt, a vőlegénye fogságba került, Asztrachánban pusztította el valami alattomos tatár-betegség. Most Parlaghy vigasztalja. Árkay Irén is szemrevaló, ő a második, hallgatagabb, mint Jolán, a szemének a tüze mélyebb, a keze szorítása tapadóbb. Forgósziel hadnagygyal szokták látni, a háború eszelőseivel, a kiről senki sem tudja, okos-e, vagy megháborodott, úgy ragadt Biborczon, Árkay Irén ápolta a kórházban hónapokig, éjjel-nappal, a míg a szerencsétlen nyavalyatörős ideggörcseiből valahogy föl nem épült . . . Most is, mint a bolond, lőt-fut, a stratégiát magyarázza, könyvet ír a buski ütközetről, a melyben részt vett, vitatkozik a katonai szakemberekkel, felolvasásokat tart arról, hogy Gorliczénél miért győztünk és a Kolubara mentén ki követte el a nagy hibát, hogy mi volt a jelentősége a híres Limanovának, s miért vesztettük el az első lebergi csatát. A nevét senki sem tudja, azt mondják, ő maga is elfeledte Busknál, a mikor belezuhant a

Bugba, vele együtt a neve is belezuhant, őt megmentették, de a nevét nem. Forgósziel hadnagynak hívja mindenki.

És a másik kettő... Matild és Erzsi. Valóban, mit ólálkodják az ő háza táján Parlaghy?... A mikor sebesülten került haza, akkor már üres volt az Árkay-ház, négy szárnyatörött, árva madár csipogott a zilált fészekben, Parlaghy kezdte csinosítgatni, melegíteni a megtépett fészket és Forgósziel hadnagy katonai térképeivel, csatatéri vázlataival és dörgedelmes verseivel a szent Kárpátok félelmetes bérceiről... Kár, hogy Parlaghy már eddig nem vette feleségül Árkay Jolánt és Forgósziel hadnagynak akár tetszik neki, akár nem, el kell vennie Árkay Irént.

— Persze, hogy hazugság, — mondta Bibor most nyugodt meggyőződéssel, mintha egy perczig sem kételkedett volna Gömöryné bűnében, s mintha a zsebében lappangó névtelen levél soha a világon sem lett volna, s csak egy örült álom kusza emléke hitette volna el vele, hogy ő is kapott valaha egy olyan levelet, a mitől ölni is lehet... Talán mégis az egyik féltékeny Árkay-lánytól...

Csak most vette észre, hogy a felesége arcán forró könnyek szivárogtak végig.

— Irma, megbántottalak?...

— Nem, nem, — csuklotta az asszony félig elmosolyodva... A szegény Máriára gondolk... Készült valahová, pihenni akart, a mult héten mondta nékem, hogy az ura milyen ideges, gyakran beszámíthatatlan, s ő akart pihenni, Mária. Most örökre... Sokszor én is olyan fáradt vagyok. Tudom, tudom, hogy ezt nem szabad nékem mondanom, hisz ti harcoltatok, szenvedtetek, kínlódtatok, és mi semmit sem csináltunk. Az asszonyok semmit...

Leült az ura mellé s a fejét búsan, csüggedten lehorgasztotta.

— Na, nem, ezt mégse . . .

Eszébe jutott a szőlővásárlás.

— Ordaséktól jövök, — mondta Bibor.

A feleségének felragyogott az arcza.

— Sikerült? Milyen jó lesz!

— A vén paraszt még mindig az istállóban tanyázik, s a míg azt onnan ki nem csalja valami csoda, bajosan . . . Úgy látszik, megháborodott. Nem akar szóba elegyedni senkivel. A fia mondta, hogy csak az állatokat szereti. Az állatok nem bántanak senkit.

Aztán részletesen elmondta, hogy Ordas Mihály a maga háborús sorsát is meg akarja fizettetni a kis birtok árában.

A mikor magára maradt, újra elővette a levelet, elolvasta, forgatta, össze akarta repíteni, de aztán otthagya az íróasztalán.

V.

Este sürgősen hivatták Görgetegiékhez. Bibor rossz arcot vágott, örült a maga váratlan nyugalmanak, s nem akart beleavatkozni a házassági drámába. A háború előtt ügyvédje volt az öreg Görgeteginek, de most nem vállalt már semmiféle ügyet, úgy félfüllel azt is hallotta, hogy Görgetegi szénája nincs egészen rendben, s ő mint volt tiszt, nem tartotta lelkiismeretével összeférőnek, hogy olyan pör élére álljon, a mely a küzdő magyarok megkárosítása miatt támadt. Tudta, hogy Görgetegi meggazdagodott a háború alatt, hogy följelentették, de ennek nem tulajdonított valami különösebb fontosságot abban a följelentési mániában, a mely Biborczon dühöngött.

Megmondta a feleségének, hogy hová megy, az asszony szokatlan nyájassággal búcsúzott el tőle, meg is kérte, hogy az ő nevében is köszöntse a gyászbaborult Görgetegi-lányokat...

Bibor kiért az utcára.

Nem tudta, hogy az ő lelkében ég-e valami különös, érthetetlen sejtés, vagy pedig a sűrű, meleg levegő volt más, mint máskor este. Mintha láthatatlan, ideges nyugtalanság száguldott volna az utcákon, a villamoslámpák fénye is másképp imbolygott a rosszul megvilágított tereken, kicsiny koreshmákból fojtott kurjantások csapódtak kifelé és a város belsejéből lassú, mormoló, de mind jobban megerősödő zúgás tört hangjai szűrődtek feléje.

— Valami történhetett, — gondolta magában Bibor, de a következő perczben a maga agyának a felfortyanó lázával magyarázta kábult, nyomott lelkiállapotát.

Egyszerre éles ordítás ütötte meg a fülét, az utca köröskörül zsongani, zsúfolódni kezdett, távolabbról is valami szokatlan és furcsa hang hullámai vetődtek feléje, erősen figyelt, a szemét kíváncsian fúrta az elszürkülő távol-ságba, hogy megértsen valamit, hogy tisztán kivehessen végre egy hangot az esteli zürzavarból.

Egy kis maszatos fiú rohant el mellette, idétlen hangan kiabálta:

— Rendkívüli kiadás, Görgetegit letartóztatták!

Bibor fülönfogta a fiút, kitepte a kezéből a helyi lapot, s a saját szemével győződött meg arról, hogy a mit a fiú kiabál, az valóban benne is van a «Biborzi Közvélemény» rendkívüli kiadásában.

— Görgetegit letartóztatták, — mormolta Bibor alig hallhatóan. Tehát mégis... Mégis igaz...

Most már úzte, hajszolta a kíváncsiság a Kossuth-utca felé, a hol Görgetegiék laktak. De közben százszor is vissza akart fordulni, eh, mit törődik ő Görgetegiékkel, hagyjanak néki békét! Ha csalt az öreg, hát bünhődjék! Még valami gonosz rosszakarója majd ráfogja, hogy most Bibor Tivadar akarja a csalót kihúzni a csávából. De nem állt meg, egyre lázasabban törtetett előre, már hallotta, hogy a járó-kelek egyébről sem beszélnek, mint a milliomos hadseregszállító váratlan bukásáról. Délelőtt a lányát lötték agyon, este az öreg került a börtönbe. Visszás, komiszkodó és kérlelhetetlen megjegyzések zagyva árja úszott a levegőben, akárcsak a Hertelendy-utczában, a mikor Gömörly százados kigyúlt arczczal rohant ki régi, családi fészkeből.

Odaért a jól ismert ház elé. Az ablakokból nem szűrődött ki világosság, úgy látszott, hogy szégyenkező lakóival együtt a fény is elbújt valahová a ház tájékáról. Itt már sokan ácsorogtak, egészen ismeretlen, idegen arcok bukkantak föl Bibor előtt, a kocsit közepén kis torlódás támadt, majdnem minden ember a rendkívüli kiadást lobogtatta a kezében. Be akart fordulni a kapun, a mikor váratlanul az öcsce toppant eléje.

— Hová még, Tivadar?

A fiatal ember arcza sugárzott a lelkesedéstől, a szemében fenyegető tüzek cikáztak, mintha valami szokatlan, nagy dologra készülne. Bibor megragadta a kezét, s kissé haragosan tépte magához a fiút.

— Mit csinálsz te itt? — ripakodott rá szigorúan, de azért némi melegséggel. — Hallom, hogy a tanároddal is komiszkodtál. Azonnal takarodj haza és készülj a fizikából! Majd ellátom én a te bajodat, te vén diák!

Bibor Pál sértődötten ugrott hátra.

— Mi közöd hozzá? Füttyülök én a fizikára. Hát te talán nem is tudod? Ezt a híres hadseregcsalót letartóztatták. Ezt itt ni!

Gyűlölettel fenyegette meg a kezében lévő bottal a Görgetegi csinos házát. És még mielőtt Bibor megakadályozhatta volna, kirohant az utcza közepére és harsányan elordította magát:

— Zúzzuk szét, törjük be az ablakait a csalónak!

— Le vele! Le vele! Pusztuljon! — kiáltották egyszerre mások is.

Mintha csak erre a jelszóra várt volna a tömeg, a becsmérő szavak egész fürgetege zúdult egyre fenyegetőbb és elkeseredettebb hangon Görgetegire. A kocsiuton már járni sem lehetett, külvárosi suhanczok, dologtalan napszamosok, faczér semmittevők, nagyszájú, kofálgató cselédek uszították egymást és röhögtek egymás arcába. Néhány uri ember is vegyült közéjük, kigyúlt arcú asszonyok hangosan tereferéltek, egy másik hadseregszállító, a ki a Görgetegi-családnak régi, esküdt ellensége volt, egy félszemű koldusnak esküdözött, hogy ő tisztességesen teljesítette vállalt kötelezettségét. Isten tudja, ki mindenki rohant a felkavart estben a Kossuth-utczába, hogy meghallja, mi történt, gyorsan elmondja a maga elítélő véleményét, rugjon egyet az esett emberen és ha kell, résztvegyen a tüntetésben.

Bibor zavarodottan állt néhány pillanatig a sötét kapualjban. Most újra az az érzés támadt, hogy legjobb volna, ha csendben, észrevétlenül visszafordulna, ne lenne szereplője vagy részese az előre nem látható botránynak. Majdnem ugrált tehetetlen idegességében, hol a kapu mellé lapult, hol meg újra befelé indult. De egyszerre csak elsuhant mellette

egy félelmetes, hosszú árnyék. A suhanás nyomába nézett. Forgószél hadnagy volt.

— Hadnagy úr! Hadnagy úr! — mondta majdnem esengő hangon Bibor.

— Ki az? — kérdezte Forgószél hadnagy kísérteties hangon.

— Én vagyok, Bibor.

Forgószél odaugrott Biborhoz, karonfogta s húzta maga után.

— Siessünk! Nincs veszteni való időnk!

Egy kis udvari szobában akadtak rá a szomorú családra. Csak ketten voltak otthon, az idősebbik lány, Görgetegi Emma és huga, a tizenhat éves Klotild. Mindkettőnek halálosan ki volt sírva a szeme, s egyszerű fekete ruhájukban olyanok voltak, mintha most készülnének a rekviemre. Emma felugrott és mindkét kezét kitarva sietett a belépők felé.

— Mindenki elhagyott bennünket. Mindenki. Még a cselédek is.

Zokogni kezdett, erős, kerek válla meg-megrendült s könnyei sűrűn hulltak kisírt szeméből. Bibor részvételt, vigasztalóan fogta meg a kezét, de Forgószél hadnagy hirtelen középük állt és mint az olyan ember, a ki nem túri az oktalan érzelgést, adta ki stratégiai parancsait:

— Most elég! Le a pinczébe!

Bibor nyugtalanul mérte végig nyurga, kiszáradt alakját, a mint egy hadvezért is megszégyenítő gesztussal mutatott sovány kezével az ajtó felé.

— Rettenetes, — nyögte elfuló hangon Emma. — Esküszöm, hogy az édes apám ártatlan. Az istenre kérem, kedves Bibor, ne hagyjon el bennünket, szabadítsa ki az apámat!

— Szabadítsa ki, — súgta a kis Klotild félig ájultan.

— Mit tehetek én? — mormolta zavartan Bibor.

De emberi érzései hirtelen felülkerekedtek benne, szánakozón simította meg Klotild sápadt arczát s úgy mondta teljesen elrekedve :

— Megyek, megpróbálom, megyek a rendőrségre.

Forgószél hadnagy elállta az útját. Újra megismételte a vezényszót :

— Le a pinczébe! Le a pinczébe!

Bibor türelmetlenkedni kezdett.

— A pinczébe? Az istenért, mit csináljak én a pinczében?

— Le a pinczébe! — fenyegetődött Forgószél hadnagy, s az arczát a göresös rángatózás egészen eltorzította. — Nincs veszteni való időnk, mondtam már. A városháza felől, igen, óriási tömeg, mint az orosz, hömpölyög erre felé. Zúdul erre. Mind Görgetegi fejét akarja. A tömeget valami diák vezeti, azt mondják. Igen, diák a vezérük.

— Lehetetlen, — tiltakozott Bibor, s egész testében megrázkódott, mert az öcscsére gondolt.

— Láttam, láttam! Magam is onnan jövök! Le a pinczébe! Ez most a taktika! Föl akarják gyújtani ezt a házat!

Megragadta a két lány remegő kezét, s kezdte őket eszeveszetten kifelé vonszolni. Mind a kettő kétségbeesetten, tehetetlenül csüggesztette megriadt, boldogtalan tekintetét Biborra.

— Ha úgy van, a hogy a hadnagy úr állítja, akkor mégis az lesz a legjobb, csak siessenek, — hebegte Bibor.

Ebben a pillanatban egy bezúzott ablak csörömpölésének a riasztó zaja hatolt a kis szobába. A két halálra rémült lány Forgószél hadnagygyal együtt kitámolygott. Bibor ma-

gára maradt. Nem igen tudott gondolkodni, bár mindenképen szerette volna megérteni, mi őrijtette meg odakünn a tömeget, mi lelte ezt a várost, a mely mostanában képtelen megrázódtatás nélkül elsuhanni az események mellett. A mi történik, legyen az a legkisebb jelentőségű, a legérdektelenebb semmiség, a fölött is mindjárt az egész város ítélkezik. Mintha babona szállta volna meg az emberek agyát, a magánügy kikerül az utczára, az érzékenység bomlott orgiái tánczólnak szerte, éhes türelmetlenség zsvivaja száll mindenfelé, senki nem tudja, mit akar, mindenki vádol, vitatkozik, tanácsot ad, rontja a maga és a más életét.

Eloltotta a lámpát, s lassan tapogatódzva ment kifelé. A kapu alatt dermedtő lárma fogadta, de hirtelen megemberelte magát, s mint a kinek semmi köze ehhez a házhoz, nyugodtan kilépett az utczára. Elvegyült a tömegben, aztán elindult a városháza felé.

— Meg kell ölni, — kiáltották a tüntetők,
— miatta koplaltunk a harcztéren.

— Tolvaj, rabló! A mi vérünkön gazdagodott meg.

— Csaló! Csalt a marhákkal!

— Romboljuk le a házát!

— Föl kell gyújtani!

— Föl kell pörkölni!

— Most sorra kerültök valamennyien, ti gazemberek!

— Ti dőzsöltetek, loptatok, a míg a mi fiaink elvesztek a csatákban!

— Lerombolni! Lerombolni!

— Gőgös, pöffeszkedő, disznó!

— Mi éheztünk, ezek zabáltak!

Valami pokoli, förtelmes össze-visszaság, tobzódó düh, a ki nem elégitett vágyak csalódott keserősége, koldus, kifosztott nyomorultak

gyilkos káröröme, a maga szennyét palástoló tolvaj otromba üvöltése vonaglott át a szálnalmas tömegben, mintha óriási bőségszarúból fizetnének itt minden szenvedésért, bukott álmokért, mintha a gondtalan, henye megélhetés, az olcsó meggazdagodás arany kilátásai ebből a házból kandikálnának ki vigyorgó képpel, mintha egyetlen estén kirobbant indulatok isteni kárpótlást találnának özvegyek könnyeiért, árvák koplalásáért, névtelen tömegsírokért, vak szemekért, csonka testért és eltorzult emberi ábrázatokért.

Bibor Pál messzire süvöltő hangon szavalt az éretlen apostol sokat ígérő frázisaival és ezek az oktalan boszúért lihegők tátott szájjal hallgatták, talán még a nyáluk is kicsordult a kéjtől, a nagy gyönyörűségtől.

— Ez is hadseregszállító volt, ez a vén Görgetegi, — rikácsolta a diák, — ez marhákat szállított. Én ott véreztem Volhyniában és ti valamennyien, édes testvéreim. Ez meg milliókat szerzett! A lánya ma már megbünhődött, agyonlőtte Gömör szászados, a vén csalót ma este csípték nyakon a rendőrségen. Pusztuljanak a becstelének! Éljen a megtorlás! Éljen az igazság!

— Éljen Bibor Pál, — zúgták eszeveszetten.

Durva kövek, gömbölyű kavicsok hulltak az ablakok felé, mintha csak a gránát feszítő ereje nyomta volna be az üvegeket, ép ablak már egyetlen egy sem volt a házon. Valaki elordította magát:

— Menjünk a kaszárnyába! Hozzunk géppuskákat és ágyúkat! Le kell bombázni ezt a bűnbarlangot.

A vad terv nagy tetszésre talált. A tömeg hömpölyögni, áradni kezdett, torlódott, szakadozott, egyre gyérült, mindenki a Hindenburg-utca felé tartott, a hol a kaszárnya állt. Rendőrt sehol nem lehetett látni.

Bibor már ott volt a rendőrkapitány szobájában. Az éppen a kaszárnyába telefonált.

— Igen, elég lesz... Egy félszakasz... Feltétlenül... Köszönöm...

Meglátta Bibort, megszorította a kezét. Bibor boszusan jegyezte meg:

— Végig az utczán nincs egyetlen rendőr sem. Ez hallatlan, hallatlan!

A rendőrkapitány elnevette magát:

— Rendőr? Barátom, ezek mind szolgáltak, ezek mind katonák voltak. Ezek...

— Ha nem lehet őket használni, csapd el őket, de ez nem járja. Két védtelen teremtes egymagában egy megostromlott házban. Bocssás meg! Azt hiszem, nagyobb energiával...

— Nagyobb energiával?...

A rendőrkapitány odahajolt Biborhoz:

— Nagyobb energiával? Jó, akkor letartóztatom az öcsédet. Az öcséddel ezer baj van. Nemcsak a rendőrökkel, az öcséddel is... Mit akar a te öcséd, Bibor? Hallom, megverte Hadaróczyt. Most meg ott künn szaval, ágál.

Bibor elszégyelte magát.

— Beteg az a fiú. Beteg. Valami nincs rendjén a lelkiéletében. Legjobb lesz, mit gondolsz, mit csináljak vele? Szanatórium?...

— Az nem ártana néki. Kár volna érte. Eszes fiú.

Bibornak fojtogatta valami a torkát. Maga előtt látta a két elájult Görgetegi-lányt. Az apjukról szeretett volna valamit megtudni. De búcsút vett a kapitánytól a nélkül, hogy Görgetegi nevét egyszer is kiejtette volna.

A félszakasz már útban volt. Futólépésben szelte át az utczákat. A szuronyok meg-megvillantak az estben. A tömeg, a hogy összeverődött, ugyanúgy szét is rebbent. Mire a Kossuth-utczába értek a katonák, a Görgetegi

ház előtt csak Halál Péter biczegett. Az őrmester ráripakodott :

— Mit akar itt, öreg?

— Én? — vigyorgott Halál Péter! és csúfondárosan mérte végig az őrmestert. — Semmit. Hertelendy őrmesterrel harczoltam én Zsemiszli várában ...

— Bánom is én, ha magával az uristennel harczolt is, — förmedt rá az őrmester. — Hordja el magát!

Halál Péter elfakult arcza, vékony kis termete belemosódott az utcza sűrűsödő homályába. Szeme szikrákat hányt, öreg, fáradt, hősi szíve nagyon, igen nagyon szégyelte magát.

VI.

Mint a jókedvű kengyelfutó rikkancs, úgy futkározott Forgószél hadnagy Biborcz utcáin s mindenkinek, a ki elébe került, egy röpívet nyomott a markába, aztán minden magyarázat nélkül rohant tovább. Ez a röpív az ő legközelebbi felolvasását hirdette, s ennek ez volt a czíme : «Magyarország idegenforgalma és a katonai temetők.»

A fölényes biborcziak megint kinevették Forgószél hadnagyot, mert nem értették meg, hogy miképpen akar Magyarországon idegenforgalmat teremteni a katonai temető segítségével. De voltak egyesek, a kik meglepődve látták be, hogy Forgószél hadnagy nem is olyan ostoba ember, mint a hogy sokan vélik, mert hiszen a biborczi temetőben is fekszik egy orosz főhadnagy, hercegi családból való, s az a pja meg a búsuló, kékszemű menyasszonya már itt is jártak Biborczon, hogy a herceget exhumáltassák. Egy magasabb rangú német

tiszt is a biborczyi vöröskeresztes kórházban halt hősi halált, sőt a biborczyi katonai temetőben török és bolgár katonák is pihentek. Ezek a szótlan halottak idevonzották a messze idegenben élő hozzátartozóikat, a városházán külön ügyosztály gondja volt a katonai temető jókarban tartása, maga a polgármester értesítette az érdeklődőket és megnyugtatta őket, hogy kedveseik nyugodtan, zavartalanul alusszák örök álmukat a drága magyar földben. Egy gazdag német gyáros járt nemrégiben Biborcson, a fia sírját látogatta meg, Forgószél hadnagy megismerkedett vele, lázasan kapaczitálta, hogy alapítson gyárat Biborcson, elmagyarázta neki, hogy a magyar iparnak milyen óriási jövője van, s az élelmes német gyáros nagy hajlandóságot mutatott arra, hogy üzletének ágait Magyarországra is kiterjessze. Csak éppen arra kérte Forgószél hadnagyot, hogy harczteri emlékeivel ne bibelődjék már olyan sokat, vesse a tekintetét Németországra, a németek immár a jövőnek akarnak élni és nem a múltnak.

Bibor elmosolyodott, a mikor a röpiyet elolvasta és jókedvűen mutatta meg a feleségének.

— Na, mit szólsz ehhez? — kérdezte. — Forgószél hadnagy még utóbb a legértékesebb embere lesz a mi városunknak. Közülünk ugyan senkisémm gondolt volna erre. Pedig milyen egyszerű és természetes dolog ez. A mi apáink és testvéreink is egyre vándorolnak, húznak az idegenbe, ki Galicziába, ki Oroszországba, ki meg a német földre, vagy a Balkánra siet, hogy elesett hőseinknek távoli sírhantjára egy-egy kései könnyet hullassanak.

Biborné roszullétről panaszkodott, sehogy sem tudott belemelegedni ebbe a témába,

az utolsó két nap különben is nagyon megviselte, arcát az álmatlanság és fáradtság éles ránczai szelték át, máskor élénk, beszédes szeme bágyadt és szomorú volt. Meg is mondta, hogy nem megy el Forgószél felolvasására, bár kíváncsi rá, hogy a nyughatatlan ember miféle stratégiai bolondságot fog megint belekeverni legújabb ötletébe.

Bibor gyöngéden simogatta meg a felesége illatos haját, gondolkodva és nyugtalanul nézegette az arcát, a lelankadó, rest kezét.

— Úgy-e pihenni szeretnél, drágám?

— Pihenni, igen, elmenni, nem tudom hová, valahová messzire, vagy ha már Biborczon kell maradnom, legalább itt nem szeretnék lenni, itt, hanem talán a szőlők között. Ott más, más a levegő...

Parlaghyra gondolt, nem akart többet vele találkozni. Nem akarta újra a hangját hallani, nem akart még egyszer a szerelmes, unszoló, kérő szemébe belepillantani, belemerülni...

Azt kérdezte tőle, hogy fél-e? És ő fél tőle. Parlaghy azt kérdezte, hogy szereti-e. Azt mondta neki, hogy nem, nem... Pedig a szeme, a szeme, suttogta Parlaghy... Tehát az ő szeme is szeret, unszol, kér.

És mégis beszélni akar vele még egyszer. Kell vele még egyszer beszélnie! Azért nem megy el a felolvasásra. Megmondja neki ma este, hogy ne leselkedjék utána, ne keresse, ne üldözze, ne bántsa, ne szeresse, mert ő nem akar senkit sem szeretni az urán kívül.

Meg tudja-e ezt majd így mondani? Nem reszket-e majd a hangja, nem sír-e majd a szíve, s nem csókolózik-e majd össze a tekintetük?

Hacsak a hideg hangját hallaná Parlaghy, de a szemét s az arcát elborítaná egy sötét

fátyol, valami merev, mozdulatlan sötétség, akkor talán elhinné . . . El kell hinnie.

Rettegett a Görgetegi Mária kegyetlen sorától . . .

Vadul, mámorosan, izzón kóvályogtak, kergetőztek benne ezek az érzések és megtörték, lesújtották, agyonütötték . . .

Rettegett Gömöryné végzetétől, de halálában meggyűlölte, megutálta, megvetette ezt az asszonyt. Megtalálta az ura íróasztalán a hazug levelet. Ezt a levelet Görgetegi Mária írta az urának. Megismerte az írását, a rosszaságát, az aljasságát, a gyűlölködő, beteg lényét. És az ura biztosan azért hagyta ott a levelet, hogy ő rátaláljon és elolvassa. Szédülten, megrémülve olvasta el . . . Nem tudta, mit csináljon ezzel a levéllel, rohanjon-e vele az urához, fonja-e át a reszkető karjával a nyakát s úgy sugja bele a lelkébe, hogy hazugság a levél minden komisz betüje, egy bűnös, megtévedt asszony rút és lelketlen vádaskodása az egész, semmi egyéb . . . Töprengett, lázongott magában sokáig, de mégsem volt ehhez ereje, nem volt, nem mert az urához rohanni, félt tőle, az idegességére gondolt, a fel-felvillanó szemére, nehéz, sokszor félelmetes sóhajtozásaira s arra a kétségbeesett, szánalmas, tehetetlen apáthiájára, a mely gyakran napokig ráülepedett, mint a göthös köd az őszi tarlóra . . .

Megmarkolta a levelet, össze akarta tépni. Ujjai égőn, remegve, görcsösen szorongatták azt az ostoba kis papirosszeletet. Mégsem repítette szét. Mást gondolt ki. Úgyesen, gondal kisimogatta a levél törődött, durva ránczeit, maga elé terítette, újra elolvasta, aztán ott hagyta az íróasztalon, de a végére ezt írta rá :

— Fiam, ezt a nyomorult Gömöryné írta neked! A nyomorult, most megbűnhődött.

Milyen kár, hogy tegnap nem irtotta ki a lázongó tömeg az egész Görgetegi-családot, — gondolta magában Biborné és hirtelen meg-
rázta magát, fázósan, hideglelősen, mintha va-
lami nyúlós, vizenyős kéz tapadt volna a
nyakszirtjére.

Könnyes szemmel nézett az ura töprengő, hű
szemébe. Bibor pedig boszúsan gondolt Ordas
Mihályra.

— Igazad van, angyalom. Holnap nyélbe
ütöm azt a dolgot, akárhogy is keménykedik
a vén Ordas ott az istállóban.

Megcsókolta a felesége kezét és elment a
felolvasásra.

Forgószél hadnagy beesett képe lelkes fény-
ben ragyogott. Gyermekesen kimeredt szemé-
ben mindig volt valami csodálkozó, tétova
csillogás, mintha a tekintete állandóan azt
tudakolta volna, hogy kerülök én ide, mit
akartok ti tőlem, engedjete már engem haza,
rámférne már a pihenés, fáradt vagyok. De ha
peregni kezdett a nyelve, akkor a szemének
fáradt csillogása kigyúlt, fellobbant, s ilyenkor
ijesztő volt az arcza, rémítő a mozdulatai,
mintha most is úszott volna, küzködött volna
a torlódó hullámokkal, a melyek egyre el-
akarták nyelni sovány, csontos, fel-felbukkanó
testét. Hangja kiszélesedett, megdagadt, min-
dig túl akart valakit ordítani, pedig senkisé-
szokott vele vitatkozni, mindenki elfogadta a
magyarázatait, hogy az olaszok a világ leg-
hitványabb, legcsenevészebb katonái, hogy a
várrendszer ostobaság s a földalatti földőzekek
kiépítésére pályázatot kellett volna hirdetni
már a háború kitörése előtt, talán akadt volna
egy magyar tehetség, egy zseni . . . Még mindig
elnyűtt, harctéri egyenruhájában járt, az el-
sőben, a melyben egykor elindult. Azt tiszto-

gatta, foltozgatta, de senkisé sem tudta rábírní, hogy czivil ruhával cserélje föl.

Forgószél hadnagynak mindig óriási közönsége volt, népszerűségét egyesek szemében most még az is emelte, hogy néki tulajdonították a két Görgetegi lány megmentését. Ez ugyan az Árkay kisasszonyoknak nem valami nagyon tetszett, még kevésbé örültek annak a pletykának, hogy most már Görgetegi Emma pályázik Forgószél hadnagra, csak azt a napot várja, a mikor az apja ártatlansága kiderül.

Bibor eleinte érdeklődéssel hallgatta Forgószél hadnagy kissé kapkodó, nem egészen világos, de izgató és fantasztikus előadását, miképen kell megindítani a népvándorlást Magyarország felé, fájó szíveiken keresztül hadd hozzák ide az idegenek vidám arányaikat, gyümölcsöző ötleteiket, eszüket és tehetségüket is, mert a megbénult Magyarországnak erre bizony óriási szüksége van.

— Na, ha ez az ember így folytatja, — jegyezte meg valaki Bibor közelében — és véletlenül a nevét is kihalássza egyszer a Bug vizéből, még képviselőnek is meg fogjuk választani.

— Annál semmi sem könnyebb, — gondolta Bibor. — Egyik buda pesti kerületben minisztert buktatott meg Papp Imre, a félkarú munkás.

Bibor a felolvasásról a kaszinóba ment. Ott erősen szapulták Vécsey rendőrkapitányt, a ki nem tudta idejekorán elfojtani a botrányos tüntetést és a katonaság segítségét is későn vette igénybe. Általában elítélték az izgága, nyugtalan elemeket, a kiknek a kíméletlen terrorja kezdett már erősen elharapódzni.

— Ej, ma nem lehet ráismerni az emberekre, — jegyezte meg Bibor, — tudja isten, mintha más szívek dobognának a keblekben, mintha más idegek hálózna be az emberi

testet, ki hitte volna? Hol a megígért boldogság, a várt nyugalom, az új élet, az igazi élet? . . .

— Igaz, nem lehet rájuk ismerni, — dörögte keserűen, szemrehányóan Hadaróczy. De erről ön is tehet. Ön is . . . Most mindent a demokráciával akarnak elintézni, igen, mindenki demokrata lett és szociálista, pedig ez, . . . hogy is mondjam? . . . Az emberek nem egyenlő értékű agygyal születtek, nem egyformák, nem egy akolba valók! Hohó, ez a bibi, erről Marx megfeledkezett! A girusokról!

Önérzetesen, dagadtan nézett körül, hogy helyesli-e valaki az ő felfogását. De senki sem felelt néki, csak egyik izgatott kártyás röpítette feléje élesen:

— De kérem, hogy lehet ma valaki ilyen maradi? Ilyen megátalkodott?

— Ilyen marha! — súgták mély hangon Bibor fülébe.

De ezt Hadaróczy nem hallotta.

— Még nagyon is érezzük a vér szagát, — mondta Kalász, városi tanácsos. — Azért akarták Görgetegi véréit.

— A vér szagát? — torkolta le boszúsan Bibor, — hiszen te nem voltál sehol. Te itthon voltál, téged fölmentettek.

A tanácsos idegesen pattant föl:

— Ugyan, hagyjatok már föl ezzel a henzező szemrehányással! Talán mi nem dolgoztunk? Talán mi a napot loptuk, talán henyéltünk itthon? Csodálom, hogy te is így . . . Nem mi gyógyígtattuk itthon a nép ezer háborús nyavalyáját? Nem mi harcoltunk a vérszívó drágaság ellen? Mi? Nem mi voltunk éjjel-nappal résen, a mikor a közrend kezdett tótágast állni?!

— Jó, jó, — csittította Bibor, — de azért ti vérről ne beszéljete!

Elfordult, nem akart tovább erről az érzékeny témáról vitatkozni.

— Igaza van Bibornak, — kiáltotta Solti törvényszéki albíró, — a ki annak idején fűt-fát megmozgatott, hogy fölmentsék, s minthogy ez nem sikerült neki, s Romániában a vasuti vonalat kellett őriznie, most a kihullott vért maga is szentnek vallotta.

Később Forgószél hadnagy is megjelent közöttük. Gratuláltak neki a sikerült felolvasásához.

— Higyjék el az urak, én ezt így érzem, hogy ez nagy dolog.

És váratlanul oly tisztán és nyugodtan csilantak meg a szemei, hogy egymásnak kezdték sugdosni a jelenlévők:

— Hiába, nagy művésznő Árkay Irén. Ez az ember mégis csak fölépül. De meg is érdemli. Derék fiú.

Kalász tanácsos megrázta a kezét.

— Hallom, hogy házasodol, öcsém.

Forgószél hadnagy elnevette magát.

— Ha akad olyan bolond.

— Ej, ma nem bolond senki, csak férfi legyen, férfi. Hisz annyira megfogytunk.

Most Hadaróczy újra belekeveredett a társalgásba.

— Az idegenforgalom, bizony, az nagy kérdés, nagy ügy.

De észrevette, hogy Bibor akar valamit mondani, hát újra félresompolygott.

— A Vámnak van óriási jövője, ez eddig az egyetlen hatalmas politikai és egészséges közgazdasági gondolat, az egyetlen a békekötés óta.

— A Vám, a Vám, — ismételték meg körülötte, — majd meglátjuk, mit tud a Vám.

Vissza Amerikából Magyarországra! Ez volt a V. Á. M. Budapesten volt a központja.

És ez a társaság haza akarta hozni az amerikai magyarokat. A lapok már azt írták, hogy nem sokára meg is indul az áradat. A nagy visszavándorlás. Vissza Amerikából Magyarországra!

Most mindenki a Vámról kezdett beszélni. Hogy a magyar miniszterelnöknek volt-e az ötlete, vagy másé? Solti azt állította, hogy egy Laky Márton nevű alig ismert ujságíró-publicista indította meg elsőnek a mozgalmat. A miniszterelnök csak utána kullogott.

— Papp Imrée az érdem, a munkás képviselőé, — vitatta a városi tanácsos. — Kitünő eszű ember, még miniszter lesz belőle.

Bibor nem maradt sokáig közöttük. Unottan indult haza felé s útközben apatikusan gondolt arra, milyen kár, hogy nem esett el valamelyik harcztéren.

VII.

Bibor, a mint megfogta az ebédlője kilincsét, érezte, hogy odabenn, ugyanebben a pillanatban más is megragadta a kilincset.

Az előszobában, a hol állt, vak sötétség volt, a sötétségben nem látott semmit, mégis, mintha üldözési mániában szenvedne, ijedten gondolt arra, hogy itt a sötétben is áll valaki mellette, orvul leleskedik rá, mint a veszett eb, meg akarja marni, s ott benn vár rá a másik. A sarkáig egy remegés volt, de a kilincset mereven, görcsösen fogta. Kifelé húzta az ajtót, odabenn, a saját lakásában pedig valaki befelé feszítette, rángatta a kilincset. A kiszáradt torkában egy elernyed, rekedt hang reszketett: ki az, ki az? — de az ajkáig nem tudott már feltörni a hang, a letipró meglepetés vagy a buta rémület, a féltékeny sejtés vagy a vakítóan feltáruló tudat megölte benne a hangot. Egy

idegen van késő este a lakásán, a feleségénél, a mikor ő fáradtan, pihenésre vágyón tér haza a kaszinóból. Hallotta a szíve zúgó dobogását, a mely olyan volt, mint kézi tusában az apró gránátok sebes robbanása, a halántékán mintha nehéz verejtek gyöngyözött volna, de mindez, kétség, megrökönyödés, egy pillanat elomló töredékéig tartott, minden erejét összeszedve, két kézzel markolta meg a kilincset, a mely már sütötte a tenyerét s mintha könnyű pelyeg lett volna, egyetlen, hatalmas rándítás-sal kifordította az ajtót a sarkából.

A lezuhanó ajtó majdnem leütötte, de Bibor hajlékony, izmos teste ügyességével hirtelen oldalra lendült, a tátongó nyíláson előreugrott s a következő pillanatban torkon ragadott egy férfit. A szobában is sűrű sötétség volt, de Bibor még a vakságnál is sötétebbnek érezte maga körül a levegőt, a mindenséget, talán a szemét is lehunyta, csontos, kemény ujjai egy erős nyak ruganyos husába sülyedtek bele. Valaki elbődült, meghördült, mint az állat, Bibor nem tudta hogy az ő fujtató melléből szakadt-e föla hang, vagy ez már a fuldoklás tört horkanása volt, mert annak az embernek, a kit most torkon fogott, két pillanat alatt el kell vesznie, meg kell semmisülnie. A lábát keményen megvetette, a domború mellét kifeszítette, a szorosán előtte lévő test, mintha most szegetten hajolt volna meg, Bibor kissé meglazította az ujjait, de a következő másodperczen két hatalmas aczélkar fonódott, tekerdőzött a törzse köré és mint egy törhetetlen abroncs szorította, zúzta, hajlította az ő bordáit.

Eszeveszett, őrzöngő, vadállati birkózás indult meg a szurokfekete szobában. A butorok recsegték, ropogtak, kalimpáltak, mintha egy

elátkozott kastély ódon termében ismeretlen varázslatra földigérő képek, vastag szőnyegek, régi metszetek, nehéz asztalok, furcsa szobrok vad tánca dúlt volna egy rettenetes éjszakán. Egyszer a szőnyegen hemperegtek mind a ketten, a következő pillanatban a szekrény dübörgése árulta el, hogy újra feltápászkodtak vagy a feldöntött székek zuhanása kísérte az élet-halálharcz láthatatlan jeleneteit. Már mind a ketten véreztek, Bibor érezte, hogy az arcán mély csíkban ömlik alá a vér, nem tudta, a saját vére-e, vagy az ellensége vére ömlik-e az ő testére. Mint a meghajszolt állatok, ziháltak, hörögtek, nyögtek, s fáradtság nélkül egyre tovább, tovább tartott az örvongó mérkőzés, mint két harctéri fenevad engesztelhetetlen, bőszy agyarkodása.

De lassan, lassan fogyni, lankadni kezdett az erejük, egyszer a láb hosszas remegése, máskor a kar bénult ernyedése riasztotta meg a birkózót, hogy feszítse meg végső erejét, mert a másik felülkerekedik, s ő keshedten, ájultan, bukottan terül el az éjszakai porondon. Bibor valami botot, az asztal vagy a szék lábát, a revolverét vagy egyéb gyilkos szerszámot szeretett volna magához kaparintani, hogy egyetlen, utolsó sujtással megsemmisítse ellenségét. De nem merte elereszteni, görcsösen tapadt hozzá, tépte, ránczigálta, hogy beléfojtsa a lélekzetet, megölje, szétzúzza irgalmatlanul öklének aczélpőrölyével. De a másik sem volt gyengébb, ugyanúgy toporzékolt, zúzott, tört, birkózott, mint Bibor, s vad ellenállása, a tüdejében gőzzé forrt, kicsapódó lehelete elárulta, hogy nagyon is jól tudja, mi sors vár rá Bibor kezei közt...

A másik szobában halálos remegésben, irtózatoss és boldogtalan kétségbeesésben állt az

asszony. Állt egy helyben, nem mert, vagy nem tudott elmozdulni, pedig a végzetes találkozás első pillanatában az volt az érzése, hogy kirohan a másik szobába, odaveti magát a két ember közé és azt mondja az urának:

— Ölj meg, ölj meg! Ártatlan vagyok!

De nem ment, nem mozdult, mintha mind a két lába belegyökerezett volna a padlóba, mintha ifjú teste elfeledte volna a mozgást, csak a benseje lángolt, égett mardosó gyötrelemben, egyetlen gyenge éjszakája nagy, eszméletlen zivatarában. Mintha két szeme kifordult volna az üregéből, dobhártyája meghasadt volna, mintha agya elborult volna, nem tudta, mért van ő itt, mért van a világon, miért tette, a mit tett, miért nem kergette ki azonnal, kiméletlenül Parlaghy Jánost, a mikor este, lopva, suttyomban, a tolvaj alázatos alattomoságával sompolygott be hozzá, talán sikerül ellopni lelkéből azt, a mi ép, szivéből, a mi tiszta, érzéseiből, a mi érintetlen... Hangtalanul zokogott, lihegő melléből száraz, tüdővész hangok törtek ki, egész bensejét az utolsó nap, a halálra való készség bomlott elszántsága szőtte át... Itt-ott még fölvilámlott benne a megtévedt mult, egy bátor gavallér merész közeledése, egy érzékeny suttogó sebesült vitéz tarka-barka meséje, valami ostoba és buta káprázat a háborúból, az asszonyok rosszaságából, hiú könnyelműségéből, a mikor a vágyak hirtelen megnőttek, az érzékek lázadóbbak voltak, a mikor fürge lábak futkostak a tiltott szerelem után... Egy-egy pillanatra látta bűntelen bűnét, szeplőtlen hűtlenségét, csóktalan ledérségét, a mely ime, most ide súlyesztette, szobájában egy idegen férfi birkózik az ő imádott urával, s ő maga a megvetett Görgetegi Máriának vagy annak az asszonynak a sor-

sára kárhozott, a kit az ura leszúrt a Béke-
utczában.

S azok odabenn még egyre marczangolják egymást. Már kábult az agyuk, már véres tajték csorog ki a szájukon, már nem is birkóznak, csak fetrengenek, hemperegnek egymáson, egymás mellett, köröskörül, letört körmökkel, megtépett hajjal, lerongyolt ruhában, mint a gyilkosok, a kiknek az életben semmi veszteni valójuk nincs.

Már pihenőt is adnak egymásnak, hogy azután ujult erővel folytathassák a mérközést. Már nincs semmi, a mi recsegjen a szobában, már minden hang százszorosán kitombolta, kiélte magát, már kezd elcsöndesedni a szörnyű csatatér, égetőbb, mint Galiczia letiport síkja, vadabb, mint a Doberdó vértől csillogó bércze... Mi volt az ehhez képest? Ott a halálraakézség mindennapi gondolattá, természetes érzéssé vált, ott az öldöklés nem az ölési vágy, a gyilkossági szándék szülöttje. Ott ismeretlen emberek kerülnek egymással szembe, a kiknek a szivük rendszerint otthon maradt, itt a rabló ösztön kergetett egy embert a másiknak a hajlékába, s az most halállal akarja sujtani a merénylőt, tiszta szentélye beszennyezőjét.

Bibor egy utolsó, hallatlan erőfeszítéssel, a mikor ösztönszerűen megérezte, hogy közeledik a végső pillanat, átnyalábolta Parlaghyt, fellökte a levegőbe s a félig nyitott ablakon át kihajította az utczára. Az aléltan repülő, megtépett testet a csörömpölő üvegdarabok megsebeztek, a járdára zuhant s ott ájultan eltespedt...

Egyik sem tudta, hogy a nagy leszámolás alig tartott néhány percznél tovább.

Halotti csönd támadt. Biborné, mintha visszanyerte volna hallását, egyre figyelt, áthullám-

zik-e még hozzá valamelyik lélekzése, zihálása. Tudta, hogy a másik szobában már csak egy ember van, de ki lehet az, ki, melyik, és él-e, él-e?.. Őrült vágy hajszolta, hogy megnézzze, ki az, a ki itt maradt, kitől függ az ő sorsa, kié lesz az ő holtteste, az uráé vagy a másiké?... Mert hogy meg kell halnia, azt tudta, nem is akart egyebet a gyors, biztos halálnál. Csak legalább annyi ereje volna, hogy az ura revolverét megkereshetné, vagy egy éles kést találna, hogy a szívébe mártsa. Legalább a lámpát szerette volna meggyújtani, már látni akart, látni, már nem bírta tovább ezt az őrjítő sötétséget.

— Drágám, Tivadarom, — buggyant ki a torkán és aztán jajveszéklőn kezdett sirni... Sirt, zokogott, a könnyei benedvesítették a vértelen arcját, a remegő kezét, a hullámzó mellét. Sirt és figyelt. A másik szobában még mindig nem mozdult senki.

— Meghaltak, — gondolta magában. — Meghaltak, megölték egymást. Drágám, bálványom, Tivadarom, — sikoltotta eszeveszetten, — élsz-e, hol vagy? Esküszöm, hogy ártatlan vagyok... Ide tolakodott, betört hozzám a nyomorult. Esküszöm... Élsz-e?

Bibor föltápáskodott a másik szobában. Megrázta magát, mintha az imént lezajlott szörnyű jelenetet akarta volna kirázni a testéből. Támolyogva tett egy-két lépést, a sötétben tapogatózva a villamos lámpát akarta meggyújtani, keringett, roskadozott, egyszerre csak érezte, hogy künn van az előszobában, betipeggett az irodájába, megragadta a revolverét. Bódultan meredt maga elé még néhány pillanatig, aztán, mintha feszítő, villamos áram rángatózott volna át az idegein, felugrott, visszament az ebédlőbe. Ott égett már a lámpa, a feldult szoba közepén egy halott szobor állt.

Bibor ráemelte a revolverét, az asszony hangtalanul bukott alá a véres padlóra.

— Te fürtelem, te bestia, — nyögte Bibor gyűlölettel.

Kezéből kiejtette a revolvert. Ájultan zuhant le a felesége mozdulatlan teste mellé.

VIII.

Parlaghy birtoka a szentbiborczyi határban volt, alig néhány kilométernyire Biborcztól. Ha unatkozott, kikocsizott a határba, megkérdezte Generális Jóskától, az intézőjétől, milyen a vetés, jók-e a terméskilátások, van-e még a régi borból a pinczében. Jóska nagyokat nevetett, a mikor a borról volt szó, mert ez az ember a béke megkötése óta egy pillanatra sem volt józan, azóta szakadatlanul ivott. Mindamellett tisztességesen ellátta a dolgát, szemmel tartotta a cselédek, vigyázott az állatokra, különösen a gazdája két gyönyörű paripájára, a két sárgát talán még Parlaghynál is jobban szerette. Talán még a bornál is.

A harcztéren tisztiszolgája volt Parlaghynak. Akkor még Varga Jóska volt a neve. Egyszer elfogott egy orosz altisztet, talán tizedes lehetett a nagy testű, bamba szemű, szőkefejű legény, behurczolta a fedezékbe s alázatosan jelentette:

— Hadnagy úr, fogtam egy orosz generálist.

— Generálist? — nevetett Parlaghy. — Generálist? Ejnye, ejnye, csoda szerencsés legény vagy te, Jóska...

— Hát mi a fene, ha nem generális?

Akkor keresztelték el Parlaghy tisztiszolgáját Generális Jóskának. Ez a név aztán itthon is rajta ragadt.

Generális Jóska estelenként rábizta a szállást

egy hatalmas házőrzőre, ő maga pedig bebella-
gott Biborczra. A vasuti állomás közelében volt
egy jobbfajta koccsma, ott szokott elpoharazni
ismerőseivel, miközben harcztéri élményeikkel
traktálták egymást. Ott szokott búslakodni a
felesége után Halál Péter tizedes is.

— Hát kend hol volt? — kérdezte Generális
Jóska a féllábú paraszttól.

— Sehol, — mondta mogorván Halál Péter. —
Csecsszó pó kend a hhoz, hogy engem kikérdezzen.

— Az már lehet, — mondta Generális Jóska
jókedvűen s kocczintott Halál Péterrel, azt ne
higye az árva, hogy megharagudott rá.

Már jól belemerültek az éjszakába, amikor
Generális Jóska fölkászolódott, hogy haza men-
jen. A feje nehéz volt, de a szive friss és jó.
Vidáman baktatott az éjben, szokása szerint
halkan füttyörészett. A füttyező a legjobb paj-
tás, elkiséri az embert, megmelegíti, ha rázza
a hideg, s fölfrissíti a talpát...

A Rózsa-utcán át vitt el az útja Generális
Jóskának. Az utca néptelen volt, csendes,
sehol egy árva lélek, csak az intező csizmájának
a kemény kopogása visszhangzott: kip, kop,
itt megy a Generális Jóska, a ki elfogta az orosz
tábornokot a harcztéren. Kip, kop...

Egyszerre csak megbotlott valamiben a lába.
Generális Jóska ijedten hajolt le, aztán letérdelt,
úgy bámulta néhány pillanatig az előtte fekvő
embert.

— Gazdám, édes gazdám, — suttogta aztán, —
édes gazdám, már megint megsebesült kend,
édes gazdám? ... Már megint kitört a háború? ...
Érdes kezével megsimogatta Parlaghy fejét,
a megtépett ruháját elrendezte, a szivét körül-
tapogatta, a szemhéját megérintette.

— Ejnye no, ejnye no, — dörmögte. —
Czudar élet ...

Próbálta emelgetni, de Parlaghy nem mozdult. Ügyesen átnyalábolta, gyöngéden magához vonta, aztán izmos két karjával föllendítette a vállára. Elindult vele az éjszakában. Vitte a gazdáját.

Vitte, mint régen. A harcztéren két nap, két éjjel hurczolta magával a megsebesült Parlaghyt. Kiszaladt vele a tűzből, rohant visszafelé, bekötözte a sebét, egy sodró patakban megmosta, erdő avarján altatgatta, megint rohant előre, ha egy-egy golyó utolérte, két nap, két éjjel, a míg biztos helyre nem ért vele. Megszokta már, hogy a hátán czipelje Parlaghyt. De most legalább nem lövöldöztek utána

Generális Jóska vitte a gazdáját. Közben találgatta, hogy mi történt vele, ki bántotta, mért feküdt künn az utcán, mit keresett erre, korholta, mért nem házasodik meg, lám, akkor nem esnék meg vele ez a baj, asszony kellene a házhoz, minden bitang kézen kallódik, kár az ilyen szép legényért, bizony kár.

De Parlaghy nem szólt egy árva betűt sem.

Csak néhány percz mulva fogta el Generális Jóskát a szívdobogás.

— Csak nem halt meg kend, jó gazdám? Csak nem halt meg? Csak nem lőtték agyon?

Erre sem felelt semmit Parlaghy János.

— Hát csak annyit mondjon kend, édes gazdám, meghalt-e? — unszolta Generális Jóska. — Ezt az egy szót mondja, élek, vagy ezt az egy szót mondja, meghaltam ...

Most sem nyitotta ki a száját Parlaghy.

— Ennek fele sem tréfa, — rémüldözött Generális Jóska. — Ez rosszabb, mintha kergetnének bennünket.

Most aztán igazán nem tudta, mit csináljon. Haza vigye-e a biborczy legénylakására, vagy fusson ki vele a birtokra? Hátha él még s út-

közben meghal itt a vállán? Háttha ráfogják, hogy ő ölte meg, kifosztotta, aztán megölte? ... Csak rohant előre. A verejték már gyöngyözött a halántékán, a térde már meg-megrogyott a nagy vágatásban, a szive dobogása hol megerősödött, hol meggyöngült, de Parlaghy még mindig nem szólt. Két lába élettelenül csüngött alá, s feje bágyadtan bukott előre. Az arcza oda-oda dörzsölődött Generális Jóska arczához.

Generális Jóska megint csak füttyörészni kezdett.

— Ejnye, de meleg a pofája, de meleg, de meleg ...

Ezt füttyörészte egy régi dal melódiájára :

— Ejnye, de meleg, a pofája de meleg, üsse a kő, de meleg, de meleg ...

Mert ha meleg, akkor él. Már pedig ez meleg. Mert ha halott volna, nem élne, s akkor nem volna meleg. Látott ő elég halottat Galicziában, annak mind holt volt az arcza, meg hideg. Ezé meg meleg. Őt ugyan hiába tréfálja meg a gazdája. Nini, hogy megtréfálja, még mindig lapul, mintha kuka volna. Nohát, ha tréfa, legyen tréfa ...

Megállt, lélekzetet vett, aztán irányt változtatott, s befordult a Béke-utcába. Ott laktak az Árkay-lányok.

— Oda viszem, úgy is ott szokott lebzselni naphosszat. Hát most ápolják meg a kisasszonyok!

Őt percz mulva már dörömbölt az ablakon. De úgy dörömbölt, mintha be akarná verni az ablakot. Mintha koresmaablak volna az Árkay-kisasszonyok ablaka.

— Ki az? Ki az? — riadozott ott benn egy hang.

— Nyissák ki a kaput, — parancsolta Generális Jóska. Halottat hozok ...

Nevetett magában, hogy halálra rémülnek mindjárt a kisasszonyok, hogy halottat hoz nekik ajándékba késő éjszaka.

— Rajta, rajta, — unszolta a bennlévőket Generális Jóska.

Az ablak kinyitódott, a függöny félretolódott s Árkay Jolán sápadt arcza kukkant ki az éjbe.

— Nyissa ki, kisasszonykám, — könyörgött most már a legény.

— Ki az? Mit akar? Takarodjék!

— Dehogyan is takarodom! Hogy a fenébe takarodnám! Hát nem tudja, kisasszony, kit hozok? Kit hozok? Tekintetes Parlaghy János urat hozom. Ide hozom. Meg kell ápolni, mert beteg. Nincs senkije ennek az árvának. Puha kéz kell ennek. Most is elájult az utcán. Úgy czipelem már vagy tíz percze, mint egy halottat.

De bizony azok ott benn nem nagy hajlandóságot árultak el, hogy éjjeli szállást adjanak Parlaghy Jánosnak. Generális Jóska kipegette kopogott, aztán megfordult, berugta az ócska kaput, s bevitte a gazdáját a szalonba. A cseléd kinyitogatta neki az ajtókat. Tudta itt már a járást Generális Jóska. A szalonban letette a széles diványra a sebesültet.

— Sebesült, — dörmögte magában. — Az már igaz, ez alaposan megsebesült... Már megint kitört a háború.

Csak most látta, hogy Parlaghy arcza összevissza van karmolva, egy üvegszilánk föltépte a homlokát, a feje is véres, s a ruhája majdnem czafatokban lóg le róla.

— Verekedős természetű egy kicsit, — mondta a cselédnek, nem fél az én gazdám az ördögtől sem, úgy megszokta a háborúban.

A cseléd rémült arcczal hallgatta a boros ember beszédét. Vízért szaladt, megmosta Parlaghy homlokát, megdörzsölte a halántékát,

a szive táját, puha vánkost tett a feje alá, s motyogva kérdezgette, hogy mi történt vele.

Nagyon is tudta, hogy mért szorgoskodik annyira Parlaghy körül.

— Lakodalom lesz itt, meglássa Treszka, — vigasztalta Generális Jóska a cselédet.

Parlaghy kinyitotta a szemét. Rémülten bámult körül, s alig érthetően suttogta:

— Hol vagyok?

— Otthon, tekintetes uram, jó helyen, — ugrándozott körülötte Jóska.

De Parlaghy újra kábultságba merült.

A másik szobában pedig törték a kezüket az Árkay-lányok. Mit szól majd hozzá Biborc, hogy ez a részeg paraszt késő éjjel idehozta hozzájuk a gazdáját? Az ő tiszta, becsületes házukba. Az ő szűz otthonukba. Mint valami menedékhelyre, valami korcsmába, a hol mindenki megszállhat... Ez a férfi nélkül maradt család sorsa. Ez a magvaszakadás átka. Minden hitvány alak ide törölheti az ő küszöbükbe a sáros csizmáját.

Árkay Jolánnak úgy dobogott a szerelmes szive, hogy majd fölvetette az erős mellét, nem tudta, mibe kapjon. A szalonban fekszik vérbefagyva Parlaghy János, a mindene, a jövője, az élete, s nem tudja, mit csináljon. Szeretné átölelni, szeretné millió csókkal elborítani, puha kezével simítgatni a fájó homlokát, vizes ruhával, eczettel, illatos vízzel gyógyítgatni, de csak áll, maga elé mered, töpreng, s nem jut néki eszébe semmi, semmi, csak átkozza a gonosz szentbiborcziaikat, akik orvul rátámadtak Parlaghy Jánosra. Mert ezt mondta Generális Jóska. Valami tíz részeg legény esett néki a gazdájának, mert hattal elbirt volna. Egyegy karja leütött volna hármat. De tizen voltak.

A két kisebbik, aranyos, csöpp virágszálak, csak csipogtak, pislogtak, a mint boglyas fejjel, álmosan bujtak ki a paplan alól.

Végre is Irénnek támadt mentő ötlete.

— Fusson orvosért Generális Jóska. Most már mindegy. Ki nem dobhatjuk, Jóska idehozta. Ha férfiak volnánk, akkor is így tennénk. Legyünk férfiak!

Jolán hálásan nézett rá.

— Én gyenge vagyok, de te hős vagy, mint az édes apánk. Mint a testvéreink.

Mind a négyen elkezdtek zokogni. Ó, hány-szor sirtak már szegények, s Isten tudja, még hány-szor rázza meg egész bensejüket a gyászos multra való emlékezés. Hány-szor estek már kétségbe, a mikor az étellel járó harcz nehéz óráiban csúful megkörnyékezték őket, a míg lassan-lassan közhitté nem vált, hogy a dolgozó nőt megbántani, megszegyeníteni annyi, mint a nemzeti munkát szándékkal gyengíteni. Mert a nő hivatalokban, vállalatoknál, gyárakban, iparban, kereskedelemben, mindenütt versenyző, értékes ereje lett a társadalomnak. Az Árkay-lányoknak volt is tekintélyük kenyérkereső munkájukban, küzdő, harczos, önfentartó, bátor nők, olyanok, mint a minők az Árkayak voltak a csatatereken.

Generális Jóska loholt az utczákon. Honnan a pokolból kerítsen ő most egy orvost? De meglátta Forgószél hadnagyot, a mint önmagával vitatkozva, jókedvűen, sebes gesztusokkal rohant tova, mintha váratlan szerencse érte volna. Elébe került, s azt mondta néki, hogy azcnnal jöjjön Árkayékhoz, mert az ápolónő, az, a ki a vöröskeresztes kórházban ápolta a katonákat, elmérgezte magát

— Elmérgezte? Irén? — hebegte Forgószél hadnagy . . .

Reszketve kapaszkodott bele Generális Jóska-ba. Aztán eszeveszetten futni kezdtek az éjszakában.

— Meghalt? — kérdezte Forgószél hadnagy.

— Nem bolond, hogy meghaljon, — magyarázta Generális Jóska, csak éppen, hogy egy kicsit elmérgezte magát.

Csak kívülről leste, mi lesz ott benn, ha Forgószél hadnagy rájön arra, hogy lóvá tették. Nem mert utána bemenni. A függönyön át kémlelődött.

— Hol az a stratégiai barom? — mérgeskedett Forgószél hadnagy, a mikor röviden közölték vele, hogy mi történt.

Generális Jóska nagyokat nevetett az ablak alatt. Így vitt ő orvost a gazdájának. De Parlaghy közben magához tért. Irén bekötözte a sebeit, s Forgószél hadnagy erősen kezdte faggatni, hogy ki verte félholtra.

— A szentbiborczyi parasztok. Hires verekedők, hires bicskások, — mondta Árkay Irén. — Egy-két nap alatt semmi baja sem lesz.

Forgószél hadnagy oda kuporodott Parlaghy elé.

— Na, tudod, furcsa eset... Téged ugyan alaposan helybenhagytak... Hanem... Pardon, engedd, hogy bemutatkozzam, ma éjjel eszembe jutott a nevem. Dr. Fürgedy István vagyok. Árkay Irén vőlegénye.

Azok ott a másik szobában mindent hallottak. Irén gyönyörű arcza egyszerre lángvörös lett.

— Szédülök, még mindig szédülök, — mondta rekedt hangon Parlaghy.

— Azt elhiszem, barátom. No, de majd jobban leszel. Hát tudsz egy kicsit figyelni? Figyelj csak ide! Megengeded, hogy ez mégsem járja... Nem, nem, hogy te az intéződdel idehozatod magad... Hát nincs néked senkid?

Jolán megremegett a másik szobában.

— Nincs, — rebegte Parlaghy, — nincs senkim, csak Árkay Jolán.

— Az már más, — helyeselte Forgósziel hadnagy. Akkor gratulálok.

Parlaghy lehunyta a szemét. Most átvillámolt a lelkében a mai eset, a kudarcz, a szégyen, a botrány... A botrány. Mit mond majd Jolán, ha megtudja ezt a hallatlan, gyalázatos botrányt?... Hogy hírbe hozott egy asszonyt az ura előtt, egy asszonyt, a kihez semmi köze sem volt, a ki kiutasította, a mikor...

Nem tudott tovább gondolkodni. Megint lehunyta a szemét.

— Mondtam, hogy itt lakodalom lesz, — dicsekedett Generális Jóska.

Átkarolta Treszkát s erősen megcsókolta a szégyenkező arczát.

IX.

Mintha trónuson ült volna, úgy pöffeszkedett a vasuti korcsma egyik kemény lóczáján Halál Péter tizedes. Már nem volt nála a mankója, a vaslábát megjavították és azt kényesen lóbálta az asztal alatt. A korcsmában kivüle már alig lézengett valaki, özvegy Vitézné, a rezes orrú kofaasszony versenyzett vele az ital fogyasztásában, meg a vörösképmű korcsmásos botlott melléje, a mint hébe-hóba amúgy szilajon elkáromkodta magát. A sarokban egy füstöképmű cigány szunyókált, rongyos hóna alatt rekedt hegedűjével. Ez volt a Fenyebak cigány. Hogy mért hívták Fenyebaknak, azt senkisé tudta.

— Nem ember ez a Generális Jóska, —

fortyant föl Halál Péter. — Nem szeretem a képét, olyan úri képe van.

— Úr is az, — mondta a kofaasszony. A tekintetes Parlaghy úrnál minden cselédnek úri dolga van.

— Mégis csak cseléd, az Isten jobban pofozza meg.

— Csak nem irigylis kender a dicsőségét, hogy generálist fogott a csatában?

— Irigylik a nyavalya... Hertelendy őrmesterrel harcoltam én Zsemiszli várában... Aztán úgy fogott az generálist, mint én orosz czárt. Pedig én Szibériát is megjártam, az Isten tegye a többi közé.

Közben úgy kopogott a vaslábával, mintha igazi, egészséges csontlábszára volna.

— Mert, — csuklotta tovább Halál Péter, — ezek csak prézsmitálnak, füllentenek, lódítanak, ezek a nagyszájú cselédek. Egy se volt a határon túl. Úgy-e Fenyebak cigány?

— Igenis, tekintetes tizedes úr, egy se volt.

— Hát te hol jártál, cigány?

— Én, tekintetes tizedes úr, az Isten éltesse a holtá napjáig, én Szentbiborcson voltam két napig a pinczében, mert azt mondták, hogy dörög az ágyú, pedig csak az ég dörgött. Nem birom én az ágyúdörgést, tekintetes tizedes úr. Megfájdul tőle a fülem.

— Hát hiszen süket vagy te amúgy is cigány, vagy ha nem vagy süket, miért húzod mindig hamisan a nótát?

— Süket vagyok egy kicsit, tekintetes tizedes úr, a himlő kimarta mind a két dobhártyámat.

— Bárcsak a szemedet marta volna ki, — fenyegette meg Vitézné, — akkor legalább kevesebbet lopnál, Fenyebak.

— Nem lo pok én, tés asszony, csak háza viszem a gyerekeknek.

Halál Péter kocczintott az asszonynyal, aztán czihelődött, készült hazafelé.

— Péter, mondanék én valamit, — súgta feléje a kofaasszony.

— Ne mondjon kend nékem semmit. Nem vagyok én kíváncsi arra a hitvány asszonyra, tudok én mindent. Megveri azt még az Isten mind a két kezével, tánczolna az még bagóért is. Tudom én, Marcsa néném, hogy az küldte kendet ide. De kár a szóért, kár a lépésért.

— Látja, Péter, nem fog kenden már a jó szó. Ha mondom, ártatlan az az asszony, mint a ma született bárány. Nincs azon annyi szeplő se, mint a gyereken, a mikor keresztelőre viszik.

Halál Péter megvetően legyintett a kezével.

— Tudom én, a mit tudok. Viszonyba volt az a csataribancz avval a kövér oroszszal. Megirták nekem Szibériába, Szamárkan városába, ott voltam én rabságba huszonhárom hóna pig és huszonegy kis na pig.

— Hát akkor számár kend, ha nem hiszi. A kend felesége nem volt viszonyba a kövér oroszszal, mert a kövér orosz nem is orosz volt, hanem tatár.

— Egy kutya! Nem ülök én többet a tatár piszkába. Kend pedig, Marcsa néném, hiába hozza az üzenetet, nem kell az az asszony már se testemnek, se lelkemnek, az Isten súlyeszse el.

— Na, na, — csititgatta Vitézné az elkeseredett harczost, — ha meglátná kend a feleségét ...

— Nem látom, ha látom is, nem hallom a szavát, ha hallom is. Megláttam én a szeme forgásán mindjárt, hogy tatárasszony lett belőle. Kapok én más asszonyt, minden ujjamra kettőt, a vaslábamra meg hármat, ha úgy a karom ... Igyál, cigány!

Fenyebak föluggott és kocczintott Halál Péterrel.

Sokáig nem szólt egyőjük sem, aztán Halál Péter rárivalt a korcsmárosra.

— Hé, Ádám gazda, hát mi van a mesével?

— Hagyjon már engem békén, Péter. Nem mesélek én többet.

— Meséljen, — unszolta Vitézné is.

— Hát csak meséljen — toldta a szót Fenyebak is.

A korcsmáros szégyenkezve ült közőjük. Riszálta magát nem tetszett néki az uszítás, mert Halál Péter rajtacsipte egyszer, hogy ő bizony nem volt soha a harcztéren, mégis szakadatlanul adta elő a történeteket, a míg aztán Halál Péter le nem leplezte. Most aztán öli a máját, követeli tőle a mesét, akár volt a harcztéren, akár nem.

— Mert nékem nincs mondanivalóm, — dicsekedett Halál Péter ... Beszél ez a három érem a mellemen, beszél az én vaslábam, meg a tatár feleségem. Én nem tudok egyebet, de hát meséljen kend, Ádám gazda, kend a hidat őrizte a vasuti vonás mellett. Hát mi volt ott a hid alatt?

— Menjenek már haza, reggel lesz, — kelletlenkedett a korcsmáros.

— Már pedig én el nem mozdulok innen addig, a míg el nem mondja kend Zsemiszli történetét ... Mert minálunk csak az tud mesélni, a ki sehol se volt, a ki volt valahol, az hallgat, mert annak elveszett a szive.

Öklével belecsapott az asztalba, hogy csak úgy csörömpöltek az üvegek és a poharak.

— Húzzad Fenyebak cigány, Halál Péter mulatni akar.

A cigány czinczogni kezdett. Halál Péter búsan fújta a nótát:

A bakának — seje — haj —
 A bakának nem lesz gyászkoporsója . . .
 Nem viszik ki — seje — haj! —
 Nem viszik ki üveges gyászkocsiba.
 Ágyúdörgés lesz a baka
 Bucsuztatója,
 Barna kislány — seje — haj! —
 Barna kislány lesz a
 Megsiratója.

— Meg-si-ra-tó-ja, — cifrázta hosszasan a kofaasszony. — Látja, Péter, kend is azt mondja, hogy megsiratta az asszony. Mégis csak van szive kendnek.

— Nékem? Ott felejtettem én a szívemet Szibériába. Nincs nékem szívem. Ha siratok valakit, magamat siratom.

— Ez az utolsó száva?

— Utolsó.

Vitézné felállt, megigazgatta a gyűrött szoknyáját, kezét fogott Halál Péterrel.

— Hát akkor jóczczakát.

— Adjon Isten! Aztán jöjjön el máskor is, Marcsa néném.

Lehorgasztotta a fejét az asztalra, úgy dúdolgatta halkán, könnyes hangon a nótát. Fenyebak odasompolygott melléje és a fülébe súgta :

— Nincsen olyan úr Biborcz városában, mint a tekintetes Halál Péter tizedes úr.

— Ne hazudj, cigány, — motyogta Péter szikrázó szemekkel. — Fölkapta a poharat s belevágta Fenyebak süket hegedűjébe . . .

X.

A mikor Bibor magához tért, már derengeni kezdett. Föltápáskodott, megrázta magát, a feje rettenetesen kábult volt, egyáltalán nem

értette, mi történt vele, de aztán észrevette a padlón mozdulatlanul fekvő, halottfehér aszszonyt. Ijedten hátrált tőle, két kezét fáradtan nyujtotta ki, mintha valami rettentőt akarna távol tartani magától ...

«Mi történt? Hol van? Hogy került ide? Itthon van-e vagy másutt? Mi dolga itt? És ki ez, ki ez, ez itt előtte, ez a roncs, ez a mozdulatlan, nyomorult, elesett féreg, ki ez, mi köze hozzá, mit nézi, miért tapad rá égő szemével, mit akar tőle, miért irtózik tőle? ... Egy pillanat, az eszmélésnek halványan felsugárzó villanása alatt mintha összetorlódott volna agyában a maga teljes, vad valóságában minden szennye, bűne, önzése, de aztán csak gomolygó, őrült kaosz füstölgött előtte, érthetetlen képek, bolond emlékek, izzadt hajsza hasadoztak ki a kaoszból: görcsös nyugtalanságai, vádoló töprengései, a melyek kizökkentették, felforgatták, összetörték a bensejét ...

Állt rémülettel, meredten, s kezét még mindig védőn, tiltón tartotta maga előtt, hátha újra kezdődik valami, védenie kell magát s valami rút, tapadós dögöt kell lemarczangolnia a maga testéről.

Mi történt? Mi dolga itt?

Erőszakkal, hogy szinte belesajdultak a szemhéjai, tágra feszítette a szemét s úgy nézett körül a szobában.

— Meghalt, — gondolta felcsapódó rémülettel, és többet nem mert ránézni a feleségére.

Lassan kicsoszogott a feldúlt szobából. Betámolygott a fürdőszobába, megmosakodott, átöltözködött, aztán szép lassan kiosont az utcára. A friss levegő kissé kiderítette az agyát, megnyugtatta a lelkét ... Fölkémlelt az égre, apró, puha, vörhenyes felhők uszkáltak a magasban, valahol messze már erőlködött, tápázkodott a

nap, annak az előre sugárzó, mosolygó fényre szeszketett, kaczagott a picziny felhők gyenge, szétomló selymében... Az utcza sarkán megállt, valahogy mégis össze szerette volna rakosgatni, rendezgetni az egymásba gabalyodott, kusza gondolatait, a széttépett multját, háborús szenvedéseit, esett jelenét, mért kellett ide jutnia, minden hitvány ember megkapja a maga legdrágább csókját, mindenki kap valami nagy ajándékot az élettől, újra virító virágokat, új szerelmet, s néki ez jutott, a régit se kapta vissza.

Nem tudta, mit akar, mibe fogjon, hová menjen. Csak azt érezte, hogy ebbe a házba többé nem térhet vissza. A bordái szúrón fájtak, égő mellkasa mintha be lett volna horpasztva, a hasogató gerince mintha megrokkant volna, betegen, öngyilkos tervekkel kószált a picziny házak mentén, a melyek csendben ásítottak utána a hajnali álom fogyó káprázatában.

Egyszerre csak leért a vasuti állomásra. Megkérdezte, mikor indul Pest felé a vonat, azt mondták néki, még van egy órája.

— Még egy óra, — gondolta magában Bibor, — egy óra alatt meghalhatok, följelenthetem magam és le is tartóztathatnak. — Gömör századosnak is az volt az első dolga, hogy elrohant a kaszárnnyába és följelentette magát. Néki is ezt kell tennie. Ő is gyilkolt, a hogy Hadaróczy tanár mondta.

Tehát mégis igaza volt annak az átkozott Ellának! Az ő felesége sem volt jobb, mint a bukott Görgetegi Mária, nem is juthatott jobb sorsra, mint Gömör százados agyonlőtt felesége... Mégis komolyabban kellett volna vennie a levelet, az alattomos, bujkáló, gaz Parlaghyt, a ki állandóan ő körülötte settenkedett, meglá-

pult, ha a szemébe nézett, kitért előle, ha feléje közeledett, nagy hangon fecsegett, ha üres dolgokról volt szó, és ime, most, a mikor ő a kaszinóban töltötte nyugtalan estéjét, róka-módra, orvul besompolygott hozzá és az a nyomorult asszony kitárt karokkal fogadta... Nem hitte eddig, hogy minden tragédiának becsstelenség a magva, sokszor vitatta, hogy az izgága, nyugtalan, harcztéri szenvedésekben idegbomlott férfiaknak, a kik mostanában oly könnyedén nyúltak a gyilkos fegyverhez, igazuk volna, de most a saját sorsán kell belátnia, mily végzetesen tévedett.

Nem hitte eddig, hisz hányszor vette sorra ismerőseit, barátait. Itt vannak az Árkay-lányok, nincs a házukban férfi, milyen tiszták, milyen becsületesek, dolgoznak, törik magukat, hogy pótolni tudják mindazt, a mit a háború kiméletlenül elragadott tőlük. Ott vannak a biborczyi társadalom többi hölgyei, mind, mind nemeseknek, őszintéknek látszanak, holott ki tudja, talán megszállta valamennyit az ördög... Ki merte volna az ő asszonyáról feltenni, hogy rossz, elvetemedett, kalandok után jár és megcsalja az urát....

Mindig kétkedőn nevetett, a mikor azt halotta, hogy az orosz foglyok itt garázda életet éltek, nem, még a parasztasszonyokban sem tudott kételkedni, azt sem hitte, hogy Szent-biborczon két orosz fattyú született. Hályog volt a szemén, buta, korlátolt jóhiszeműség a lelkében s meg kellett bűnhődnie... A harcztér tanította meg rá, hogy a magyar parasztot, ezt a drága, halhatatlan, egészséges, őt fajt szeretni kell, s ő nem akarta elhinni, hogy az asszonyaikat kevesebbre lehet becsülni, mint a férjeiket.

Ebben is csalódott, mindenben csalódott. Az ember holtig csalódik.

Szédülten mászkált az állomás körül. A mikor a vasuti korcsma közelébe ért, ott megállt. Duhaj, komisz hangokat hallott, a fülét sértették ezek a durva hangok, vissza akart fordulni, de mégis a korcsma felé tartott és akaratlanul is benyitott.

Furcsa, ijesztő látvány tárult eléje. Halál Péter még mindig ott ült a régi helyén, de kezében nem a poharát szorongatta, a kezében egészen más volt. Összeveszett a korcsmárossal s dühében lecsatolta a vaslábát, marokra fogta s azzal kezdett hadonázni. Rokkantan ült a lócán, picziny feje ördögi sötétségben billent oldalra, vaslábával csapkodta a recsegő asztalt, szétzúzta a csörömpölő üvegeket és poharakat, Fenyebak czigány halálsápadtan állt az ivó egyik sarkában, Halál Péter pedig egyre ezt ordította :

— Az Isten jobban pofozzon meg! Hátha a harcztéren voltál, akkor mondd el nékem, hogy rohant ki az a tizezer Zsemiszli várából, s hogy esett el az én apám, Hertelendy őrmester!

Bibor dermedten állt meg az ajtóban. Halál Péter ráemelte sötét, eltorzult tekintetét.

— Mert én nem engedem többet a hazugságot! Jöjjön ide az úr és tegyen igazságot! Ez az ember itt azt állítja, hogy ott volt Zsemiszli várában, pedig csak ápoló volt a nyomorult egy pesti kórházban. Meg a hidat piszkította a vasuti vonás mellett. Agyonverem én ezt a gazembert a vaslábammal.

Bibor rokkánó léptekkel közeledett a lóca felé.

Már a korcsmáros is részeg volt, s most sehogysem akarta eltúrní, hogy Halál Péter bolondot járasson vele. Ő is ordított.

— Dugja el kend a vaslábát, nemcsak kend-

nek van vaslába, még nekem is lehet vaslábam...

— De nem szibériai, az Isten jobban pofozzon meg! — torkolta le Halál Péter.

— Nem szibériai? — röhögött a korcsmáros.

Odaugrott Halál Péter elé s kicsavarta kezéből a vaslábát. Meglóbálta a levegőben, aztán szó nélkül befutott a lakásába. Az ajtót magára zárta.

Halál Péter örülten meredt maga elé. Arczának a kemény vonásai egyszerre megváltoztak, hülyén, értelmetlenül rázogatta a fejét, beretvátlan állán a fehér tüskék ijesztően fénylettek. Vad, ragadozó szemét ráemelte Biborra és úgy hörögte:

— Megölöm azt a gazembert!

Bibort újra kábultság fogta el. Szédülten, ijedten, tehetetlenül ostobán állt Halál Péter mellett; szemei, üregeikből majdnem kifordulva, rémesen és ijesztően meredeztek köröskörül a rettenetes ivóban. Hogy került ide, mit keres itt és valami nagy, kimondhatatlan idegenkedéssel nézett a részeg, szomorú külsejű, elnyűtt parasztra. Nem tudta összerakosgatni magában a feldúlt emlékeit, hol látta legutóljára ezt az embert, mi dolga vele, beszélt-e már vele valaha életében és miért van a lelke tele olyan sebes irtózattal, a mikor ezt az embert látja... Igen, igen, Parlaghy, Gömör százados, Görgetegi Mária és a vigyorgó, csúfolkodó, féllábú paraszt tizedes... Mikor is volt ez? Mikor látta mindezeket? Hol látta? És miért tola kodnak most a fájó agyába?... Valamit szeretett volna mondani; talán épen azt, hogy ölje csak meg azt a gazembert, a ki megbántotta, de remegve, hangtalanul mozdult meg a szája széle, a nyelve bénán hebegett a szája üregében; most az ő elgyötört arcán is az örület

keserves, szomorú, visszataszító zavarba tesztet el. Megindult, egy pár lépést hátrált, szabadulni akart ettől a rettenettől, de felhasadt benne újra az otthona. Nem, oda nem megy vissza, hiszen onnan menekült ide, onnan kellett ide elvándorognia . . .

Néhány pillanat, aztán váratlanul tisztulni kezdett Bibor szeme előtt minden. A lelke mintha megnyugodott volna, kezdte megérteni a maga jelenét s a hirtelen megértésben nagy enyhület és a kibékülésnek megnyugtató gondolata szállta meg . . .

Halál Péter mellé sompolygott, jóságosan fogta meg a kezét és szeretettel mondta néki: — Ne bánja, tizedes úr, csak hadd vigye el a vaslábát, majd elkérjük tőle cserébe az ő csontlábát.

Halál Péter hálásan pislogott Biborra.

— A csontlábát? Nem kell nékem annak a lába! Szű rágja annak a lábát. A vasat megmarja a rozsa, de a szű ki nem rágja . . . Add vissza a lábamat, Ádám.

Bibor odament az ajtóhoz, megfogta a kilincset és erősen megrázta.

— Hallja-e, korcsmáros úr! Korcsmáros úr!

De bizony az nem mozdult meg ott benn. Bibor megint visszament a lóczához és leült. Halál Péter poharat tölt elébe, piros bort öntött a pohárba és úgy mondta:

— A magyar hazára és a magyar parasztra! Van-e még magyar paraszt ebben a hazában? . . . Hej, tekintetes úr, ha már, ha már nem gyalultak nékem gyászokorsót, mondok, tartson el engem a magyar haza!

Bibor nem szólt semmit, csak a fejével bólintott, úgy biztatgatta Halál Pétert, hogy igazat ad néki.

— Mert ha én volnék, teszem azt, —

motyogta tovább Halál Péter, — a magyar haza, hát én a féllábú parasztnak huszonöt hold földet adnék, ráadásul kicsiny kastélyt aranyka puval... A félkarúnak ugyanannyit, ráadásul ezüstös szerszámot, a vaknak se kevesebbet, ráadásul mennyei muzsikát. Aztán Tatárországból hozatnám nekik a fehélábú menyecskeket.

Mintha hallotta volna ezt már valahol Bibor, csak nem ezekkel a száakkal, talán durvábban, talán követelőbben, nem a bor mámorában és a megoldódott nyelv könnyű bátorságában, igen, ennek a követelése, ennek a hangoztatása benne élt, zúgott, harsogott a levegőben, itt most el kell tartani az embereket, azokat, a kik küzdöttek, megrokkantak, a maguk hibáján kívül kenyértelenekké és dolgozásra, munkára képtelenekké váltak... Huszonöt hold föld, ezüstös szerszám, mennyei muzsika, — ez jár a magyar paraszt fejében, ez tölti el Halál Pétert még abban a borzalmas pillanatban is, a mikor magával tehetetlenül, nyomorultan, mozdulatlanul kénytelen a piszkos falnak feszíteni fáradt hátát, hogy le ne forduljon a rozogalóczáról... És most, mint a váratlan égzengés, úgy hatott Biborra a Halál Péter beszéde, örült, hogy a tizedes mondta és nem neki kellett mondania, jól esett neki, hogy élön, tisztán, bátor magyar szóval hallja, mi a kívánsága, a jogos panasza a magyar parasztnak. Buzdítani akarta Halál Pétert, fel akarta lelkesíteni, fel akarta vidítani, hogy igen, érti, nagyon is jól érti, a mit mond, igazat is ad neki, kérni akarta, hogy beszéljen csak tovább, szívesen hallgatja, de újra megbicsaklott a nyelve, és csak egy-két tört, majdnem artikulálatlan szó szakadt ki a száján...

— Tatárországból? — csodálkozott Bibor.

— Onnan... Mert a mikor vitt bennünket a gőzös, messze, messze, idegen országba, a fájás hasogatta a lábamat, de azért én irtam néki, hogy egyetlen csillagom. Aztán megálltunk egy városban, tizenhét torony volt benne és sok magyar orosz rabságban. Onnan is küldtem néki levelet, hogy drága virágszálom... Aztán láttam a nagy, nagy fehér világot, csupa hó, hó, széles, mint a tenger és szomorú, mint a Krisztus képe a feszületen, azon nem volt se város, se falu, s arra mértföldeken se találkozik ember fia, azt mondták, ez a Szibéria, onnan is irtam néki, hogy szerelmetes egy feleségem... És most még sincs feleségem. Tatár asszony lett belőle.

Bibor ezt is szájtátva hallgatta. Semmi ujság nem volt ebben az ő számára, mégis bámulva, elképedve merült bele a régi szenvedésekbe... A magyar parasztok megszámlálhatatlan ezrei szomorú, rokkant rabok voltak az ismeretlen földeken s ezek egyszerre csak kigyúltak, fel lángoltak, égtek a messze síkok, a melyeken nem volt körömnnyi hely, a mely ne vonáglott, ne ordított, ne bömbölt volna hallatlan, borzalmas felfordulásban és megrendülésben, a mikor az orosz táborokból kezdték rendszertelenül, vadul, tervtelenül és felelőtlenül hazakergetni, mint elvadult csordákat, a magyar foglyokat. Ezek szenvedtek igazán és ezek szenvedtek százszorosan és százszorosan újra, a mikor már azt hitték, hogy kisütött rájuk a szabadulás napja, a mikor újra feltámasztotta elhalt lelküket az éledő hit, hogy melegen, tárt karokkal, boldogan várják otthon őket haza, ezek nyomorogtak és szenvedtek és kínlódtak ezerszeresen és ezerszeresen újra az orosz földek viaskodó, gyilkos, letipró rettenetében, a mikor ott mindenki úr volt és senki sem volt úr, mindenki

parancsolt és senki sem engedelmeskedett, mindenki gyújtott és lázított és mindenki ki-
gyúlt és fellázadt... Ezekre gondolt Bibor, a
Halál Péterekre, a csordákban menekülőkre, a
kénytelen fosztogatókra, az éhezőkre, a tehe-
tetlenségükben, elvadultságukban elkeseredett
rablóbandákká tömörültekre, a kik elindultak
és mégsem érkeztek meg, a kik elvesztek és
most újra el kellett veszniök, a kik az itthoniak
számára egyszer már meghaltak és most újra
meg kellett halniok... Mi lehetett ott? Ki tudja
ezt mind felsorolni, elképzelni, megérteni? És
ki tud mindezekben megnyugodni és ki tud
mindezekért megbocsátani?...

Ijedten rázta meg magát, hogy lerázza, ki-
rázza magából ezeket a véres emlékeket.

Halál Péter csillogó szemekkel nézett Biborra.

Bibor még sokáig nem felelt néki semmit.

Aztán végigtörölte a sajtó, fölkarolt hom-
lokát.

— Pusztuljanak az asszonyok is! — dör-
mögte keserűen.

Halál Péter lehorgasztotta a fejét és csende-
sen elkezdett zokogni. Bibor föléje hajolt és
reszkető kézzel simogatta meg csapzott, ősz
haját...

XI

Már reggel volt, a mikor Bibor Pestre meg-
érkezett. Halálos fáradságot érzett a tagjaiban,
a mikor a kocsiból kiszállt. A pályaudvar
élénk zsongása, a kocsik dübörgése, a gépek
huhogása, idegen utasok hangos, kapkodó be-
széde egy pillanatig lekötötték, de aztán eszébe
jutott, hogy ő tulajdonképen gyilkos, agyon-
lőtte a feleségét, s lehet, hogy itt most nyomban
letartóztatják, a rendőrség már várja a kijárat-

nál, már itt a távirat, hogy agyonlőtte a feleségét... Ment kifelé, már künn volt a Baross-téren, egyszerre meglátta Görgetegi Emmát, a mint tájékozatlanul bámul maga elé... Mit keres ez a lány Pesten? Talán egy vonattal jöttek, talán látta őt, ráleselkedett, tudja, hogy őlt, s boszúból, hogy nem szabadította ki az apját, most följelenti?... Zavartan meredt maga elé, de a mire újra fölvetette a tekintetét, már nem látta Emmát sehol. Talán nem is ő volt? Csak a szeme káprázott.

Kocsiba ült és végigrobogott a Rákóczi-úton. Hátradőlt a kocsiban, élvezte a reggeli Budapestet, már régen nem járt itt, s bizony, tegnap még nem sejtette, hogy ma hontalanul, betegen, lelkében megtörve mászkál majd a főváros tülekedő utczáin... Óriási, tarka-barka plakátokat látott mindenfelé, a Vám plakátjait, reklámjait, ordító hirdetéseit, a melyek tolokodón tűztek a szemébe, kisérték, utána futottak, elébe kerültek. A merre a szeme fordult, mindenütt a Vámmal találkozott, a Vám mosolygott rá, a Vám üdvözölte. Még annyi ereje sem volt, hogy egyetlen plakátot is el tudott volna olvasni, a Vám, a Vám, hagyjon néki békét, ne üldözze őt a Vám, ezt motyogta magában, mindenki vissza-vándorol, de ő ki fog vándorolni, ki fog szökni Magyarországból.

A kocsi megállt a szálló előtt, kifizette, besietett az előcsarnokba, szobát bérelt, azt mondta, ne háborgassák, pihenni akar. A mikor a bejelentőlapot elébe tették, belül remegni kezdett, most le kell lepleznie magát, de aztán eszébe jutott egy gyűlölt embernek a neve, egy galicziai kapitányé, a kivel összehozta a harctéren a sors, annak a nevét írta a bejelentőlapra: Olovsky Richárd, ez volt a kapitány neve.

A mikor leírta, egyszerre maga előtt látta szüros szemével, pufók, gömbölyű arczával a kapitányt. Sokat vitatkozott vele, konok, gyűlölködő ember volt, a magyarokat nem szerette, s nem is igen palástolgatta ezt az érzését.

— No, most megkapátok azt, a mire annyira vágyódtatok, — mondta csúfolkodva egy napon, — a mikor a címerekérdés rendezése nyilvánosságra került. Ausztria most végleg anektálta Magyarországot.

Nagyot nevetett ezen az ötletén és szüros szemével majd átdöfte Bibor elsápadt arcját.

Egy más alkalommal meg ezt mondta :

— Tulajdonképen mit is akartok ti magyarok? Mennyien vagytok ti otthon? Tiszta magyar, fajmagyar, olyan, a ki Árpáddal jött be az országba, vagy legalább is ősmagyarnak vállalhatja magát, legföljebb ha egy millió van. Egy millió, egy szállal sem több. És ennek az egy millió embernek nincs joga arra, hogy külön Magyarországot követeljen. A többi? Csupa nemzetiség. Szerb, tót, német, román, rutén, horvát és zsidó. Ezeknek a számára akartok ti független Magyarországot?...

Ez volt Orlovszky kapitány politikája a harcztéren, a mikor a magyarok százezrei véreztek Galicziáért.

Bibor átadta a bejelentőlapot a pinczérnek, aztán lefeküdt aludni. Mint valami súlyos ólomdarab, úgy zuhant bele a tiszta ágyba. Egy darabig firgett-forgott, aztán elaludt.

Aludt, de zavaró, ideges álmai voltak. Hol egy hábzó, tajtékosszájú kutya elől futott, a mely kergette, űzte, hogy megmarja, hol meg a lövészárók véres képei bukkantak fel az agyában, hosszas ágyúdörgés, rekedt hangok, nyöszörgő emberek, sok, sok sír, csupa magyar sír az idegenben, szenvedések és nélkülözések.

Ő egy bércz szélén ült, s onnan bámult alá szédülten. Hirtelen meglökte valaki, majdnem belezuhant a mélységbe, de ő megfordult és meglátta maga előtt Orlovsky kapitányt.

— Mit akar? Mért üldöz? Mért követ? — kiáltott rá Bibor.

— Ne feledd el, hogy te hadnagy vagy, én meg kapitány vagyok, — gúnyolódott Orlovsky. — Ha tiszteletlen hangon beszélsz, hadbírótság elé állítalak.

— Hadbírótság elé? — kaczagott Bibor. — Engem már nem lehet hadbírótság elé állítani. Már nincs háború. Már nem vagyok tiszt.

Orlovsky nevetett. Csúf, sárga fogai ijesztően villantak meg a szájában.

— De háború van. Újra kitört a háború. Most mi harczolunk azzal az egy millióval. És harczolunk mindaddig, a míg le nem gyűrjük. Össze nem törjük azt a milliót.

Bibor reszketni kezdett.

— De mi ellenállunk.

— De mi többen vagyunk.

— A miénk az igazság, a jog.

— A miénk az erő, a hatalom.

— Az erkölcs, az erkölcs a mi pártunkon van. Mi véreztünk. Többet véreztünk, mint más. Több vért adtunk, mint bárki. Közülünk nem akadt áruló egyetlen egy sem.

— Az erkölcs? — kaczagott Orlovsky kapitány. — Naiv ficzkó vagy te, Bibor hadnagy. Nem érted te az életet ...

— Az életet? Az lehet. Azt nem értem.

Nekiesett Orlovsky kapitánynak s ledöntötte a mélységbe ... A szemét kinyitotta, a másik felére fordult s aludt tovább.

De Orlovsky kapitány tovább üldözte. Egy szőkeszakálú tiszttel szövetekezett, most már ketten voltak. A szőkeszakálú tiszt főhadnagy

volt, állandóan hatalmas orosz bundában járt, s a két bütykös lábán majdnem térdigérő, drága hócipők kalimpáltak. Gyávaság miatt hadbíróság elé állították Bibor hadnagyot. Bibor hallotta, a mint a főhadnagy kárörvendőn jósolgatta :

— Egész biztos, hogy agyonlövök.

— Biztos, biztos, — erősítette a kapitány.

A hadbíró óriási termetű, hatalmas fejű ember volt, a szeméből mégis gyengédség és jóság sugárzott. De a mikor kinyitotta a száját, egyszerre égni kezdett a feje, tüzelt, lángolt s olyan volt, mint egy kivilágított, halálfejes lampion, a minőket bolond, májusi éjszakákon szoktak meggyújtani a biborczy diákok, a mikor a részeg majális után a külvárosi korcsmákat verték föl síheder jókedvükkel.

— Igaz, hogy megtagadta az engedelmességet? — kérdezte a lampionfejű hadbíró.

— Magyar vagyok, — felelte Bibor.

— Igaz, hogy elbujt?

— Magyar vagyok.

— Igaz, hogy meghátrált a honvédekkel?

— Magyar vagyok, — ordította Bibor.

Erre a hadbíróság felmentette.

Most hirtelen felült az ágyban, a torka tikkadt volt, egy pohár vizet ivott s néhány pillanat múlva már megint aludt.

De az álmai tovább gyötörték. Azt álmodta, hogy a feleségének megvette Ordás Mihálytól a szőlőbirtokot. Ő bement Ordásék híres pinczéjébe, s a mikor kijött a pinczéből, a homlokán, a fején kékülő szőlőlevelek reszkettek.

— Milyen gyönyörű, isteni a fejed, így, a szőlőlevelekkel, — süttogta forrón a felesége, s a hangjában reszketett az élet öröme, a boldogság, a végtelen vágy.

— Ne beszélj, te meghaltál.

- Meghaltam, de szeretlek.
 - Megcsaltál, megcsaltál...
 - Nem, nem, — sikoltotta a felesége, nem igaz, nem igaz, szeretlek...
 - Parlaghy...
 - Nem ismerem. Téged szeretlek.
 - Ott volt nálad, becsstelen, aljas...
 - Ott volt, de nem láttam, szólt, de nem hallottam, kikergettem, már ment, már ment kifelé. Szeretlek.
 - Őt is megöltem. Gyilkos vagyok.
 - Nem vagy gyilkos, jó vagy... Itt élünk a szőlőben. Akarlak, szeretlek, igaz szerelemmel.
- Késő este volt, a mikor fölébredt. Még mindig kábult volt, komoran gondolt az álmaira, Orlovszky kapitányra, a hadbírósi tárgyalásra és érzékeny suttogó feleségére. Ideges borzongás fogta el, csak most jutott eszébe, mért van Pesten, csodálkozott, hogy eddig senki sem kereste. Fürdőt kért, a hideg víz felfrissítette, kinyújtogatta az izmait, öltözködés közben észrevette, hogy egy kis daganat van a fején és éles horzsolás a homlokán. Homlokára angol tapaszt ragasztott, mint Hadaróczy tanár. Megvacsorázott. Aztán elindult.

XII.

A zsongó, lármás, esteli város kissé elszédítette. Czelétalanul futkosott az utcákon, a zajongó körutakon és kábultságában is csodálkozott, hogy alig ismer rá Budapestre. Más volt ez a város. A lámpái titokzatosan fényltek, az asszonyai csalogatóan kaczagtak, a vidámsága szertelenebb volt, mint valamikor régen, a mikor szomjasan, vágyakkal színültig megtelve rózta a pesti utcákat. Vagy talán

Ő volt más? Ő változott meg, s Pest a régi maradt? A kedves, bomlott, könnyelmű, buja város, millió szépséggel a káprázatos arczatán, nagyszerű örömeikkel forrongó bensejében és sok sok drága kincsesel, a melyek szűzen hevernek szerte, senki sem nyúl hozzájuk, de mindenki tudja, hogy Pest a csodás kincsek töretlen földje!...

Sehol egyetlen egy ismerős arcot sem látott, valakinek panaszkodni szeretett volna már, hogy elmondja, mért szaladgál itt, mi űzte ide s hogy megkérdezze, mittévő legyen. De gőgösen suhantak el mellette az idegen arcok, selyemszoknyák bódító rezgése ütötte meg a fülét, fényes kirakatok, vágató autók, robogó kocsik, bolond fülleltség, felharsanó kaczagás kábító, unott panorámája tárult el előtte, csókok halk muzsikája csalogatta izgatón korbácsolva, mintha újra húsz éves szív dobogna a keblében.

Megállt a Luxus színház előtt. A szinlapot nézegette, apró játékokat játszottak itt, a szinla prólegy ismerős név kaczagott rá: Kócsagi Eszter neve. Nini, Kócsagi Eszter itt játszik, ebben a színházban... Régi, forró emlékek láza csapta meg hirtelen az agyát, találkozni fog ifjú szerelmével, a kivel valamikor annyi sok édes, feledhetetlen napot töltött el. Vajjon rá fog-e ismerni, szóba áll-e vele és akar-e még emlékezni a rég letűnt, drága emlékekre?...

Látta maga előtt reszkető, fitos kis orrát, puhán simogató sötétzöld szemét, a mely bárszonyos és tisztán ragyogó volt, ha a jókedv melege hevítette a lelkét, de zöldes, gonosz tűzben villant fel, ha megharagudott vagy boszankodott.

Megváltotta a jegyét és bement a színházba. A nézőtéren nagy nyugtalanság hullámozott vé-

gig, az emberek kinosan forgolódtak, hangosan krákogtak, boszus megjegyzéseket tettek, a zsöllyék és támlásszékek idegesen recsegték. Bibor figyelni kezdett a darabra, csak most vette észre, hogy háborús történetet játszanak a szinpadon. Egy sebesült őrmestert látott a lövészárók szélén, egy másik katona jelentést hozott néki, a háttérben rőt, erdős táj vörösölt, a távolból, mintha csak a szomszéd faluból hallatszanék, a lövészárókig vetődött az ágyúdörgés monoton hangja. Az őrmester szavalni kezdett, úgy látszik, ez a fárasztó szónoklat volt az, a mely a publikumnak nem nyerte meg a tetszését. Aztán más alakok is jöttek a szinpadra, szép csoportban leültek a lövészárók háta mögé és elkezdtek csendesen énekelni. Most egy parasztruhás menyecske az alakja tűnt fel a háttérben, a mint az erdőből kikanyarodó keskeny uton a lövészárók felé közeledett. Bibor szive erősebben dobbant fel, megismerte Kócsagi Esztert. De a színésznő még szóhoz sem jutott, Bibor még nem szívhatta magába hangjának újra visszatért zenéjét, a mikor az első sorban dühösen felugrott egy úr, kalapját a hóna alá csapta s felkiáltott a szinpadra:

— Ugyan kérem, hagyják abba, hisz ez nem igaz! Ez hazugság! Másképp történt!

Az egész nézőtér felfortyant. Mások is fölálltak, mások is kiabálni kezdtek. Egyesek hangosan nevettek, fitymálón szólták le a darabot, a színészek elképedten bámultak a félhomályba vesző nézőtérre, egy főhadnagy rohant kifelé, a homlokán mély sebhely nyomai látszottak, karjával boszusan legyintett s ezt mondta:

— Kérem, ez nem igaz, hagyják abba! Ilyesmi nem volt a harctéren!

— Igaza van a főhadnagy úrnak, — kiabálták egyszerre többen. — Micsoda badarság!

— Elég, elég! Adjanak elő valami vígjátékot! Ki az ördög kíváncsi a harczyterre? Elég volt már a harczytérből!

— De ha legalább igaz volna! Micsoda szemtelenség ilyen hazugságot?...

— Olyan ember irta, a ki sohasem látott lövészárkot. Hogy mer nekünk lövészárokról beszélni?

— Szerző, szerző!

— Lássuk azt a szerzőt, ide merje tólni az ábrázatát!

— Mit za varják az embert ezekkel a csinált, kieszt számárságokkal?

— Hol az igazgató, hol a dramaturg? Hogy mernek ilyen darabot előadni?

— Vigjáték, vigjáték!... Elég volt a gyászból.

— De ez a darab még a gyászt is megsérti, az emlékeket is...

— Nem kell gyász, nem kell a háború, nem kell vér! Bohózat!...

— Nem kell lövészárkok, vigyék ki a lövészárkot!

— Egyáltalán véres katona ne jöjjön a szinpadra. Hazugság!

Valami mély undor és harag fogta el a publikumot. Senki sem akart a háborúról hallani, még a szinpadi háború is fellázította az idegeket, ismeretlen emberek álltak össze és szidták a színházat, a mely éhes számításból kasszadarabot akart csinálni újra a nép könnyeiből. Ez ellen tiltakoztak, ez volt az, a mit senki nem akart. De legjobban az bősztített fel mindenkit, hogy a hamis kép mellett a tartalom is hazug volt.

Bibort egészen föllelkesítette a váratlan tüntetés. Mintha semmi más gondja nem lett volna a világon, maga is a lehangosabbak közé elegyedett, ugyanúgy szidta a darabot, mint a többi.

A jegyszédők nagyképűen futkároztak, a színháznak néhány belső embere csittítani próbálta a lázongó közönséget, a színészek most már megdöbbenve hallgatták a mind ellenségesebbé váló kifakadásokat, még néhányszor megpróbálták, hogy folytassák az előadást, de a mikor ez már teljesen lehetetlenné vált, kijött a rendező a szinpadra, meghajtotta magát és intett, hogy valami mondanivalója van.

— Csöndet kérünk! Halljuk a rendezőt!

— Halljuk! Halljuk!

— Nehogy mentegezni próbálja! — kiáltotta valaki érdes hangon.

Mindenki nevetni kezdett.

— Tisztelt hölgyeim és uraim, — dadogta reszkető hangon a rendező, — Kócsagi Eszter asszony hirtelen rosszul lett, s így ezt a darabot nem folytathatjuk. Helyette fél óra múlva a Csecsemő című vígjátékot játsszuk el. A pénztár a jegyek árát kívánatra visszafizeti.

— Éljen a rendező! — kiáltották sokan. — Ez aztán az okos ember!

— Kócsagi Eszter betegedett meg? Úgy látszik a darab betegedett meg.

— Lássuk a Csecsemőt!

Bibor a szinpadra nézett, valóban, Kócsagi Eszter már nem volt ott. A függönyt lebecsítették. Sokan a kijárat felé siettek. Bibor is kiment a foyerba, látta, hogy csak nagyon kevesen jelentkeznek a pénztárnál, hogy jegyeik árát visszafizettessék. Rövidke ideig tétován ácsorgott, aztán kiment az utcára, megállt a színház sarkán, ott, a hol a színészkijárat volt és várta Kócsagi Esztert.

A kijárat előtt egy magas termetű, katonás külsejű, lágy szemű, szőke ember sétált föl-alá, Bibor akaratlanul is fixirozni kezdte ezt az embert, megérezte, hogy ez is Kócsagi Esztert várja.

Mintha csak a régi esték egyike szökött volna ide a színház elé, a bűvös álmom aranykerekkű, csilingelő kocsiján, megint lesi a színésznőt, megint féltékenykedik a másikra, a kit nem ismer, a kinek a színésznő be fogja mutatni, s a kit a pokol fenekére kergetne, ha tőle függne. Hányszor volt ez így a multban, néki ígérte az estjét Kócsagi Eszter, aztán kedves ravaszsággal cserbenhagyta, mással ült a kocsiba, mással tünt el az éjben, az ő számára csak a drága ruhájából elszálló parfóm maradt vissza. Talán most is így lesz, a másiknak lesz szerencséje, s ő mehet vissza a szállóba, álmodhatja tovább kínzó álmait Orlovsky kapitányról és hűtlen, halott feleségéről.

Most a másik kezdte őt fixirozni. Csoszogott előtte, megrövidítette a lépéseit, meg-megfordult, rámeresztette a szemét, éppen ő rá, holott mások is jártak erre, már sokan ácsorogtak a kijárónál, borostás arcú színészek jöttek, sápadt, ideges lánykák szemtelen megjegyzéseket tettek a véletlenül arra járókra, a kik kíváncsian vetették tekintetüket a gyönyörűen kivilágított Luxus-színházra.

— Milyen jó így, — gondolta Bibor, — visszafutni az elillant évekre, föltépni a diákévek megkopott képeire ráta padt sűrű pókhálót, fölreteszelni a mult nehéz ajtaját, a mely mögött vidám, aranyos és jószagú az élet... Olcsó kocsi baktat a liget fái között, a Stefánia-út illatos korzóján és semmi sincs számukra e lassan zökkenő kocsin kívül a Stefánia-úton, mert ebben ők ketten csókolóznak, Bibor Tivadar és Kócsagi Eszter.

Eszter ott állt már az ajtóban. Csengett a hangja, még hátraszólt valakinek néhány meleg szót, picziny lábát már kecsesen fölemelte, hogy induljon kifelé, könnyű fehér kalapja

alatt szinte világított márványfehér arcza, Bibor feléje indult, ugyanakkor az a másik férfi megbillentette a kalapját. De Bibor ügyesebb volt, már ott állt a színésznő előtt.

— Jó estét, Eszter.

A színésznő csodálkozva s kíváncsian nézett Biborra. Bibor halkán nevetni kezdett.

— Oh Istenem, ilyen volt a tekintete régen is, a mikor hirtelen nem tudta... — Eszter nem ismer?

— Bibor? — rebegette halkán a színésznő.

— Igen, igen, én vagyok, én — és magát várom.

A katonás külsejű ember már szorosan ott állt Bibor háta mögött.

— Engem? — kaczagott Eszter. — Na, ez kedves.

— Benn voltam a színházban, láttam magát, gondoltam, megvárom itt. Itt még amúgysem vártam soha. Emlékszik?

— Pardon, — motyogta most a háta mögött a szőke ember.

Eszter erősen rámeresztette a szemét a másikra.

— Úgy? Az urak, ügyebár, nem ismerik egymást? Ziehanovszky Miklós orosz kapitány, Bibor Tivadar.

Bibor kezét fogott az orosz kapitánynyal.

— Kedves barátom az orosz, — magyarázta Eszter, — orosz kapitány volt, itt maradt a háború után, megszeretett bennünket, már magyarul is jól beszél. Úgy-e, Miklós?

— Valamit, igen, — hápogta idegenes kiejtéssel az orosz kapitány és nyugtalanul nézett Eszter ravaszkodó szemébe.

Bibor megértette ezt a ravaszkodást, végigsimította meleg tekintetével a színésznőt és a viszontlátás öröme gyengéden megcsókolta a kezét.

— És már régen Pesten van? — kérdezte Eszter.

— Nem, csak ma jöttem, ez volt az első utam, hogy magát fölkeressem. Ha nem volnék alkalmatlan . . .

— Nem, nem, nem, — idegeskedett Eszter s most már boszantotta, hogy a kapitány még mindig itt ácsorog s nem akarja észrevenni, hogy a mai estje már nem az övé, hanem ezé a másiké, aki véletlenül és váratlanul toppant ide és a kinek a jelenléte most százszor jobban izgatja, mint Ziehanovszky kapitány ezer unalmas meséje a távoli Oroszországról és lankadni nem akaró, ostromló szerelme . . .

— Isten vele, kedves Miklós, majd holnap, igen, úgy-e megbocsát, Bibor nagyon, nagyon kedves ismerősöm, Bibor, régi emlékek, úgy-e Bibor?

— Köszönöm, hogy emlékszik, — mondta hálásan Bibor.

Az orosz kapitány újra megbillentette a kalapját és majdnem könyörgő hangon kérdezte.

— Tehát holnap?

— Igen, holnap vagy holnapután, nem tudom, majd telefonáljon, vagy írjon, igen, vagy majd én telefonálok magának a bankba.

A kapitány meghajtotta magát s gyorsan el-sietett. Eszter karra vette Bibort, kissé magához vont a szemébe nevetett.

— Na, úgy-e, ezt elintéztem?

— Csak úgy, mint régen, — súgta boldogan Bibor.

És mintha a világon semmi sem érdekelné, ifjan és lázzal indult el régi szerelmével a pesti éjszakába . . .

XIII.

Az autó puhán, selymesen imbolygott tova a félhomályba vesző utcákon, s Kócsagi Eszter különös elragadtatással beszélt össze-vissza mindenről, a hogy olyankor szokta, a mikor kedves meglepetés érte, a mi fölrázta már kissé fanyalgó kedélyét, elfáradó szívét és elpuhuló testét... Eldicsekedett újabb sikereivel, pletykálgodott a színházakról, gyűlölt színésznőkről, a kikre irigykedett s a kiket megvetett, elszámlálta barátait, a kik gyorsan váltakoztak, s gyengéden említette a legujabbat, a szőke Ziehanovszky kapitányt, a ki itt maradt Pesten, nem mert visszatérni hazájába, mert nagybátyja a háború alatt a hadügyminisztériumban milliókra menő sikkasztást követett el, letartóztatták, kivégezték és az egész Ziehanovszky-családot orosz-módra üldözni kezdték.

— Nagyon kedves, csendes fiú, itt maradt, bekerült egy bankba és most minden este a Luxus-színházban őgyeleg, engem vár, engem szeret... Féltékeny vagy rá? — kérdezte gonoszokdva Bibortól.

— Én? Hogyne volnék rá féltékeny! Alig vártam már, hogy elküldjed, de tudtam, hogy el is fogod küldeni.

— Na, csak ne légy olyan elbizakodott, — fenyegette meg Eszter és csókra nyujtotta kissé hervadó száját.

Néhány pillanatig nem szóltak egymáshoz, aztán Eszter unszolni kezdte Bibort, hogy most ő beszéljen.

Bibor dadogni kezdett, összefüggéstelenül kavargatta élete elszállott eseményeit, mondott egyet-mást a háborúról, régi fáradt képeket idézgetett, aztán hirtelen eszébe jutott Gömör

százados, Hadaróczy tanár, tüntetés Görgetegi ellen, Forgószél hadnagy, Halál Péter, az Árkay-család és Parlaghy...

— Forgószél hadnagy, — kiáltott fel lelkesen Eszter. — Milyen kedves, milyen eredeti! Na, és tényleg ért valamit a stratégiához?

— Ért, ért, hát hiszen valamennyien értünk hozzá valamit. Csakhogy ki jó stratégia, ki meg rossz. Forgószél hadnagy huszonhárom éves, ő újra kezdheti...

A szakadozott beszédből egyszerre föltárult a felületes és olcsó szenzációkban elernyedtt színésznő előtt a kisváros s a kisvárosban az egész ország, a dologkerülő Halál Péter, a multban kotorászó Forgószél hadnagy, az élelmes Árkay Jolán és a kalandokra vadászó Parlaghy...

— És mondd, hogy éltek ti a kis városban, hogy tudtok ott élni? — kérdezte leplezetlen részvétellel.

— Élünk, sinylődünk, — mondta szomorúan Bibor, s a hogy ezt mondta, reszketni kezdett, megcsapta a tegnapi éjszaka sorvasztó, nehéz levegőjével.

... Mit keres ő itt, miért van ő itt, hogy került ide? — gondolta magában hirtelen Bibor.

... Milyen ocsmány, milyen undorító és aljas dolog, hogy ő itt van, itt, egy lélektelen, érzéstelen, ostoba színésznő oldalán, holott másutt kellene lennie, otthon, a hol holtan hagyott egy asszonyt, ott volna a helye, ott kellene kisírnia mind a két szemét!

A tegnapi éjszaka... Parlaghy... A felesége... Halál Péter vaslába... Szibéria... Orlovszky kapitány... És a nyugtalanság otthon. Az emberek idegei szét pattantak... Kik ezek az emberek és miért nem lehet rájuk ismerni?... És miért van ennyi dráma, ennyi tragédia?... Miért kellett neki is ilyen tragiku-

san? ... És az ő idegei? Hol vesztette el kemény, aczélos idegeit? ... Mert elvesztette. Ernyedt, puha, tehetetlen ember lett belőle ... Nem, nem, valami erős, tiltakozó érzés sajdukt fel benne, mégis legjobb volna, ha öklével betörné az autó ablakát és szó nélkül kiugranék belőle ...

A tekintete ráesett a keze fejére, az ujjai már görcsösen csavarodtak a tenyere felé, már meg is mozdult a karja, hogy meg is valósítsa a szándékát, de megint végigtekergett rajta, a gerinczén, a hátán, a csontjain a rémület, a félelem, hogy nem szabad oda visszatérnie, a honnan elmenekült, mert ott ő is megbolondulna, mint a hogy Biborcson már mindenki megbolondult ...

Kócsagi Eszter nem vett észre semmit Bibor halálos elborulásából.

— Valamit titkolsz előttem, — mondta Eszter kíváncsian. — Mondd el azt is!

— Eh, semmi, — tiltakozott Bibor.

— De, de én tudom ... Tudod, mi asszonyok az ilyesmit azonnal megérezzük. Valami bajod van, Biborom, édes Tivikém?

— Hétköznapi, szürke dolog, téged az ilyesmi nem érdekel.

— De hát mondd, mondd, — kérlelte Eszter. — Most már igazán tudni akarom. Látod, most meggyónhatsz mindent, az autó robog velünk, nézd, az ég tiszta, tele van szórva szikrázó csillagokkal, ránk borul az éj selyem leple, s te idehajtod lázas fejedet a szívemre és szépen elmondasz nékem mindent. Úgy-e, gyötör valami?

— Bevallom, — dadogta Bibor, — gyötör.

— Asszony?

— Nem tudom, asszony-e, vagy ördög-e ...

Talán mind a kettő.

— Szép volt?

— Szép, nagyon szép, — suttogta reszkető hangon Bibor. — Eh, de ne beszéljünk róla, elmúlt, leszámoltam.

Eszter ösztönszerűen elhúzódott tőle egy kissé.

— És megölted? — kérdezte száraz hangon.

— Megöltem, — vallotta Bibor.

— A feleséged volt?

— Az...

Eszter most egészen odatapadt Biborhoz, a puha karját a nyaka köré fonta, villogó szemét belefúrta Bibor zavarosan csillogó szemébe és epekedve, vágyón, kíváncsian és gonoszkodva unszolta:

— Mondj el mindent! Szeretlek, te drága! Milyen jó, hogy itt vagy, eljöttél hozzám és én most nem eresztelek el többé, úgy mint régen, az én emberem leszel, az enyém és senki másé. Akarod?

— Akarom, — mondta Bibor, de maga sem hitte, a mit mond.

Megfogta Eszter kezét, megszorította, ránézett a lassan kipiruló arczára és sebesen mondta:

— Az egész egy levél miatt történt, még a harctérre kaptam azt a levelet, magamnál hordtam, nem hittem benne és mégis... Gömörý százados agyonlőtte a feleségét és ez úgy hatott rám, nem tudom, miért, valami lappangott bennem, az elégedetlenség, a féltékenység, a gyanú, magam sem tudom. Az ember az ilyesmit sohasem tudja megérteni, sem a túrését, sem a türelmét, sem a nyugalmát, sem az őrjöngését. Hát hogy van ez? Talán te megtudnád fejteni, Eszter?...

— Tovább, tovább!

— Már régen torkon kellett volna kapnom Parlaghyt, de én szerettem a feleségemet, minden érzésem és gondolatom, a bensőm, az agyam, a csókom és férfias, törhetetlen hűségem az

övé volt. Ne nevedd ki, én soha sem csaltam meg a feleségemet! Vannak férjek, a kik ezt nem értik meg, vannak asszonyok, a kik ezt el sem hiszik... Aztán tegnap este ott találtam azt az embert. Összetörtem és kihajítottam az ablakon...

— Rajtakaftad őket? — kérdezte örült türelmetlenséggel Eszter.

— Nem, de Parlaghy ott volt az én szobámban, a mikor én be akartam nyitni. A feleségem meg a másik szobában volt. Sötétben...

— Sötétben? — ismételte gyönyörködve Eszter és lehunyta a szemét.

— Berohantam a másik szobába, az íróasztalból kivettem a revolvert, visszasiettem az ebédlőbe és agyonlőttem azt a bestiát.

— Sikoltott?

— Nem. Lezuhant, azonnal meghalt.

— Gyilkos, — rebegte Eszter.

— Az vagyok. Felszöktem Pestre és várom, hogy itt elfogjanak.

— Nem, nem, — sikoltotta Eszter, — nem engedem! Szeretlek, imádlak, az enyém vagy, drága Biborom...

— Drága, kicsiny Esztikém!...

— Bibornokom, Biboros hercegem, Bibóriám, — súgta a színésznő ellágyult hangon.

Forró, kigyult szájával rátapadt Biborra. Mint a ragadozó tépte magához a párját, a benseje vad gyönyörben lángolt, hogy a gyűlölt másik, a kit soha nem gyűlölt, meghalt, elpusztult, talán ő miatta, ő érte tette Bibor, csak nem akarja megmondani, másképp nem jött volna vissza, miért leste volna a színház előtt?... Mint a váratlan diadal, besugározta lényét ez a gondolat, kitüzesítette a vonagló testét, egyre szomjasabban csókolta a férfi két drága szemét, megsebzett homlokát, barnára

égett arczát, lágy, kis bajuszát és mohón és újra és szünetlenül forró, égető, tikkasztó ajakát... Bibor belemerült a fellobbanó szerelembe. Agyából kipernyedtek a fájó gondolatok, szivéből a silány érzések, a régi Bibor, a kamaszdiák ült itt az autó ruganyos, puha ölén, megtalált szerelmesével az oldalán... Még egyszer élni, idetépni a multat, a jót, a vidámságot, a visszatért húsz évet, gyorsan repülve, meg nem állva, csak menni, vissza, vissza, ájultan, száguldva, régi titkokért, még egyszer, friss csókokért... Bátor karjával magához tépte az asszonyt, most már ő kezdte forró csókjaival elborítani az elomló, fehér nyakát, a gyorsan lihegő, érett és tiszta mellét, száraz, perzselő kezével gyönyörködve simította végig kifeszült czombját. Eszter mind halkabban, mind lágyabban nyögdicsélte az isteni éjszakában:

— Egyetlen Biborom, Biboros herczegem, édes Biboriám.

— Esztikém, — suttogta Bibor s hajló derekát erősen átkarolta... Csókjaik fölzendülő muzsikája beleveszett a nevető éjbe, testük kiszikrázó lángjai körülcsókolták a finom autót, a bujkáló utakat, az ágaikkal kíváncsian legyező fákat, a szemérmes mindenséget. Már nem tudták, hol vannak, hogy kerültek a reszkető párna ölébe, már nem hallották újra felfakadt nászuk lihegését, csak szemük boldogan kitágult fehére világított a puha kis fészekben, mint csiszolt márványgolyócskák...

— Imádott Biborom, gyilkos Biboriám...

Aztán sokáig nem szóltak semmit. Az autó vitte őket, egyszerre mind a ketten megérezték, hogy a kocsi már nem imbolyog oly simán, rázza őket, az éjszaka hűvösödni kezd, testük láza elszállt, kiszikkadt belőlük. Bibor törte meg a fáradt csendet.

— Így volt Esztikém. És most nem tudom, mi lesz velem.

— Majd holnap... Holnap újra találkozunk. Együtt ebédelünk. Ha akarod, Budán, ha nem, akkor a ligetben, vagy talán legjobb volna nálam. Majd bemutatlak az uramnak.

Bibor csodálkozva nézett rá.

— Az uradnak?... Hiszen Ziehanovszky kapitánynak már bemutatattál.

— Ne sértegezz, drágám, Ziehanovszky nem az uram. Van nekem törvényes férjem, sőt, ha akarod tudni...

Hisztériásan, görcsösen tört fel kebléből a keserű kaczagás. Bibor kissé hűvösen nézett rá.

— Eszti, talán valami bajod van?

— Nem, nem, semmi bajom, — nevetett tovább Eszter, — hanem csak eszembe jutott valami. Ha kíváncsi vagy...

— Hogyne, hogyne!

— Hát ha tudni akarod, én bigámiában élek. Mert nékem most egyszerre két törvényes uram van.

— Bigámiában, — szörnyülködött Bibor. — Komolyan mondd ezt?

A legkomolyabban. Az első uram a mozgósításkor bevonult, hadnagy volt, mint te, Szerbiába került, legutoljára két hónappal a háború kitörése után írt, attól kezdve nyoma veszett. Nemsokára megkaptam a hivatalos értesítést, hogy hősi halált halt. Megsirattam, nagyon derék, jóra való ember volt, imádott engem, nagyon a szívemre vettem, hogy így kellett elvesznie.

— Ismertem? — kérdezte Bibor.

— Bizonyára. Hisz ő már akkor is küldözte nékem a drága virágokat, a mikor te éjszakánként az ablakom alatt kóvályogtál. Dr. Smidt.

— Persze, persze, — bólintott Bibor és kezdte a mult ködéből kihámozni dr. Smidt alakját.

— Na, és — unszolta Bibor.

— Meggyászoltam, megsirattam, aztán lassan beletörődtem, hogy hadi özvegy lett belőlem. Egyszerre csak a Luxus-színház egyik páholyában estről-estre megjelent egy sebesült főhadnagy. A karja volt átlóve, de a szíve egészséges volt. Megszeretett és megkérte a kezemet. Ő a második férjem, Kelemen bankhivatalnok.

— Tovább, tovább — biztatgatta izgatottan Bibor.

— Hát eddig rendben volna a dolog. A második férjemet rokkantnak nyilvánították, ő többet nem ment vissza a harctérre. Még nem kötötték meg a békét, a mikor egy olasz fogolytáborból levelet kaptam. A levelet az első férjem írta. Képzeld el, édes Biborom, az első uram nem esett el, hanem fogságba került. Végighurcolták egész Szerbián, Albánián, hajóra tették a többi vándorló fogolylyal együtt és aztán elszállásolták őket egy szicíliai városkába. Onnan írt az uram, a szerencsétlen, de száz levele közül csak egy jutott el hozzám. Él, él, nem esett el, visszajön, a jogait követeli, — mondtam a második uramnak, a ki értelmetlenül hallgatta ideges kitörésemet, nem tudott igazat adni nékem, miért örülök a másoknak, a mikor a másik helyét már ő elfoglalta. De várj, várj, a történetnek még mindig nincs vége. A többi fogolylyal együtt hazatért az én uram is. És én kitörő örömben elfeledtem néki megmondani, hogy én már másodszor is férjhez mentem. Három napig bujkáltam vele lázban, boldogságban, imádtam az én föltámadt halottamat, de végre is be kellett vallanom, hogy én most vele megcsalom a férjemet.

— Hallatlan! Szegény Esztikém! — dörögte Bibor. — Téged ugyancsak megtiport az élet.

— Az élet, ez a nagy vezérinrikus, — mondta tréfásan Eszter. És most már kissé vidámabban folytatta bigamiájának történetét.

— Természetes, hogy két férjem végül is egymásra akadt. Ölték egymást, verekedtek egymással, ezerféle kellemetlenséggel rontották egymás napjait, de egyik sem akart lemondani rólam. Ha a délelőttöm Smidtté volt, az estém Kelemen követelte, ha az estém Smidtnak jutott, éjjel már az ágyban, otthon találtam Kelement. A színházban mind a kettő leleskedett rám, egyszer Smidt rántott revolvért, máskor meg Kelemen akart meggyilkolni. Végre is meguntam ezt a gyalázatos, őrlő komédiát és megismerkedtem Ziehanovszky kapitánynyal. Megszöktem a lakásomból, tíz napig egyik sem akadt rám, de ez a tíz nap mégis jó volt arra, hogy a két ember megbéküljön a sorssal, megbéküljön egymással. A mikor rájuk akadtam, barátságosan pezsgőztek egy kávéházban. Hála isten, most már megindult a válópör, s mihelyt vége lesz, Ziehanovszky kapitánynak nyujtom a kezemet. Hát csak jójj el holnap! Holnap Kelemen a soros. Majd bemutatlak néki. Na, mit szólna ehhez, Bibor?

— Szörnyű, szörnyű, — rémüldözött Bibor és szívből sajnálta Kócsagi Esztert, a kinek ugyancsak kijutott a háború eszeveszett szenvedéseiből.

— Úgy örültem, a mikor megláttalak ma este a színház előtt. Undorodom a Luxus-színháztól, boszant a gyakran megismétlődő tünetés, mert nálunk, az ördög tudja, miért erőszakolják a háborús darabokat. Láttad,

hogy a publikum nem enged magára oktrojálni semmit! Jól teszi! Megláttalak, egyszerre elfeledtem mindent, bigámiát, szenvedést, tünnetést, visszajött az én Biborom, az én drága Biboros herczegem.

— A gyilkos, — sóhajtotta bágyadtan Bibor. Lassan, lassan egészen elhuzódtak egymástól. Az autót haza felé irányították. Most már fáradtan, nehézkesen vonszolta őket a motor. Eszti kiszállt a kocsiból.

— Várlak holnap, de okvetlen. El ne feledd! Csókot dobott Bibor felé. Bibor kihajolt a kocsiból és a kapu előtt meglátta a boldogtalan Ziehanovszky kapitányt.

XIV.

Hintó állt meg Árkayék lakása előtt. A kocsis vén ember volt, érzéstelenül, egykedvűen ült a bakon, alig érdekelte, mért verték fel az éjjel, még azt sem kérdezte, kiért jön és miért kellett halálos vágatásban a városba hajtania . . . Generális Jóska motyogott ugyan valamit a füle körül, de a hang mintha csak messze távolról ért volna az elmeszesedett dobhártyájáig, az öreg nem fogta fel és nem vette tudomásul, hogy a gazdájával valami nagy szerencsétlenség történt.

Ez volt Parlaghy János öreg kocsisa, véncsont, a ki már az apját is szolgálta.

Generális Jóska kibujt a hintóból, besietett a házba. Ott már lázasan, türelmetlenül várták.

— Itt volnánk, csókolom a kezét, — mondta még mindig áradozó jókedvvel, a mikor megpillantotta Árkay Jolánt.

Parlaghy ingerülten intett a parasztnak, hogy fogja már be a száját és ne fecsegen any-

nyit össze-vissza. Nehézkesen, lomhán tápázkodott fel, a fogait össze-összecsikorgatta, a mikor izmai feszültében újabb és égőbb fájdalom sistergett rajta végig. Forgószél hadnagy támogatta a sebesültet, most szána kozó, bár fölényes és lenéző mosoly virult ki az ábrázátán, nem, ezt sehogy sem akarta megérteni, hogy lehet az ember ennyire gyámoltalan, ha már más segítsége nincs s ha megtámadják, rántsa ki a bicskáját és mártsa bele a támadójába. Ő bizonynyal így cselekedett volna.

A megzavart éj, a félbeszakadt álom, az egész eset rendkívüli különössége még ott rémüldözött az Árkay lányok sápadt arczán, a mikor Parlaghy az intézőjével együtt elhagyta a házat és beszállt a kocsijába. A mikor az öreg kocsis észrevette a görbedten kifelé tipegő Parlaghyt, egyik bütykös ujjával megérintette a kalapját, a fél szemével alig észrevehetően odarebbent a gazdájára, de aztán minden figyelme a lovakra irányzódott, a melyek már nyugtalanul, idegesen kaparásztak a gyönyörű hajnalban.

Generális Jóska oda akart bujni a gazdája mellé, de Parlaghy intett néki, Jóska visszahátrált, aztán felugrott a bakra a kocsis mellé. A hintó elrobogott.

Parlaghy fázósan, meg-megdideregve, süppedten ült a kocsiban. Gondolkodott, de nem mert gondolkodni, korholni akarta önmagát, de a váratlan sorsa fölött való kétségbeesése megfojtotta benne a korholó szót. Minek is korholja magát? . . . Csak úgy lanyhán, tétován és kifejezéstelenül bugyborékolta föl benne az imént eltűnt órák égő, megszégyenítő és bolond keservei, minek ölje magát velük, megtörténtek, most már nem változtathat semmin! . . . Fülelt, mintha sikoltó hangot hallott volna, de

csak Generális Jóska otromba röhögése vegyült bele a lovak száguldó dobogásába. A finom kocsi enyhén gurult tova a városon, már künn jártak a kemény, jól gondozott országúton, köröskörül az éledő, feltámadó hajnal selymes ragyogása sugárzott befelé, mint bársonyos, gyengéd czirógatás, a mely oly végtelenül jól esik a lüktető halántéknak... Parlaghy annyiszor járt már erre, itt született, itt serdült nagygyá, úgy únta már az agyonúnt tájakat és most mégis bizsergető melegség ömlött rajta végig, nincs idegenben, itthon van, nem kell piszkos, rozoga, sebesültektől agyonnyöszörgött kórházban fetrengenie, gennyes betegek és eltorzult arcú halottak között, mint valamikor régen... Eh, mi az ördögnek gondol erre! Majd elmúlik ez is, mint a hogy sok minden elmúlt már az életben, az ő életében s a magyarok keserves életében is...

Másnap egész nap az ágyában fetrengett. Hideg borogatásokkal enyhítette a fájdalmát; Generális Jóska egyre azt duruzsolta a fülébe, hogy jó volna a szentbiborezi javasasszonyt meginvitálni, az úgy megkenné a gazdáját, hogy iziben összeforrna újra minden csontja...

— Ebcson beforr, — gondolta magában Parlaghy és Isten tudja már hányadszor tessékeltette ki fanyar kelletlenséggel Generális Jóskát a szobájából.

De aztán megbánta, hogy Generális Jóskát egész nap ridegen és csökönyösen távol tartotta magától... Végre is ez az ember felszedte őt az utczáról, megmentette őt a nyilvános botránytól, a meghurczoltatástól... Mi történt volna, ha idegen emberek találják ott a Rózsa-utczában, vérébe fagyva, önmagával tehetetlenül, titokzatosan és a történetekről nem

tudva, nem akarva számot adni?... Mi történt volna akkor?

Magához rendelte Generális Jóskát. Odaültette az ágya szélére és elkezdett vele beszélgetni.

— Hol jártál tegnap éjjel?

— Halál Péterrel mulattam a vasúti kocsmában, — mondta Jóska. — Valami ronda kofaasszonynyal akaszkodott össze a féllábú csavargó, nem szeretem én az ilyen népeket, aztán ott is hagytam őket.

— Azóta senkivel sem beszéltél? — tudakolta Parlaghy.

— Beszélni beszéltem... Itthon mindenkivel beszélek én, nem nézek én le senkit. Aztán, tudja-e tekintetes uram, hogy nagy veszedelem van Szentbiborczon... A parasztok folytatni akarják a háborút...

— A háborút?...

— Azt, azt. Senki sincs itthon a sorsával megelégedve. Nem tudom, miféle ördög pisztergálja ezeket az embereket... Mert én meg vagyok a sorsommal, mi csak megférünk egymás mellett szép csöndben. De ezek? Egyiknek a szolgabíróval van baja, a másik meg a szomszédjával akaszodik össze, a harmadik a ringy-rongy felesége miatt akarja megölni az egész falut. Az Isten elvette ezeknek az eszét. Meg vannak ezek háborodva!

— Az Isten? — ismételte Parlaghy és tiltakozóan intett a kezével.

— Hát ha nem az Isten, akkor nem tudom, ki Isten fia. Elég az hozzá...

Parlaghy feltápáskodott. Keményen nézett Generális Jóska szemébe.

— Becsületes ember vagy te, Jóska?

— Az vagyok, tekintetes uram.

— Szeretsz engem te, Jóska?

— Nincs a világon olyan szép fehérnép, a ki ellen én nagyobb szerelembe lennék, mint a tekintetes Parlaghy János gazd'uram ellen.

— Hát akkor vedd tudomásul, hogy te tegnap éjszaka óta nem láttál senkit, nem voltál sehol, nem beszéltél senkivel, itthon őrizted a házat és én is itthon voltam. Megértetted?

— Igenis, megértettem.

Ravasz mosoly éktelenkedett egy pillanattig a szája szögletén, de a mikor újra belenézett a gazdája elkomorult szemébe, ő maga is elkomorodott. Ezért gyorsan megismételte:

— Igenis, megértettem.

Parlaghy nem szólt hozzá többet. Újra végignyújtózkodott az ágyában, szemét mereven a plafónra függesztette és bámult. Szeretett volna még egyet-mást kihámozni Generális Jóskából, szerette volna tőle megtudakolni, hogy hallott-e valamit, a városból ide a szomszéd faluig elkalandozott-e már a rettenetes hír, szerette volna megkérdezni tőle, hogy nem hallott-e valamit a barátjáról, Bibor Tivadarról...

A fogai tehetetlenül verődtek össze, a mikor ez az ember eszébe jutott. Rámordult Generális Jóskára és újra kikergette a szobából.

Ezt csak mégsem lehet így abbahagyni?... Micsoda pipogya, hitvány fráter ő, milyen alávaló, közönséges gazember, itt lopja nyomorult töprengésben, önmaga ellen áskálódva a napot, itt hentereg, mint valami védekezésre és boszúállásra képtelen, rigolyás öregasszony, a helyett, hogy felpattanna, bevágtatna a városba és annak rendje-módja szerint felelősségre vonná Bibor Tivadart! Ezt kell tennie! Ez a kötelessége! Ez elől nem lehet megszöknie, sem betegséggel, sem gyávasággal, se semmiféle átkozott kibúvóval, sem vőlegénységgel, sem szerelemmel... Ez kutyakötelessége! Persze, Bibor

Tivadar már szétkürtölte a városban, már mindenki tudja, Bibor Pál már kihirdette az utcákon, a kaszinóban már egyébről sem vitatkoznak, mindenki Bibornak gratulál és mindenki őt rágja, szidalmazza, pocskolja, hogy mint valami vaksi vakondok belebujt a lyukába, hogy a napfény se érje, friss poczoiktúrást kapart az ürege fölé, nehogy ráakadjon valaki... Ide bujt, itt kuporodott össze a maga tanyáján, a helyett, hogy benn volna a városban és kifeszített mellel állna az emberek közé: itt vagyok, nem történt velem semmi s ha történt is, mi közöttök hozzá, majd ellátom a baját az ellenfelemnek!

Kiugrott az ágyból, de aztán sziszegve kapaszkodott az ágy támlájába, annyira meg-rándult valamelyik izma. De nem törődött vele. Öltözködni kezdett. Sebbel-lobbal kapkodta magára a ruhadarabokat s a nagy ijedt és lázas igyekezetében nem vette észre, hogy a homlokán gyöngyözik a verejték s a gerinczén végigreszket a hideg, de most nem akart törődni a maga testi bajával, a mikor a megsértett lelke háborgott benne.

És a kire egész nap nem gondolt, a ki érthetetlen módon tegnap éjszaka óta egyetlen egyszer sem jutott eszébe?... Mi történt ő vele? Most egyszerre maga előtt látta Bibornét, halotthalványan, riadt szemekkel, kétségbeesetten, a mint két karját görcsösen, erőszakosan maga elé tartva, unszolja, úzi, kergeti őt, menjen már, mit erőszakoskodik, mit akar tőle, miért lopózik be késő este a lakásába?... Így történt?... Nem volt már ebben az aszszonyban semmi, a mi hozzá lánczolta volna, nem volt már benne egyetlenegy érzés sem, a mi az övé lett volna, nem volt már benne kíváncsi vágyakozás, hogy milyen az idegen

ember csókja s milyen érzés az, a mikor az idegen ember bajusza odasimul a szája széléhez? ... Vajjon igazán gondolt-e erre valamikor Biborné, vagy csak hazudott néki, áltatta, kinozta, vajjon igazán a szeretője akart-e lenni, vagy csak könnyelműen tréfált, ördögien játszott vele, mint egy éretlen gimnazista-tacskóval? ... De miért tette volna ezt? Mi oka lett volna erre? Vagy miért éppen őt választotta ki erre a bolond játékra? ... Bolond, mohó, kapzsi játéka egy asszonynak, a ki megörlődött az egyedülvalóság kísérteties, fojtó magányában, tolakodó próbálkozása és felkínálkozása az idegeivel már birni nem tudó szalmaözvegynek, a ki egyebet sem tett, mint folyton várt, várt, kimerülten várt, hosszú leveleket írt, fájó szerelmét a szótalán, érzéstelen, holt papiroson élte le, várt, remélt, — s a várva-várt helyett nem az ura, hanem ő, Parlaghy János érkezett meg. A jó barát, az ismerős, a gyerekkori pajtás, a ki idegen és mégsem idegen ... Ez volt az egész. Ez lett volna az egész? ... És ő, a férfi, ki szintén várt, várt, szomjúhozott, akart, kivánt és ugyanúgy, mint az asszony, már nem birt az idegeivel: — beleszédült egy megkínzott, szerencsétlen, magára maradt asszony szenvedéseibe, mert hiszen Biborné nem szerette őt, csak kimondhatatlanul szenvedett az ura után ...

Erre gondolt Parlaghy. Most igen elröstelte és mélyen, a lelke fenekéig szégyelte magát az ostobasága, a barátjához való gaz hűtlensége és fellázadt érzékeinek a csalása miatt. Mert nem a szive, nem az esze, az érzékei csalták meg őt, a lázadó, éhes, vad érzékek, a melyek lángolón égtek, gyötörték akkor is, a mikor már tudnia kellett volna, hogy nem lehet, nem szabad, bűn ...

Mi történt azzal a szerencsétlen asszonynyal? Elájult? Meghalt? Öngyilkos lett? Vagy talán agyonlőtte az ura? Vagy talán elmenekült a széttépett otthonából? Elmenekült és most betegen, megtörten várja, lesi, hogy új menedékében felkeresi-e őt új párja?...

Talán ez történt!

El kell mennie Bibornéhoz s oda kell neki nyújtania a jobbját. Le kell térdelnie a lába elé és meg kell csókolnia a reszkető kezét. Bocsánatot kell tőle kérnie... De elég-e az, ha csak bocsánatot kér tőle? Csak bocsánatot vár-e tőle Biborné, és semmi egyebet? El lehet-e az ő történetüket egy erőltetett, hazug bocsánatkéréssel intézni?

Rémülettel gondolt a maga helyzetére és még nagyobb megdöbbenéssel arra a helyzetre, a melybe Biborné került az ő erőszakossága és durvasága miatt...

Fel kell keresnie Bibornét.

Árkay Jolán vőlegénye kezét fog nyújtani a tiszta, de a világ előtt bűnös asszonynak.

Lihegő, egymásba borzolt gondolatainak a szövevényében csak most jutott eszébe, hogy ő Árkay Jolánnak a vőlegénye...

Már teljesen fel volt öltözködve. Nem törődött megsajduló érzéseivel, lázasan szaladgált föl-alá a szobájában. Egyszer a tükör elé állt, belebámult, de nem látta magát, csak egy éles, piros csíkot, abból szivárgott lassan-lassan a vér. Csak azután tapogatta meg homlokán az üvegszilánkok-hasított mély sebet... Máskor az ablaknál állt, azon bámult kifelé a messzeségbe, eltekintett az itt-ott felbukkanó emberek feje fölött, nem ismert meg közülök senkit, nem is akart rájuk ismerni, szeme a távolban kéklő hegyek peremén pihent meg, azokon révedezett szemének a sugara, aztán ez a sugár,

a hogy odaszökkent, ugyanazon az úton vissza is villant és most már nem látott a hegyekből semmit, megint csak magát látta, a maga feldőlt, keserves és kesernyés, tehetetlen bensejét, megtépett valóját ...

Hiszen ő az Árkay Jolán vőlegénye ...

Miért nem tud ennek örülni? Miért nem tud ezen föllelkessedni? Miért nem tudja nyugtalan érzéseit ebbe a nyugodt érzésbe, élete egyetlen nyugodt valóságába belesülyeszteni?

Hiszen ő akarta. Igen, ő akarta ezt. Tisztán, elhatározással, szerelemmel akarta, hogy Árkay Jolán a felesége legyen. Már a háború előtt is szerette titkon, napokra letörte az a hír, hogy Árkay Jolán másnak lett a menyasszonya ... De ez régen volt. Árkay Jolán vőlegénye elpusztult Asztrachánban. A mikor ezt meghallotta, a részvéten és a férfias sajnálkozáson kívül az elégtételnek valami komisz öröme is felvillant benne. Árkay Jolán még sem lett másé, Árkay Jolán most újra szabad! ... Aztán újra találkoztak, együtt siránkoztak, siratták az Árkay-család irgalmatlan sorsát, ők ketten együtt, aztán külön-külön is, mint annyi sokan Biborczon, a kik ismerték őket és mindig ritka becsüléssel gondoltak a nagyszerű Árkay-lányokra.

De jöttek más napok, más érzések tola kodtak fel benne és találkozott Bibornéval. Bárcsak sohase találkozott volna vele! Hány családi tragédia volt már az országban, a mióta megkötötték a békét! Tulajdonképpen hálát adhat az Istennek és mély alázattal gondolhat Bibor Tivadarra, hogy ebben a pillanatban még életben van, hogy megmenekült. Mert Bibor tegnap éjjel egész egyszerűen lelőhette volna őt, mint valami koszos kutyát, aki betolakodott a házába, hogy azt beszennyezze. És igaza lett

volna! Az egész világ igazat adott volna Bibor Tivadarnak, a minthogy egyetlen elítélő hangot sem hallott Gömör szászados merénylete ellen, mert a férjek mindig örültek, ha egy másik férj gyilkos fegyverhez nyúlt a háborúban elvesztett családi becsületének megtorlására... Igen, csak ketten lázadoztak a tegnapi gyilkosság ellen. Az egyik ő volt, ő, Parlaghy János, a másik pedig Hadaróczy Tamás. Parlaghy és Hadaróczy! Miért ítélte el Parlaghy a gyilkosságot és miért Hadaróczy Tamás?... Nem esett jól neki, hogy párhuzamot kellett vonnia a maga személye és Hadaróczy Tamás címzetes igazgató személye között és ime, mégis... Hadaróczynak csak nincsenek titkos viszonyai? Hadaróczynak csak nem kellett attól félnie, hogy valaki tetten éri, a mikor besompolyog legjobb barátjának a feleségéhez? Hadaróczynak csak nem voltak becsstelen vágyai, mint egykor az itthon lebzselő sebesülteknek, a kik Isten kegyelméből már szerencsésen meggyógyultak, a rokkantaknak, a kiknek a szivük szerencsére nem rokkant meg s a harczeret nem látottak ezreinek, a kik faltak, duskáltak, éltek, gazoskodtak itthon, másokat beszenyenezve, megbecstelenítve és legázolva...

Akármennyire is nem tetszett neki az összehasonlítás, mégis meg kellett állapítania, hogy a mire gondol, az bizony szigorú, kegyetlen valóság... Hadaróczy és ő?... Persze, a végleteknek ez a véletlen találkozása boszantotta és ingerelte! Mégis mi mindent jelent ez! Mi minden van ebben! Szegény öreg Hadaróczy, a ki testével-lelkével undorodik attól, a mi a háborúra emlékeztet, a kit megvernek az iskolában s a ki mindenütt mindent elkövet, hogy az emberek nyugodt, régi lelkiállapota valahogy újra visszatérjen!... És ő? Ó, Parlaghy

János, a ki annyi sok ismeretlen társával együtt még mindig azokat az édes gyümölcsöket akarja leszakítani, a mélyeket a hosszú háború érlelt meg a számára!

Nem, nem lehet tovább ezzel a könnyelműséggel és lelkiismeretlenséggel folytatni az életet! Egyszer csak meg kell állni egy pontnál, meg kell komolyodni, el kell mélyülni, nem szabad többet hátratekinteni, csak előre, a jövőbe! Talán ő is elérkezett ehhez a ponthoz és éppen a tegnapi éjszaka jelentette a fordulót az ő életében, a léhaság, a könnyelműség, a komiszkodás végét és halálát és pusztulását mindannak, a mi izgatón töltötte be eddig a bensejét és visszariasztotta mindentől, a mi új munkát, új erőt, új akaratot jelentett volna!

A tegnapi éjszaka?...

De melyik része a tegnapi éjszakának? Az-e, hogy vége szakadt mindennek, hogy örökre el kellett távolodnia régi barátjától? Vagy pedig az, hogy vőlegénye lett Árkay Jolánnak?

Hiszen ő vőlegénye lett Árkay Jolánnak...

Beesüppedt egy óriási karosszékbe, a fejét lehorgasztotta, valósággal belegubózott a karosszék öblébe, alig látszott ki belőle. Úgy gondolkodott és töprengett tovább, nem tudott a gondolatain eligazodni, nem tudott az érzései tört kristályán át tisztán keresztülhatolni, nem tudta, hogy mit akar, mit akarjon... Szeretett volna látatlanul kiosonni a kastélyából, valahol az erdőben egymagában elbolyongani, talán a friss levegő, az erdő különös zúgása s az a sok furcsa, zavart, nagyszerű hang, az erdő koncertje mégis csak juttat valamit az eszébe, valami egyszerűt és éppen ezért talán okosat, valami világosat és éppen ezért keresztülvihetőt...

Nem bírta tovább a szoba levegőjét. Felállt, kezébe vette a botját, elindult az ajtó felé, de mielőtt kinyitotta volna az ajtót, megint Generális Jóska rohant be hozzá.

— Tekintetes úr, alázatosan jelentem, megjöttek.

— Kik jöttek meg? — türelmetlenkedett Parlaghy és látható boszúsággal mérte végig Jóskát.

— Hát ők, — mondta az intéző és felemelte a karját, a város felé mutatott magyarázóan, a szemével sunyin és sokatmondón hunyorgatott, talán ebből a mozdulatból és ebből a szemvillanásból megérti Parlaghy, hogy kik azok az ők.

Parlaghy hirtelen arra gondolt, hogy talán Bibor segédei érkeztek meg. Jöttek, hogy elégtételt kérjenek. Itt vannak, hogy megkezdjék a még rejtett botrány ismeretlen redőinek és ránczainak a kisimítását.

— Kik azok az ők? — förmedt rá Generális Jóskára s szúrón nézett a szemébe.

Jóska jóízűn nevetett.

— Az aztán mégsem járja, tekintetes uram, megkövetem alássan, hogy a Treszkát szinte nem hozták magukkal. Ha már idejöttek, hozták volna magukkal a Treszkát is. Az is elfért volna a kocsin.

— A Treszka? — dadogta Parlaghy.

— Az, az... Engedelmet, ha már a gazdám házasodik, én is megházasodom. Együtt voltunk a háborúban, hát úgy gondoltam, menjünk együtt az új háborúba is...

Bizalmaskodva nevetett, aztán kijavította magát.

— Akarom mondani, a házasságba...

Kívülről halk beszéd és szoknyák suhogása hallatszott. Generális Jóska kitérte az ajtót.

A világos folyosón ott álltak Árkay Jolán, Árkay Irén és Forgószél hadnagy. Forgószél hadnagy egy hatalmas szarvasagancsot tapogatott, arról magyarázott valamit lelkesen a hölgyeknek...

XV.

— Szervusz, szervusz, — harsogott Forgószél hadnagy hangja és nagy igyekezettel tuszkolta befelé a hölgyeket Parlaghy szobájába.

Parlaghy, mintha ebben a pillanatban megfedkezett volna mindenről, fájdalmairól, gyöt-rődéseiről, kudarczairól, nagy fűrgeséggel sietett a menyasszonya elé, mélyen meghajtotta magát, lágyan megfogta a kezét és megcsókolta.

— Óh, milyen boldog vagyok, — rebegte Parlaghy, de nem fejezhette be, mert Forgószél hadnagy közbevágott.

— Azt elhiszem, hogy boldog vagy, hogyne volnál boldog, hiszen fogalmad sincs arról, hogy jutottál ehhez a boldogsághoz... Azt hiszed, az olyan könnyen és simán ment? Azt hiszed, olyan könnyű volt rábeszelnem az Árkay-kisasszonyokat, hogy visszaadják neked a tegnapi váratlan vizitet?...

Irén gyengéden betapasztotta a vőlegénye száját s annak a hangjai most már belevesztek a szerelmes lány reszkető tenyerébe.

— A tegnapi vizit? — motyogta alig érthetően Parlaghy és hirtelen arra gondolt, hogy most részletesen be kell számolnia menyasszonyának arról az éjszakáról, a verekedésről, Biborról és Bibornéről.

De Jolán szelid, jóságos tekintete nem árult el semmit, mintha tudna valamit vőlegénye titkaiból. Gyengéden simogatta meg Parlaghy

fájó homlokát, elkérdezte, hogy telt el az egész napja, volt-e, a ki gondolja, a ki törődjék vele, a ki ápolja?...

Parlaghynak jól estek ezek a szavak. De nem tudott egyebet mondani, áradozva és hálásan rebegte:

— Jaj de örülök, jaj de örülök.

Szive boldog izgalommal telt meg, elégedetten gondolt arra, hogy most nem kell innen kimozdulnia, ime, itt vannak ők, nem neki kell a menyasszonyát felkeresnie, hogy kimagyarázkodják és bocsánatot kérjen, az jött el hozzá és ezzel a megoldhatatlannak látszó probléma meg is oldódott.

Szivesen nyugtatta a szemét Forgószél hadnagyon és az ajkán felvillanó mosolyban az örömn kívül sokkal több is volt, hála és lekötelezettség.

Eleinte csak akadozva beszélgettek, mintha mindannyian azt érezték volna, hogy van valami a Parlaghy életében, a miről beszélniök nem illik vagy nem szabad, ámbár talán legjobb volna egyetlen elhatározással kinyesni a szivéből a tuskét, de úgy látszik, egyőjük sem tudta, miképpen fogjon bele az operációba.

Annak az éjszakai verekedésnek a dolgát pedig mégis csak szóvá kellett tenni. És Forgószél hadnagy volt olyan bátor ficzkó, hogy ne röstelje magát a jövődöbeli sógora előtt.

— Azt beszélik, fene legények laknak ebben a faluban. Talán bizony félsz tőlük?

Forgószél hadnagy jelentősen mérte végig Parlaghyt.

— Barátom, jegyezd meg magadnak, én senkitől sem félek.

— Hát akkor, hogy történhetett?

Parlaghy keményen nézett Forgószél hadnagy szemébe.

— Kérlek, ezért jöttél?

Jolánt boszantotta Forgószél hadnagy tapintatlansága.

— Ne beszéljen annyit, kérem, ne a vatkoz-zék bele és különben is, mi köze hozzá? — intette le Jolán.

Parlaghy hálásan simította meg menyaszszonya puha haját.

— Bocsáss meg, — mondta halkán Parlaghy, aztán némi töprengés után, mintha mindenféle kérdezősködésnek véget akarna vetni, ezeket mondta :

— Igen, velem történt valami, őszintén szólva, magam sem tudom, mi. De legjobb, ha erről nem beszélünk. Mert mi az ördög érdekes van abban, hogy az embert orvul megtámadják? Azt hiszem, hagyjuk ezt, jobb szeretném, ha nem beszélnék róla sokat. Voltak hibák, voltak bűnök, hisz te is tudod és mindnyájan tudjuk, hisz olyan napokat élünk, olyan lehetetlen izgalmakon megyünk keresztül, neked is csak tegnap jutott eszedbe a neved, Forgószél barátom, talán okosabb, ha egymás idegeit jobban tiszteljük és jobban békén hagyjuk. Én vőlegény vagyok és szeretem a menyasszonyomat és nagyon köszönöm magának, Jolánka, hogy magányomban felkeresett...

— Ez az, ez az, — kapta el a szót Forgószél hadnagy, — hiszen egy úton járunk, én is ezt akartam mondani. Én tudniillik már megszereztem a diszpenzációt és én azt hiszem, nem gondolod, milyen szép volna, ha te is megszerezned és együtt tartanók az esküvőnket.

— Együtt, — rebegette Irén.

Jolán arca fellángolt. Valamennyien feszülten várták Parlaghy válaszát.

Parlaghy egy pillanatig gondolkodott s e

pillanat alatt mintha lezárult volna mögötte a keserű mult és ezerszínű káprázatával kitárult volna előtte a jövő. Esküvő, diszpenzáció, eltűnni innen, nem hallani többet mocskos pletykákat és fecsegéseket, oktalan megjegyzéseket és szurkáló ugratásokat, elmenni boldogan, elégedetten egy drága, kedves feleséggel, valahová messzire, Isten tudja hová, vad erdő közelébe, szelid viz altató csobogása mellé, óriási hegyek közé, vagy a sík föld végtelen nyugalomába, a hová nem hatol el Biborcz lármája, viaskodása, egy szerencsétlen, feldult városkának minden ostoba zenebonája, kusza örülete, ideges orgiája, semmi, semmi nem hatol el többé az ő fülébe, semmi nem érinti mind-ezekből többé az ő szivét, megesküszik gyorsan, diszpenzációval és megy, elröpül, elszáll, elrohan innen és csak akkor jön majd vissza feleségével együtt, a mikor itthon is elfelejtettek már mindent s a mikor már mindenki számára kisütött verőfényesen és sugárzón az új élet napja.

— Igen, igen, megesküszünk drágám és elmegyünk innen, — rebegte Parlaghy és őszintén, jóságosan és megenyhülten merült bele Árkay Jolán szerelmes szemébe.

Nagy csönd támadt a szobában. Halk, bizsergető csönd, a melyet nem jó félbeszakítani, édes, minden tagot körül folyó, lágy csöndesség, a melybe oly jó beletelepedni, mint fagyaló hideg után a kitáruló napfény üdeségét, frissességét felszívni, magunkba olvasztani... Nem jó ilyenkor szólni, nem jó ilyenkor a hang érdekességével megtörni a csendet, ilyenkor a legfinomabb hang is megkarcolja az idegeket, mert az ilyen csöndnél nincs a világon semmi sem beszédesebb, zengőbb, megértőbb... Ebben minden benn van, remény, jóság, szerelem,

ebből kisugárzik a boldog szív melege, kiszikrázik a jövő elképzelt szépsége, ez a csönd éleszt, gyújt, megölel, elringat és elaltat...

Így ültek sokáig, szótalánul, valami kábulat varázsában, mintha megállt volna körülöttük az élet és nem sírt, nem jajgatott, nem tülekedett volna senki, nem káromkodtak, nem átkozódtak volna az emberek és nem ölték volna egymást...

Most távolról valami monoton kopogás zaja verődött ide. Forgószél hadnagy idegesen ugrott fel, az ablakhoz szaladt, feltépte az ablak egyik szárnyát és mélyen kihajolt. A távoli kopogás megismétlődött, de most már határozottan ropogásnak hallatszott, mintha egykét puskát sütöttek volna el.

— Valahol lövöldöznek, — mondta izgatottan Forgószél hadnagy és mielőtt Parlaghy választ adott volna neki, kiszaladt a szobából.

— Lövöldöznek? — ijedeztek az Árkay-lányok.

Parlaghy élesen figyelni kezdett. A ropogás nem ismétlődött meg, éppen meg akarta nyugtatni a lányokat, a mikor hirtelen jól kivehető, éles lövés hasítása zúgott el idáig.

— Szent Isten, — riadt fel Jolán, — odakünn történt valami!

Irén az ajtó felé sietett, kinyitotta, belemeredt a folyosóba, a vőlegényét kereste, de Forgószél hadnagy már nem volt sehol.

— Hová mehetett? Hová rohanhatott? — sikoltzott Irén, a ki valami veszedelemre gondolt és féltette Forgószél hadnagyot, hogy könnyelműen belekeveredik a veszedelembe.

Parlaghy tétován állt a szoba közepén. Nem tudta a hölgyeket megnyugtatni, mert magát sem tudta megnyugtatni. Nem tudta elképzelni, mi történt, hol lövöldöznek, kik vereked-

tek össze, mégis, hogy a menyasszonya izgal-
mát valahogy csillapítsa, csak úgy vaktában
próbálta megfejteni a dolgot.

— Ezek a szentbitorcziai garázda emberek.
És a mióta itthon vannak, nem igen kímélik
egymás bőrét... Legfeljebb valami korcsmai
verekedésről lehet szó... Nem valami komoly
dolog... Nem kell mindjárt...

Megint lóttak... Parlaghy nem tudta be-
fejezni a vigasztalását. Az Árkay-lányok két-
ségbeesett arczzal meredtek egymásra.

— Rettenetes, — nyögte Irén.

Parlaghy most férfias fölényvel és keményen
mondta :

— Kérem, ne féljenek semmit, itt én vagyok
az úr, ez az én portám, itt nem történhetik
senkinek semmi baja. Kérem, ne féljenek, ma-
radjanak nyugton, majd én mindjárt meg-
nézem...

Egy lépést tett, mintha magukra akarná
hagyni őket.

— Ne menjen, ne hagyjon el bennünket, —
siránkozott Irén.

— Igen, igen, én is erre kérem, kedves Já-
nos, — rebegte Jolán és megfogta Parlaghynak
a karját.

— Nem, nem, nem akarok elmenni, — nyug-
tatta meg őket Parlaghy, — csak az intézőmmel
akarok...

De még nem fejezhette be a szavait, már be-
robogott Generális Jóska. Nagy dérrrel-durrall
csapta be maga mögött az ajtót és mint a ki
tudja, hogy ebben a szobában most mindenki
tőle várja a segítséget, fontoskodó arczot vágott.

— Mi történt? — rivalt rá Parlaghy.

— Megmondtam én, ugy-e a tekintetes úr-
nak, megjósoltam én ezt előre, — dicsekedett
Generális Jóska. — Nem hiába volt már ma

hajnalban szaggatás a lábamban, megéreztem én ezt előre ...

— De mi történt? — torkolta le a fecsegőt Parlaghy.

— A falu szélén van valami kis offenziva, — magyarázta Generális Jóska.

— Offenziva? — rémüldözött Jolán.

— Olyasféle, — ismételte Jóska, — én már ezt így tanultam a harcztéren ... Kitört újra a háború. Megütözköztek. Bizony Isten, megütözköztek egymással.

— De kik? Kik azok? — förmedt rá Parlaghy.

— Az Isten jobban tudja a nevüket ... Össze vannak azok már egymásba gabalyodva, mint a szecska.

— És nem látta a hadnagy urat? — rimánkodott Irén.

— A Bolondlyuk hadnagy urat? — szemtelenkedett a paraszt. — Dehogynem láttam, hogyne láttam volna, mind a két szememmel láttam.

— Odarohant közéjük? — pattant ki a kérdés a megrémült Jolánból.

— Nem olyan bolond, hogy odarohanjon közéjük. Annál csak több esze van. Emitt ácsorog a folyosó másik sarkán, onnan bámul felfelé, hogy talán meglát valamit a falu végéről.

Irén feltépte az ajtót.

— Pista, Pista, — kiáltotta kétségbeesetten, — jöjjön már vissza, miért hagy el, hiszen, jöjjön már vissza! ...

Parlaghy félrevonta Generális Jóskát és utasításokat adott neki.

— A helyén legyen az eszed, Jóska, mert különben velem gyűlik meg a bajod! A cselédség legyen talpon! Senki ne ólálkodjék el innen! És a ka put azonnal zárasd be! Megértetted?

— Igenis, megértettem.

— Akkor lódulj!

Generális Jóska elrohant.

— Akkor mi aligha tudunk hazamenni, — mondta Jolán.

— Bajosan, — felelte a vőlegénye, — legalább úgy kapom vissza a vizitet, a hogy dukál... Éjjelre is szól.

Jolán szégyenkezve fordult el tőle.

Irén újra feltárta az ajtót.

— Pista, Pistám, — kiáltotta hívó türelmetlenséggel.

Néhány percz mulva közöttük volt újra Forgószél hadnagy. Arczán nyugtalanság és zavar tükröződött, de bármennyire is felzaklatta valami, azt most mindenképpen titkolni szerette volna. Féltett valakit, talán éppen a menyasszonyát és nem akarta vele megértetni, hogy odakünn valami nagy, érthetetlen veszedelem indult el az útjára.

— Mi történt? — kérdezte Irén és Forgószél hadnagy mellé simult, megragadta a karját, mintha most meg benne támadt volna fel az az érzés, hogy a vőlegényét féltenie kell... Hátha újra felzaklatja az idegrendszerét a szentbiborcziai garázdálkodása, aztán megint holmi stratégiai irányítónak képzele magát és hipp-hopp, egyik pillanatról a másikra megint elfelejti a nevét, aztán ők sem diszpenzációval, sem a nélkül meg nem esküdhetnek. Már pedig ez fontosabb volt Árkay Irénnek mindenél a világon.

Parlaghy ráhunyorított Forgószél hadnagyra. Valahogy meg szerette volna vele értetni, hogy ha tud is valamit, legjobb, ha hallgat.

— Valami korcsmai verekedés lehet mindössze, — mondta nyugodt, vagyis inkább nyugalmat erőltető hangon Forgószél hadnagy...

Semmi egyéb. Majd a hogy összevesztek, ugyanúgy ki is békülnek.

Megint lóttek... Aszobában ijedt csönd támadt.

— No ennek aztán a fele se tréfa, — morgogta magában Parlaghy.

És még dörmögött valamit, hogy legjobb volna, ha közéjük menne, majd ő szétválasztaná őket és rendet teremtene. Csak ne fájna annyira a háta. De ebbe Árkay Jolán nem akart beleegyezni. Hogy is egyezett volna bele, hogy a vőlegénye, a ki csak most szabadult meg az orvótámadók karmaiból; most újra közéjük menjen!

— Erről szó sem lehet, — toppantott lábával Árkay Jolán, olyan energikusan, mintha előre is jelezni akarta volna vőlegénye előtt, hogy ki lesz az úr a házban.

Aztán újra csönd támadt. A várakozás csöndje.

Ácsorogtak, izgatottan beszélgettek, fel-alá lófráltak a szobában, a nélkül, hogy el tudták volna tőkélteni magukat valamire. A kastélyból kivezető út egyenesen beletorkollott a faluba, a falut megkerülni nem lehetett, s a ki innen ki akart menni, annak akarva, nem akarva, találkoznia kellett a künn zajongókkal. Már pedig a két leány az idő mulásával mind vágyóbban gondolt arra, hogy innen szabadulniok kell, sőt már itt volna az ideje, hogy hazamenjenek. De tanácsos-e ezt az utat most megkoczkáztatni, a parasztok haragja nem éppen a földesúr ellen zudult-e fel és vajjon nincsenek-e már utban kaszákkal, kapákkal, puskákkal felfegyverkezve, hogy megostromolják Parlaghy János kastélyát?.... Talán éppen erről van szó és a tegnap éjszakai merénylet csak bevezetője volt a mai eseményeknek?... Jolán és Irén is, a mint félénken egymásra rebbentek, erre gondoltak, ezen töprengtek s mintha emlékeikből, hallomásaikból holmi régi dolgokat szerettek volna kibogozni,

milyen munkaadó Parlaghy János, jól bánik-e az embereivel, nem garasoskodik-e túlságosan és megadja-e a munkát megillető igaz és tisztességes bért? . . . Nincsenek-e elnyomott, letaposott cselédei, a kikből most egyszerre kihorkant a sok évtizedes elnyomottság minden keserve, túze, lázongása, nem esküdtek-e össze Parlaghy János ellen, nem bérelték-e fel még azokat is, a kiknek soha semmi közük sem volt a szentbiborczy földesúrhoz?

Forgószél hadnagy is e körül járatta a fantáziáját, de ezt egyikük sem merte Parlaghytól megkérdezni. Nem akarták megbántani, nem akarták meggyanusítani.

De Parlaghy az úr, a fölényes gazda szimatjával megérezte, mi redőzte annyira össze ezeknek a homlokát, mosolyogva fordult feléjük és úgy mondta:

— Na, ne féljeteK, én mindig tisztességesen megfizettem ez embereimet.

Ámbár ez a kijelentés megnyugtatóan hatott, de mégsem oldotta meg az odakünn zajongók dolgát, nem adott magyarázatot semmire sem . . . Most már vad lárma, itt-ott felhasadó sikoltás is elért a fülökig . . . Szerencsére lövöldözést már nem hallottak.

— Na, ez cifra komédia, — mondta Forgószél hadnagy. — Odakünn véres ütközet dűl és én be vagyok ide zárva.

— Véres ütközet? . . . Mondtam már, hogy közönséges korcsmai bicskázás . . . Majd meghallod, mindjárt itt lesz Generális Jóska és majd megfejti ő a nagy rejtélyt.

Már esteledett, már szürke árnyak suhantak a szobában, künn is elszürkűlt az ég, mintha a nap is jobban iparkodott volna, mert talán nem akart tanuja lenni semmiféle véres hercezhurczának és nem akart többet rásűtni éltetőn,

megnyugtatón vérre, sebre, indulatra... Elég volt belőle!

— Mennünk kell, — suttogta Jolán.

— Igen, mennünk kell, nem maradhatunk tovább, — mondta Irén is.

— Nem engedem, hogy elmenjenek, itt kell maradniok! úgy-e Pista? — tiltakozott Parlaghy.

— Itt kell maradnunk? Kell? — ismételte Jolán s hangjából megint rémület rezdült ki.

— Kell, — próbálta megnyugtani Forgósziel hadnagy. — Hiszen én is itt maradok.

Ez bizony máskor lehetetlen lett volna, hogy két fiatal urilány ottrekedjen egy magános férfi házában, ismeretlen kastélyában, a melynek a titokzatos szobáit nem ismerték, de talán az erkölcsét sem ismerték... Ezt máskor nem lehetett volna így elképzelni, mit szolt volna a világ, Árkay Jolán ott maradt éjszakára a vőlegénye házában!... Ebből ezer ölfő pletyka sarjadt volna ki, megtépték, megrágalmazták volna, ujjal mutattak volna rá! De most? Ki törődik most az ilyen csekélységekkel, a mikor a háború mindent megváltoztató esztendei ezt is, az ilyesmit is megváltoztatták... Még talán lázadozott és kínlódott a bensejük, de aztán a csöndes beszélgetés során lassan-kénytelen beletörődtek a változhatatlanba. Ha most végigrobogna egy hintó a falun, könnyen megtörténhetnék, hogy jobbról is, balról is belelövöldöznek... Hiszen csak tegnapelőtt ostromolta meg a feldühödött tömeg Görgetegiék házát, hátha, mit lehet tudni, mégis Parlaghy ellen lázadoznak odakünn és már vonulnak erre és már közelednek a kastély felé és ha ez a helyzet, akkor kötelességük, hogy itt maradjanak az oldala mellett...

Nem beszéltek erről, de valahogy mind a négyen erre gondoltak.

Parlaghy néhány szomorú, véres esetet mon-

dott el, a melyek mindegyike Szentbiborczon zajlott le, mindegyik a háborús indulatok és izgágaságok következménye volt s mindegyik vérrel és halállal végződött. De egyikhez sem volt neki semmi köze, mindegyik abból a vad nyugtalanságból táplálkozott, a melyet az emberek valami csodálatos konoksággal őrizgettek magukban, ki a rabságából, ki a szenvedéséből, ki a nélkülözéséből, vagy a kifosztottságából csiholta ki perzselő indulatait és úgy látszik, ezek ellen az indulatok ellen még nem tudott senki sem védekezni.

— Reggelre csönd lesz, — mondta Parlaghy, — addig meg majd csak szépen elbeszélgetünk.

Generális Jóska loholt be újra. Megállt az ajtóban, fontoskodó képet vágott. Most mindenki kíváncsian várta a szavát.

— Kész a vacsora — jelentette.

Valamennyien elnevelték magukat. Erre igazán nem gondolt egyőjük sem.

— Csakugyan, parancsoljanak és bocsásanak meg, hogy olyan ügyetlen és szórakozott voltam, — exkuzálta magát Parlaghy. — De hát azért van nékem ilyen emberem, mint a Generális Jóska.

Generális Jóska büszkén, öntelten kapta fel a fejét.

— Már én bizony ilyen vagyok.

— Hát tudsz-e valamit, Jóska?

— Piszlicsár dolog ez, instállom. Néhány ostoba siheder ijesztgetett egymásra . . . Jobbadán olyasfélék, a kik nem is voltak a fronton.

— És már csönd van?

— Két csendőr elintézte az egész offenzívát.

Forgósziel hadnagy még az összeütközés részleteit is szerette volna megtudni, de Parlaghy intett Jósának, az keményen összeszorította a száját és nem szólt többet egyetlen szót sem.

Jóska kinyitotta az ajtót és mutatta a hölgyeknek az ebédlőbe vezető utat. A hatalmas ebédlőben kitünő vacsora várta a vendégeket. Parlaghy ügyesen forgolódott menyasszonya körül, a ki bámult, elrévedezett, alig szólt egyetlenegy szót is, mert tudta, hogy a kérdezősködés csak fáj, régi, talán már behegedt sebeket tép fel újra . . . Nem volt Parlaghynak senkije a cselédségén kívül, a háború elvitte a kedveseit, ő egyedül maradt a nagy kastélyban, mely rideg, szóitalan és kísérteties volt, a mint egész nap csöndben, zajtalanul üldögélt a gyönyörű parkban, csak itt-ott lehetett egy-egy cselédnek a hangját hallani, vagy messziről ütődött ide egy czipőnek a kopogása, valaki kiment, vagy valaki visszatért a házba . . . Hogy lehet itt élni, asszony nélkül, ebben a szomorú magányban, a mely olyan kietlen, talán még kietlenebb, mint a temető? . . . Erre gondolt Jolán a vacsora közben, a mint lopva rá-rásimult a tekintete Parlaghy komoly, barna arczára.

Vacsora után újra jelentkezett Generális Jóska. Már megint kapatos volt egy kicsit, dőlt belőle a szó. Parlaghy hiába torkolta le, hogy ráért volna még a kocsi, a hölgyek még itt akarnak maradni, de Jolán és Irén hálásan néztek az intézőre, a ki olyan bölcsen kitalálta az ő gondolatukat.

— Tudom én, mi a tisztesség, — magyarázta Jóska, — öreg este van, itt az ideje, hogy a kisasszonykák hazamenjenek. A kocsis már befogta a lovakat, tüzes, jó paripák, a gazdám ismeri őket, én is ismerem őket, csak nem engedem, hogy ilyenkor rossz lovak kerüljenek a kocsi elé. Úgy röpülnek ezek, mint a sárkánykigyó . . . Hát csak azért nem kell megijedni, én is ott leszek, engem még sohase ragadott el ló.

— És odakünn a faluban?... ijedezett még mindig Irén.

— Elég ezeknek két csendőr. Most olyan csönd van, mint a harctéren, a mikor a hullákat szedték össze a sírásók... Huj, olyan sírásóféle katona nem szerettem volna lenni!

Valamennyien megborzongtak. Aztán szép lassan fölczihelődtek, lementek az udvarra, a falu fölé boruló est friss szellője csiklandozta meg őket, a mint kissé fázósan elhelyezkedtek a kocsin, a mely gyors iramban fordult ki az útra.

— Jó éjt, — kiáltotta újra és újra Árkay Jolán, hátra-hátranézett, még egyszer szerette volna megpillantani Parlaghyt, de az már visszacsoszogott a kastélyába, a mely majdnem teljes sötétségben, kivilágítatlanul terült el a park régi, terebélyes fáinak buján és hosszan susogó gallyai között. Valami gyér fény, olyan, mint a messze égről alig észrevehetően alásugárzó picziny csillag reszkető sugara, imbolygott a Parlaghy kastélyából az út felé, köszöntötte a távozókat, talán egy hamvadó gyertyának az utolsó lobbanása, vagy pedig a szerelme után leselkedő Parlaghynak a kigyult szeme villant meg az estben... Vagy Árkay Jolán fantáziája...

XVI.

Parlaghy megint egyedül maradt. Az ablaknál állt, a homlokát nekitámasztotta az ablaküvegnek, az üveg nyirkos frissesége jól esett fáradt homlokának. Bámult, tekintetével a tovarobogó kocsit követte, megint itt hagyták, megint egyedül maradt, pedig szeretett volna velük menni vagy szerette volna a menyasszonyát itt tartani örökre. Miért is kellett eltávoznia?

Milyen ostoba szokásai vannak az életnek, milyen ósdiak és elavultak a hagyományok, hogy ezeket mégsem tudta a háború egészen megölni, nem tudott a régi erkölcs helyébe új erkölcsöket ültetni!... Elmosolyodott, a mikor erre gondolt, maga sem tudta, hogy igazán így érzi-e ezt, de most, hogy annyira vigasztalanul egyedül volt, hallatlanul magányos és kihalt kastélyában, gondolkodni kezdett a fölött, hogy miért élt ő úgy eddig, a hogy élt, miért nem gondolt már régen arra, hogy felfrissítse ezt a házat, kedélyt, szívet, melegséget hozzon ide, a hol valamikor annyi vigasság tombolt, a Parlaghy-kastély vármegyeszerte híres volt vendéglátó, sokszor hetekre szóló mulatozásairól... Ah, az édesatyja, igen, milyen csodakedvű öreg volt, s el kellett pusztúlnia a háború első esztendejében... De nem jó a halottakra gondolni, Parlaghy megrázkódott, nem akarta a régi képeket maga elé idézgetni... Még egyre kitágult szemmel bámult ki az estbe, talán meglátná még a kocsit, talán megerőltetett szemével még egyszer el tudná kapni Árkay Jolán drága alakját. De nem látott már semmit, a kocsi régen elrobogott, talán már be is ért Biborczra, a mely alig fél órányi távolságra volt Szentbiborcztól. De nem tudott elmozdulni az ablak mellől, a fekete réteket, a fekete mezőket bámulta, minden egybeolvadt előtte, nem tudott egyetlen könnyebb vagy lánghabb színt megkülönböztetni, minden szurokfeketeségbe omlott össze a szeme előtt.

— Ha most megtámadnák a kocsit, — nyugtalanzkodott tovább.

Rettenetesen megbánta, hogy elerésztette őket. Nem, nem, hisz ez lehetetlen, nem hinné, hogy ilyen elvetemedett emberek akadnának... De hátha mégis?... Mégis csak itt kellett volna őket marasztalni... Boszankodott a gyámol-

talansága miatt, olyan ernyed, szóvalan volt egész délután, a helyett, hogy feltörő jókedvvel fogadta volna menyasszonyát, valami nagy, elűzhetetlen a pátia borult rá, a szégyen és a félelem attól, hátha mégis kikényszerítik belőle a vallomást és meg kell mondania, mi történt vele tegnap éjszaka . . .

Most újra eszébe jutott a tegnap s a tegnapkal sok minden a rég letűnt napokból. Már nem tudott a jövő tarka-barka képeibe belemerülni, megint a multban kotorászott, megint Biborné körül kalandozott a felzaklatott fantáziája . . .

Az ablaknál állt még mindig, mintha odaszögezték volna, bámult kifelé, a feje fájt, a halántéka erősen lüktetett, kaos volt a bensejében, nem tudott eligazodni semmin, pedig igen, valamire magyarázatot keresett, egy felvilágosító szót, nem lehet csak úgy félvállról, könnyedén elsiklani az események mellett . . . Ezek itt nem tudnak élni itthon, nem tudnak élni a parasztek, valami szünetlenül nyugtalanítja és tiporja őket és állandóan ennek a nyugtalaniságnak a nyugében zajonganak, dúlnak és verekszenek . . . A halottak nem hagyják élni az élőket. A halottak . . . Ezért nem tudott élni eddig Parlaghy János sem, folyton a halottai körül járt a képzelete, sokszor világosan megérezte, hogy éjjel visszajöttek a kastélyba a halottak és mindegyik megtalálta újra a maga helyét. Az öcsöce, a ki ideges ember volt életében, lázasan szaladgált a szobájában, az atyja a karosszék mélyén üldögélt és lassan, köhécselve szivta csibukját, édesanyja pedig vércseszemével fékezte meg az izgága cselédeket, óh, még öregségében is olyan éles, szigorú tekintete volt az édesanyjának, tőle az egész háznép félt, rettegett, pedig a lapjában véve nemes, olvadékony, jó szívú volt . . . Sokszor érezte ezt, a mióta hazakerült és ez volt az oka

annak, hogy sokszor hetekig elkerülte ezt a házat, félt tőle, nem akart egyedül lenni, félt a halottaktól... És mások lelkét is talán ugyanezek az érzések bolygatják, mindenkinek vannak halottai, a vén paraszt, ha fáradtan hazatér a munkából, az asztalánál ott találja a halott fiát, ott ül az asztal szélén és az átlótt szívéből csorog a vér... Pirosarczu, egészséges lány készül pihenőre, csöndben, zavartalanul veti le magáról czók-mókját, már le akar feküdni az ágyba, de hirtelen visszaretten, az ágya szélén ott ül a halott vőlegénye s a halántékából csorog a vér... Szegény özvegy, elaszott, elgyötört parasztasszony, a kit valamikor a daliás legényfiai úgy tartottak el, úgy gondoztak, a kiskirály sem tarthatja el jobban a maga vérért, — most koldus nyomoruságában tér haza ronda vaczkába s az asztal körül ott találja négy halott fiát. Ezek is hazajöttek... Az élők nem tudnak a halottaktól élni, a halottak kísértenek a faluban, a lelkekben, fellázítják a falut és fellázítják a lelkeket... El kell menekülni valahová, el kell szökni innen, vagy fel kell venni a harczot a halottakkal, a kik jönnek, egyre jönnek, hazajönnek, ki Szibériából, Szibéria végtelen temetőjéből, ki meg a kárpáti katlanokból, mások meg az olasz síkokról, ismét mások a nagy orosz temetőkből, az Uristen tudja, hol mindenütt fordult meg a magyar és hol mindenütt kellett a vérével fizetnie.

... Most jönnek a halottak csapatostul, seregestül jönnek vissza a régi otthonukba, letelepednek, betöltik a földet, a házakat a mezőket, letáboroznak, elfoglalják a szíveket, ráülnek az emberek agyára, jönnek, egyre jönnek, százezren és százezren, szóvalanul, kísértetiesen, rettentő áradatokban és nem szólnak, a halott ajkuk nem mozdul meg és a halott

szemük nem nyílik ki és mégis azt zugják valamennyien, mért kellett meghalniok és mégis azt kérdik valamennyien, érdemes volt-e!... Az élők nem tudnak élni a halottaktól, az emlékek rettentő csapásai bénítják meg az élőket, a kik egyre várnak valamit, remélnek valamit, mást, mint a mijök eddig volt, többet, jobbat, különbet, igazi életet, feltámadást. Hogy kisüssön rájuk a nap és egyebet ne érezzenek életükben, mint a nap jóságát, derűjét, gyógyító balzsamát, mindent feledtető erejét és mindenért kárpótló gyönyörét... De mikor süt ki ez a nap, mikor ragyog le az égről ez a nagyszerű derű, meddig kell még várni, meddig kell még eltikkadt, lihegő lélekkel remélni, egyre remélni?...

Parlaghy legjobban szeretett volna kirohanni az éjszakába, a kocsi után szaladni, talán még elérné őket! Most komolyan félt az egyedülvalóságtól, félt, hogy szomorú emlékei még jobban meggyöttrik, ágyba dobják s aztán itt fetrenghet napokig, tehetetlenül. Haragudott önmagára, eh, mi köze a parasztokhoz, mi köze a halottakhoz, hagyjanak neki békét, ő nem törődik semmivel, ő nem bántott senkit és ha meg is bántott valakit, azért megbünhődött!... Talán mégis az lett volna a legokosabb, ha kocsira ül, felkeresi Bibort és baráti jobbot nyújt néki...

Suhanó neszt hallott, aztán kopogást. Aztán hangokat... Ki az, ki az? — rémüldözött a bensejében, de még mindig nem mert megfordulni. Most érezte, hogy valaki áll a háta mögött, most föléje hajol, mintha meg akarná simítani a fejét, vagy talán orvul meg akarja markolni a nyakánál fogva... Bibor áll a háta mögött, igen, erre gondolt. Idejött, hogy megölje, vagy pedig kibéküljön vele... Csak Bibor lehet itt, senki más, nincs itt másnak keresni-
valója, csak Bibor Tivadarnak... Mit csináljon

most, forduljon meg, nyújtson néki kezet, kérjen tőle bocsánatot vagy utasítsa ki? . . . Vagy pedig kezdjék előlről a véres, marczangoló tusát az asszonyért? Nem, nem, néki menyasszonya van s ő egy-két napon belül meg is esküszik a menyasszonyával, néki nem kell más, ő nem kezdheti előlről. Hagyjanak neki békét a halottak, mert ez az emlék is halott már, elesett, eltűnt, ne jőjön vissza, ne kísértsen a háta mögött és ne tapadjon bele az agyába . . . Attól félt, hogy a homlokával kifeszíti az ablaküveget, hirtelen megfordult, nem látott senkit. Elmosolyodott.

— Óh, milyen ostoba vagyok, milyen beteg vagyok, — gondolta magában.

Nagynehezen levetkőzött, hideglelősen dobta bele magát az ágyba s kínosan, boldogan rebegte:

— Halottak, hagyjatok békén, én élni akarok!
Árka Jolán segíts élnem, élni akarok!

XVII.

A nap már beragyogott a szobába. A könnyű függönyökön átszüremlett a fény és kivilágította a feldúlt szobát. A nap nem törődött vele, mire esnek a sugarai, roncsra, halottra vagy élőre, összetörött butorokra, felfordított székekre, helyükből kimozdított tárgyra, felpuffadt, összetaposott szőnyegekre, a kora június tiszta vidámságát szórta szét Biborék rettenetes szobájában.

Az asszony még mindig ott feküdt elterülve a földön, a hová lezuhant, a mikor az ura ráemelte a revolvert. Ott feküdt, azóta nem zavarta senki.

Reggel felé a nagy csöndben egy cseléd lépkedett a szoba felé, ijedten állt meg, aztán rettenetes sikoly szakadt fel a lelkéből, odarohant az asszonyához, rábámult, nem mert hozzányulni, megfordult és rémülten rohant ki.

Biborné lassan megmozdult. A szeme kinyílt, kitágult, úgy bámult, értetlenül, kábán, nem értett semmit, nem tudott semmiről... Ott maradt a padlón, újra lehuntya mindakét szemét, újra könnyű ájulás szendere fogta el, de ez már nem tartott sokáig, már ébredezett, tisztult benne minden, a szíve erősebben kezdett dobogni, az agya képekbe, eseményekbe, hangokba kapaszzkodott, valami történt vele, valami volt itt, valami kimondhatatlan, szörnyű rémület...

Az ajka megmozdult, borzongás rázta meg, szólni akart, de öntudata még a hang erejéig nem ébredt fel. Lassan felkönyökölt, de feltápászkodni még nem tudott. Nézett, köröskörül hordta a tekintetét a vad szobán, tenyerét hirtelen az arca elé emelte és elkezdett hangosan zokogni. Egész testében megrázkódott, nyögött, vonaglott ott a padlón, úgy zokogott fejét újra lehajtva a szőnyegre, s könnyei sűrűn hullottak alá szomorú tehetetlenségében.

Mi történt itt? Mi történt ő vele?

Újra felkönyökölt és bámult. Az öklével törölgette a könnyeit, a szeme kitisztult, észrevette a mellette fekvő revolvert... Ijedten huzódott hátra, megrémült a revolvertől, hogy került ide melléje ez a fegyver, ki hozta ide, mit akartak tőle, miért akarták megölni, ki akarta megölni?

Végre tisztán megértett mindent. Feltápászkodott, állt egy pillanatig, körülnézett, nem mert semmihez sem hozzányulni... Nem tudta mit csináljon, valamihez kezdeni szeretett volna, a szobalánya nevét suttogta maga elé, szerette volna befüggönyözni a kitört ablakot, sértette, vakította a napsugár, lehajolt, kezébe vette a revolvert, nézte egy pillanatig a fekete csövét, aztán újra a szobalánya nevét rebegte. Észrevette a sarkaiból kifordult ajtót, nem jött senki,

süket, lakatlan, elátkozott volt ez a ház. Még ott állt néhány pillanatig, aztán betámolygott a hálószobába. Úgy, a hogy volt, rávetette magát az ágyára, magára kapkodta a paplant, betakarta magát a feje bubjáig, hogy ne lásson s ne halljon semmit.

Úgy feküdt ott sokáig, kinzó lázban, most már kívánta, bárcsak újra elvesztené az eszméletét, bárcsak soha többé fel ne ébredne, de most már végleg magához tért, csak azt érezte egyik pillanatban, hogy eltikkad a forróságtól, a másik pillanatban meg a hideg verejték csapzott ki rajta, de azért nem mozdult meg, túrta a teste szenvedését, mert hiszen ennél jobban kinlódott, gyötrődött és szenvedett a lelke.

Mi lesz most? Mi történik most ő vele?

Azt érezte, hogy itt nem maradhat, innen el kell mennie. Gyalázatot, szégyent hozott az ura fejére, nincs joga tovább, hogy itt maradjon ebben a házban. Az ura itt érte Parlaghy Jánost, a kire régtől fogva gyanakodott, a kinek nem utasította vissza a léha udvarlását, a léha leveleit és eltúrta, hogy hónapokig settenkedjék körülötte és megengedte neki, hogy meglátogassa... Nincs joga semmihez, ahhoz sem, hogy itt feküdjék ebben az ágyban, az ura ágya mellett, ez a vánkös legyen a pihenője, ez a paplan fődje a tagjait és ezen a tiszta lepedőn terüljön el vagy gubbaszkodják össze az ő bűnös teste.

De hol van az ura? Mi történt vele? És hol van az a másik? Találkoztak-e újra és megtörtént-e a végső leszámolás? Miért hagyták itt egymagában, miért nem ölték meg őt, miért hagyták életben?... A revolvért még mindig a kezében szorongatta. Hirtelen kihúzta a paplan alól a kezét, felült az ágyban, a revolvért a halántékához illesztette... Legjobb lesz, ha

Ő végzi el azt, a mit azok elmulasztottak. De a fegyver kizuhant a kezéből s ő újra hátraesett, a fejét erősen belevágta az ágy sarkába, elterült és megint sokáig mozdulatlanul feküdt.

Nem tudta, meddig tartott újabb ájulása, de a mikor felébredt, enyhe félhomály fogta körül, megerőltette a szemét, nem látott tisztán. De megérezte, hogy valaki van körülötte, valaki vigyáz rá és lesi, nem akar-e valamit, nem kíván-e enyhítő szót, gyengéd kéznek a tapintását, nem akar-e egy jóságos hang csengésében megnyugodni, megenyhülni.

Megismerte az édesanyját.

— Anyám, — rebegte Biborné. — Hangja elcsuklott, nem tudott többet szólni.

— Irma, leányom, mi történt veled?

Az anyja sebesen loholt ide, fáradt, öreg asszony volt már, de a mikor meghallotta, a mikor a szobalány azzal a hírral rohant be hozzá, hogy a leánya meghalt, korát megtagadó fürge-séggel sietett ide, igaz-e, hisz beteg sem volt, mi történhetett a leányával, miért kellett meghalnia, a mikor eddig a legjobb, a legtisztább életet élte.

Az öreg asszony halkán duruzsolt a lánya körül. Egyre ösztökélte, biztatta, hogy beszéljen, öntse ki a szivét, ne titkolózzék előtte, ha van valami baja, ha van szomorúsága, titkolt fájdalma, kinek mondhatná el őszintebben, nyiltabban, mint az édesanyjának. De Biborné most még jobban megrémült, miért feketítse el jóságos anyjának az életét, miért kell őt is belevatni ebbe a szomorú történetbe, a melyet ő nem akart, a melytől irtózott és ime, mégis rászakadt, körülfonta, megroppantotta és a földhöz sujtotta.

Ezt csak nem kell elmondania az édesanyjának!

De az édesanyját nem elégítette ki a konok hallgatása, az ideges forgolódása, lángba borulása és arcának halálsápadtra enyészése. Tovább firtatta, zaklatta, ezer szóval próbálta kisegíteni abból a csökönyösségből, a melyet Biborné magára erőszakolt. Végre is elfáradtak mindketten, megint csöndesség borult a szobára, a homály beárnyékolta őket, mint két árnyékot, a melyek közül egyiknek sincs semmi köze a másikhoz.

A szomjúság gyötörte Bibornét, egy korty vizet szeretett volna inni, de még ennyivel sem akarta megterhelni az anyját, a ki másért jött ide, nem azért, hogy az ő szomjúságát ki-
elégítse.

Relkedten, alig érthető, elhaló hangon kérdezte Biborné:

— Hol van az uram?

— Az urad? Én is ezt akartam tőled kérdezni, lányom, hol az urad, miért hagyott magadra, mi történt közöttetek?

Olyan siralmasan, nyögdcicsélve mondta ezeket a szavakat, hogy Biborné önkénytelenül is felült az ágyban, rábámult az anyjára, most hirtelen féltetni kezdte, ha már ő elveszett, legalább az anyjának ne történjék semmi baja. Legjobb lesz, ha megmond néki mindent. Jobb, ha tőle tudja meg, mintha idegen zavarja meg hazug pletykákkal a lelkiületét.

— De hát mi történt közöttetek? — rebegte újra az öreg asszony.

— Bárcsak lőtt volna agyon, gyilkolt volna meg, — fakadt föl eltorzultan a panasz Biborné lelkéből, — és az lett volna a sorsom, a mi Gömörynének jutott.

— Irma, Irma, Gömörynének, ő hozzá hasonlítod magad, hát te is?...

— Én, én, én tiszta vagyok.

— Hát akkor?...

— Esküszöm, anyám, semmi oka sem volt rá, semmi oka...

— Semmi oka?

Biborné hangja keservesen, bűnbánóan töredezett ki a bensejéből.

— Semmi, hisz most már mindegy, most már úgylis mindennek vége és én megmondanám... Esküszöm, hogy ártatlan vagyok, nem csaltam meg, soha nem is tudtam volna megcsalni, sokkal jobban szeretem, imádom. De valami volt benne, hogy az én uram megváltozott, sokszor napokig töprengtem, hogy alig ismerek rá, hideg, tartózkodó lett, nem beszélt velem, rájöttem, hogy turkál a holmim között, valamit keres, szerettem volna már egyszer bensően, a szívem legmélyéről megkérdezni, mit akar tőlem, de nem mertem, sokszor napokig alig láttam, mintha bujkált volna, rossz emberek között fordult meg, kártyázni kezdett, minden ostobaság hatott rá, állandóan számlálgatta, felsorolgatta, melyik paraszt ölte meg a feleségét, hol volt családi dráma, hol voltak botrányok, mindig ezeken járt az esze, mindig ezekre fordult a tekintete s lassan, mint egy idegen, mint egy kém élt itt, a saját házában, munkához nem volt kedve, mindentől irtózott, a mi munka és az, hogy Gömörly százados agyonlőtte a feleségét, egészen kiforgatta a valójából... Egy levelet találtam az íróasztalán, egy gyanúsító, komisz levelet, ezt Gömörlyné írta néki és ebben azzal vádolt meg engem, hogy nekem viszonyom van Parlaghyval. Ez volt az egész. Ez a levél vette el az eszét, vagy mit tudom én, micsoda pletykának ült föl, kire hallgatott, tegnap este itt találta Parlaghyt, máskor is ide szokott jönni, igaz, hogy ez az ember üldözött engem, leleskedett rám, sze-

retni akart, a szeretőjének akart, de én elutasítottam, elhárítottam, elkergettem... Egész nap töprengtem, nekem kellett volna visszarántanom arról az útról, a melyre rátért, nekem kellett volna azt a levelet megemlítenem, talán szántsándékkal hagyta az íróasztalán és én rá is írtam, hogy ki rejtőzik az álnév alatt... De nem mertem, a szívem visszatartott, miért zavarjam meg, hátha én tévedek, talán nem is törődik az összegyűrt, régi levéllel, a mit még a harctérre kapott, nem tudom, gyáva és gyámoltalan voltam, holott éppen ekkor erősnek és határozottnak kellett volna lennem. De félttem és féltettem őt, soha olyan félelemben nem éltem, mint az utolsó hetekben, mondtam is az uramnak, hogy pihennem kellene, de ezt is rösteltem, hogy én akarok pihenni, holott a férfiak szenvedtek, mi itthon voltunk és mi még csak a képzeletünkkel sem tudjuk felmérni azokat a szenvedéseket, a melyeken nékik át kellett gázolniok... És itt találta azt a másikat s összetörték egymást, itt dulakodtak a másik szobában, aztán nem tudom, mi történt, az uram revolvert fogott rám és én elvesztettem az eszméletemet...

Fáradtan csukta le a szemét, mélyen, keservesen sóhajtott, aztán nem szólt többet semmit.

Az anyja nem tudta, mit feleljen erre. Mit lehet erre felelni! Ha így volt, a hogy a lánya elmondta neki... És bizonyára így volt. Nem mert a lánya szavaiban kételkedni. Ránczos, fáradt tenyerével simítgatta a lánya tüzelő halántékát, aztán órákig tétova töprengésben üldögéltek egymás mellett, nem ettek, nem ittak semmit, mint két kiűzött, kitaszított, halálra ítélt, várták a sorukat, az anya a lánya sorsát s a lánya a magáét...

Egy sors, a mely mindkettőjüké... Egy

férfi kezében, a kiról egyőjük sem tudja, él-e, hal-e, eltűnt-e, vagy visszajön még s megengedi-e nékik, hogy itt maradjanak...

Mert ha a feleségét meggyűlölte és megutálta! akkor a felesége anyját sem túrné meg tovább a csalódott szívében.

Mintha távoli pusztán volnának, vagy kiégett sivatagban, ember nem lakta, zord tájkon, egész nap senki nem nézett feljűk, egyetlen hangot nem hallottak, semmiféle hír nem jutott a fűlűkhöz, holott éppen ezt várták, hogy a jóságos és drága pletyka — most milyen jó és drága lett volna nékik — mégis csak idetolakszik hozzájuk és szétszór egy hírt, egy szót, egy gondolatot, egy érzést abból, a mi őket annyira érdekelte volna, a mire oly égető szükségűk volt. De ezen a napon a pletyka is rideg volt, vagy megbotlott valahol és nem tudott többet feltápáskodni.

És vártak... Egyre vártak, mint a hogy oly sokszor vártak már életűkben, szenvedve és kétségbeesetten lestek, vártak egy hírt a messze idegen harczterekről, vártak egy összegűrt, alig kibetűzhető táborig levelezőlap néhány kusza sorát, vártak zsűfolt vonatokat, vártak sebesűlt katonákat, keserű arczczal megérkező foglyokat, mindig csak vártak, vártak, és a várásnak ez a végtelen, meg nem szakadt és megtörhetetlen türelme fogta el őket újra, hátha most sem várnak hiába, valakinek a léptei kopogni fognak az utcza-sarkon, itt hangzanak el az ablak alatt, bekopognak a kapu alá, igen, az ismerős kopogás már a folyosóról hallatszik, már itt van a szomszéd szobában... kipp-kopp, és belép jókedvvel Bibor Tivadar és azt mondja, tévedés volt, nem történt semmi, újra itthon vagyok...

Vártak, egyre vártak.

És ekkor megszólalt az öreg asszony.

— Nem várunk tovább! Hazajösz! Haza kell jönnöd!

Biborné nem szólt semmit, kiszállt az ágyból, halottfehér volt, a gyűrött ruháját kezdte kisimíogatni, a szétesett frizuráját rendbehozni, a beesett, besüppedt szemét kimosni.

Hazamegy az édesanyjához...

A tekintete az egymásra boruló két függöny-szárny gyenge résén kiesett az utcára. Mintha halottas kocsit vett volna észre odakünn. Oda-surrant az ablakhoz, a függönyt kissé szét-húzta és kinézett az utcára.

Gömörynét temették. Részvétlen, undok temetés volt ez. Piszkos suhanczok követték a halottaskocsit, tétlen, dologkerülő napszámósok mosdatlan fecsegése vegyült a lassan tova-gördülő kocsi monoton ütemébe. Faczér cseléd-lányok, röhögő, torz arcú rokkantak, kár-örvendő idegenek egész raja követte Gömörynét az utolsó útján. Az ura, a ki meggyilkolta, nem volt itt s a Görgyetei-családból sem látott itt senkit... Még soha nem látott ilyen lelketlen, vérfagyasztó, undok temetést, mint a hogy a hűtlen asszonyt temették... Nem hallott semmit az utca zajából a megjegyzések vad és ocsmány árjából, a pletykázók sértő kifakadásaiból, de a hogy elsiklott, tovasuhan előtte ez a tarka-barka, mindenféle fajta, kofálgató népből összeverődött temetési csorda, valami mérhetetlen rémület fogta el... Hirte-len összecsapta a függöny két szárnyát, görcsösen megmarkolta, hogy ne lásson ki többet az utcára. Roskadtan állt ott még néhány pillanatig, gyönyörű fejét lehorgasztotta, arra gondolt, hogy őt is így temetnék el, ilyen piszokban, ilyen nyomorult környezet ordítózásában

és nem volna senki, a kiegyetlen forró könnyet ejtene utána.

— Menjünk, — unszolta az édesanyja.

— Maradjunk még egy kicsit, várjunk még egy kicsit, — kérlelte Biborné, mert nem akart ahhoz a borzalmas temetési menethez hozzácsatlakozni . . .

XVIII.

Vissza Amerikából Magyarországra! A Vám!
A Vám!

A Vám szédületes ügyességgel hintette szét az egész országban azt a gondolatot, hogy Amerikába kivándorolt véreinket haza kell hoznunk. Jőjjenek vissza az idegen földről, a hová egyszer a mostoha sors kergette ki őket, s a hol a háborús viszontagságok legkeserűbb, talán legszemrehányóbb kinjait kellett elszenvedniök, hozzák vissza erejüket, tehetségüket, pénzüket és szívüket a szerencsétlen magyar hazába. A Vámnak Budapesten kívül irodája volt Fiumében és Triesztben, Hamburgban és Brémában, Newyorkban és Baltimoreban. Fürge ügynökök rajai lepték el Amerikát, felkeresték a hatalmas gyárat, a földalatti bányákat, ipartelepüket, világhírű kereskedő-házakat, hivatalokat, milliárdokkal dolgozó gyári-üzemeket, s a honnan magyar szó csendült feléjük, ott megálltak és a hazafiak buzgó szavával és lelkesedésével magyarázták honfitársaiknak, hogy érkezett az idő, a mikor hátat kell fordítaniök az idegen, pénzsóvár országnak, a mely csak kenyeret és szenvedést adott nékik, de hazát nem. A haza biztosabb és ízesebb falatot juttat majd nékik, mint a minőt hazátlan vándorlásukban megkerestek.

Magyarország kitárta fáradt ölet, hogy vissza fogadja magába elveszett magzatait, a Vám nyughatatlan emberei megmozdították a gazdag bankokat, a pénzintézeteket, a magyar földesurakat, a minisztereket, a Vám minden ötletet fölkapott, minden okos tanácsot elfogadott, hogy mennél könnyebben és gyorsabban jöhessenek vissza Amerikából a kivándorolt magyarok.

Voltak hetek, a mikor egyébről sem írtak a magyar lapok, mint a Vámról. Népgyűléseken jó és rossz szónoklatok egész özöne foglalkozott a visszavándorlás nagy gondolatával. A Vám követelésére a fukar zsebek is kitérültek, rejtett, ismeretlen paloták gazdag termei is kinyíltak, szűkkeblű uzsorások hangos lelkesedése erősítgette a Vámot, a Vám gondolatai mint arany porszemek szétszóródtak az egész ország területén, a Vámról mindenki tudott, mindenki beszélt, ennél népszerűbb, kedveltebb intézmény a béke kihirdetése óta nem támadt az országban.

A szívós és fáradhatatlan munkának meg is lett az eredménye. Elindultak a visszavándorlók, átröpültek az Oczeánon, parthoz értek a német földön és innen indult külön vonatuk Budapestre. Hatszáz jómódú magyart hozott az első vonat. Budapestre már hetek óta rebesgették az emberek, hogy elindult Amerikából az arany-pénz és nemsokára megérkezik Budapestre az első aranyvonat. Az utcza pazar fantáziája aranyvonatot látott az első vonatban, az első vonattal azok jöttek, a kiket odakünn felkarolt a szerencse, a kik vagyonhoz jutottak, a kik a magukkal vitt pénzt a merész, lelketlen és vakmerő spekuláció országában sokszorosan megtudták növeszteni. Ha nem is volt valamennyi nagytőkés és milliomos, ha az aranyak

megszámlálhatatlan, nehéz tömbjeit nem is szállította magával az első vonat, mégis az arany vonatról beszélt mindenki, a mely jön, száguld, robog, megpihen, és végképpen megáll Budapesten, hogy drága terhét itt hagyja, szétossza, szétszórja, mint az aczélos búzát, gazdag termésre a magyar föld buja televényében... Jön az aranyvonat, rebesgették azok, a kik újabb üzleti vállalkozások révén akarták vagyonukat meggyarapítani, az aranyvonatról álmództak a szegények, a kiktől a háború eldézsmált mindent, az aranyvonatban látták a jövőjüket a kevés pénzü kereskedők, a vállalkozásra kapható iparosok, a máról-holnapra élő üzérek, az üzleteket közvetítő kijárók, a nagyhangú semmittévők, a kik most is mindenütt ott voltak, a hol a más pénzével lehetett dolgozni, ők csak az összeköttetéseket biztosították.

Az aranyvonatot várták a pártában maradt szűzek, a kiknek a vőlegényei elestek a harc-tereken, az aranyvonattól várták jövőjük jobbrafordulását, megszépülését a hadi özvegyek ezrei, ifjú, lelkes asszonyok, a kikben még forrt a vér és lázongott a feltámadt életkedv. Az aranyvonat hozza az ifjúságot, új vért Magyarországra, az elveszettnek hitt, magtalan sarjak visszatérnek, hogy megsűrűsítsék az ország meggyérült népességét...

Bibor szédült fejjel botorkált a lázban repeső utczákon. Nem mert már visszamenni a szállóba, az álmatlan éjszaka teljesen kimerítette, a hajnal egy kávéházban érte, reggel fanyalogva kereste lakásán Kócsagi Esztert, de örült, hogy nem találta otthon. És most a Vám elkapta őt is, sodorta magával, mint könnyű, ijedt pelyhet, megforgatta az utcák vándorló özönében, holott ő haza akart utazni, hogy Vécsey kapitánynál jelentkezzék. Nem akart tovább

bujkálni. Nem akarta többé viszontlátni Kócsagi Esztert. Sajnálta az orosz kapitányt.

És sehogy sem értette meg, hogy mért nem tartóztatták le Pesten. Voltak pillanatai, a mikor egészen biztosra vette, hogy már mögötte áll a detektív, már csak egy-két lépést tesz, melléje áll, súlyos öklével megérinti a vállát, aztán mindennek vége. De vele a kutya sem törődött, a detektíveknek más dolguk volt, Budapest rohant le a keleti pályaudvarra, hogy jelen legyen az aranyvonat megérkezésénél. Elegáns urak, divatos asszonyok, apátlan gyermekek és suhanczok, nagyképfű kapacitások és vidám senkik, munkátlan napszámosok és rokkant közkatonák, a miniszteriumok szigorú arcú képviselői és sovány díjnokok, híres forradalmárok és még híresebb ellenforradalmárok, elhízott börzések s a börze kapujáig jutott szegénylegények, rikkancsok és hordárok, drága kocsik, új ékszerek, nagyszerű autók beláthatatlan hömpölygő áradata torlódott, vonaglott a pályaudvar környékén, kemény rendőrkordon szorította hátra a zúgó tömeget, a kocsitakon vitéz lovasrendőrök vágattak és fényes sisakjuk félelmetesen villogott az égő napban. Az aranyvonatot várta Pest fájdalmas, szomorú szegénysége, elromlott pénzözönben vergődő, bukott gazdagsága.

— Az aranyvonat, az aranyvonat! Mennyi pénz, milyen gazdagság, micsoda jövő! — ütötte meg mindenfelé Bibor csodálkozó fülét.

Már ő is lenn volt a pályaudvaron, őt is elragadta a mámor, a Vám, a Vám, ez lüktetett az ő ereiben is, jönnek a milliomosok, hozzák a kifosztott, kiabolt hazába a kincseket, zúg robog az aranyvonat, talán a kóválygó füstjében is aranyszikrák égnek, mindjárt itt lesz, s a for-

rón léleklő, részeg, kíváncsi, képzelő város el-
 ájul a bolond boldogságban.

Bibort valóságos extázis fogta el. Eszébe
 jutott, hogy Biborcznak is van egy híres ki-
 vándoroltja, hátha ő is jön, jön az aranyvonat-
 tal. Valamikor régen ezreket sikkasztott el
 a biborzi takarékból egy Markovics nevű
 pénztáros. Markovics! Markovics! Milliókkal
 térhet vissza, s ő itt várja a pályaudvaron,
 megfogja, fölnyalabolja, viszi haza Biborcra.
 Viszi a pénzt, a gazdagságot, a jövőt a kis-
 városba, a mely meg fogja bocsátani az ő
 bűnét, hogy őt, visszafogadja kebelébe, mintha
 ő is most tért volna meg a végtelen messze-
 ségből.

— Éljen Papp Imre! Éljen!

Bibor közvetlen közelében sodródott tova
 a híres munkásképviseelő zajos kísérete. Csak
 erőlködve, csimpaszkodva láthatta meg a fél-
 karú vezért, energikus, barna arcát, köpczös,
 erős termetét, a mint a nagy csarnokban el-
 vegyült a zsibongó, vásári tömegben. Bibor
 nem sokat törődött a híres képviseelővel, egyre
 Markovicsra gondolt, az ő vézna, sovány
 termetét látta maga előtt, sunyi, ravaszkodó
 arcát, kapkodó, zavart, fantasztikus beszéde-
 nek a töredékei elevenedtek föl benne, a mint
 állandóan pénzről, milliókról, nagy vagyonról
 álmodozott a kisváros és a maga fáradt sze-
 génységében. Most kövéren, jókedvűen fog
 visszatérni Markovics és az első ember, a ki
 üdvözölni fogja, az földije lesz, Bibor Tivadar.

Már jelezték a vonatot. A szívek lázasabban
 dobbantak meg, a szemek kitágultak, a zsongás
 fülsértőbb lett, az idegesség még tépőbbben
 vonaglott végig a pályaudvarba zsúfolódott
 ezernyi tömegben. Kitárt karok emelkedtek,
 fölfelé szegülő fejek büszkélkedtek, recsegő

kocsik dübörögtek, az ünnepi láz fojtogató atmoszférája nyomasztóan terpeszkedett el, mint egy sötét, terhes felhő az orkán kitörésének feszült pillanatában. Bibort vitte, tépte magával a tömeg, már látta a közeledő vonat fekete vagonjait, a sínek büszkén hajoltak meg a nagyszerű teher súlya alatt, az óriási üvegcsarnok boldogan rázkódott meg, az aranyvonat berobogott.

— Éljen, éljen! — zúgott föl harsányan a tömeg tüdejéből, a mint a nehéz ajtók feltáruultak és a távolból visszaérkezett emberek esodálatos csoportja kiszállt a perronra. Voltak ott beretvált arcú férfiak, csontos, kemény tartású öregek, pofaszakállas ifjak, majd ősz szakállú, piros arcú alakok tűntek elő, nagy otromba czipőkben és bő, kényelmes utiruhában, sovány, esetlen asszonyok jöttek, a pesti elegáncia minden kelléke nélkül, aztán jól táplált gyermekek, valamennyien a vidámság fényével az arcukon, sehol semmi fáradság, a magyar szavak közé angolos selypítés vegyült, úgy látszik, a magyarok egy csomó amerikai vállalkozót is magukkal hoztak. A faji különbséget bizony itt alig lehetett megállapítani, ezek mind egyforma vágású emberek voltak, fűrgeségükben is nehézkesek, a megérkezés izgalmaiban is kényelmesek, komoly, nehéz pénzekkel dolgozó üzletemberek, a kik megszokták a zajongó forgatagot, az üzleti étellel járó nagyszerű izgalmakat és mindenekfölött a pénzt, a pénzt, a nyereséget, a melynek soha nem volt szabad elmaradnia. Amerikai levegő uszkált a fülledt csarnokban, valami soha nem látott exotikum kezdte gyökereit beleereszteni a magyar földre az aranyvonat megérkezésének történelmi lázában.

Bibor nézegette az arcokat, az arcok vö-

rösre sült bőrét, a tengeri utazás alatt lebar-
nult ábrázatokat, a furcsa viseletet, egyikben
sem ismert rá a biborzi Markovicsra. De még
egyre szálltak ki a visszavándoroltak, óriási
bőröndök csúsztak le a fűrge hordárok tar-
gonczáira, új, nevető arcok integettek a ko-
csik nyitott folyosóin, még mindig bizakodott,
hogy a várva-várt Markovics is elő fog kerülni.
De egyszerre csak Görgetegi Emma kissé
vaskos szépségét látta feltűnni, a mint egy
idegen férfi karján csoszogott ides-tova az
izzadt zsúfoltságban. Két karja mint két hatal-
mas csáp nyúlt ki, mintha meg akarna itt va-
lakit fogni, mintha csak azért jött volna föl
Pestre, hogy ő is várja az aranyvonatot és az
aranyvonattal érkező szerencsét. Bibor meg-
döbbsent. Hátha Görgetegi Emma is Marko-
vicsot várja, el akarja előle halászni, kiszökik
vele a pályaudvarról, tele zsongja a fülét és
majd ő viszi haza diadallal Biborczra, hogy
családja megingott jó hírnevét ezzel a hallat-
lan fogással egyszerre helyrebillentse. De aztán
eltűnt előle Görgetegi Emma, már nem látta
többet és újra belehajszolta magát abba az
ötletébe, hogy néki kell megtalálnia a vissza-
tért sikkasztót.

— Tisztelt uraim, — hullámozott Bibor füléig.
A polgármester mondta el üdvözlő beszédét.
De többet nem hallott belőle, mindössze ennyit,
hogy tisztelt uraimnak szólította a megérkezett
magyarokat.

Bibor erősen fülelt, látta a polgármester
szájának kissé gépies mozdulását, mintha hátul
dróton ránczigálták volna, olyan furcsán tet-
szett néki a távolból a száj mozgása, a mely
mozog, a nélkül, hogy hangot adna.

— Éljen, éljen! — zúgott újra a tömeg.

A polgármester üdvözlő beszéde véget ért.

Egy hatalmas termetű, széles vállú, csupasz állú ember lépett ki a visszavándoroltak tarkabarka tömegéből, ennek meg csak a nagy ívű gesztusait látta Bibor, hogy mit mondott, abból nem értett semmit.

— Halljuk Papp Imrét! Éljen Papp Imre! — ordították egy kissé elszigetelt csoport közepéből.

Bibor most ebbe az irányba vetette a tekintetét, de nem sokat törődött azzal, hogy a munkásképviseelőnek miféle mondanivalói vannak a visszavándorolt magyarok számára, mert újra eszébe jutott az átkozott Markovics. Úgy látszik, elpusztult Amerikában, elherdálta a sikkasztott pénzt, élehetetlen volt, mint Biborcson, nem érte meg a kitűnő pillanatot, a mikor itthon mindenkinek megbocsátanak. Néki most már senki sem fog megbocsátani, mert nem viszi magával Markovicsot, üresen kell visszatérnie városába. Szeretett volna innen kitolakodni, már nem érdekelte a Vám, a lábai meginogtak, a feje megszedült, utálta magát, hogy ebben a rajongó örületben ő nem tud más lenni, mint a mi, bukott, esett ember, a saját kis dolgaiba beleájult senki, szerelmében megcsalódott szomorú férj, vidéki fecsegő, kicsiny lázakban őrlődő számár, a mikor körülötte magasan csattognak a fölemelkedett szárnyak, az új Magyarország mutatja itt dologra kész, élni akaró, élni tudó, erős gerinczét.

— A magyar politikának végleg meg kellett változnia... Új, egészséges földbirtok-politika... Erős, munkás Magyarország... Igazi népiskolák... Igazi kultúra... Az ország dolgát a nép intézze... A kiváltságok pusztuljanak... Igazi jólét... A kiuzsorázott magyar vér... Ausztria... Az erőszak...

A munkásképviseelő beszédének tört hangjai voltak ezek. A szárnyaló, remek beszédből mindössze ezeket hallotta Bibor. Mint a rosszul összeférczelt, lukacsos szövet libegett Bibor feje fölött ez a beszéd, most mégis szerette volna hallani, megérteni, de a fel-felharsanó helyeslés, a bámulók seregének lelkes, hódoló tapsai magukba fojották Papp Imre beszédét.

Aztán lassan, lassan oszladozni kezdett a tömeg, a város vendégei voltak ma a visszavándoroltak. A pályaudvar visszanyerte régi ábrázatát. Új vonatok jöttek, új vonatok indultak. Kopott, nehézkesen czammogó utasok bujtak bele a kocsikba. Bibor úgy látta, hogy majdnem minden tizedik ember a háború nyomorékja. Mennyi félkarú, mennyi sánta ember tipegett körülötte. Éppen ma!

A kitorlódo tömeg mögött egy lelkeszemű fiatal ember kullogott. Kissé kopott volt, a cipője sarka kicsempült, Bibor érthetetlen kíváncsisággal bámult utána. Nem tudta volna megmondani, miért, mi köze ehhez az emberhez, hisz ez nem jött az aranyvonattal, ez nem Markovics, ez is azért jött, hogy résztvevője legyen a nagy ünnepségnek, mégis szerette volna valakitől megkérdezni, ki ez a különös arczú ember. De itt aligha tudták volna néki megmondani, hogy ez Laky Márton volt, az ujságíró, a kit senki sem vett észre, a kinek szerénysége miatt itt semmi szerep nem jutott, pedig a Vám gondolatát ő publikálta először az országban.

A személyvonat csak este indult. Bibor nem akart estig Pesten lebzselni. Belebújt a legközelebbi tehervonatba.

Késő éjszaka volt, a mikor a tehervonat lomhán, fáradtan bedöcözött a biborzi állomásra.

XIX.

Bibor kiszállt a tehervonatból. Egyenesen a városházára indult. Nem akart egy pillanatig sem várni, még az éjjel fel akarta magát jelenteni. Az első rendőrrel, a kivel találkozik, közli, hogy megölte a feleségét, tartóztassák le.

A városháza közelében két czirkáló csendőr jött vele szemben. Nyugtalanul nézett rájuk, nem tudta, mi dolguk ily késő éjszaka a városháza közelében. Majdnem megszólította őket, teljesen egyre megy, akár a csendőröknek mondja meg, mi fekszi meg a szívét, akár egy városi rendőrnek. Tovább ment. De alig tett egy-két lépést előre, katonai járőr suhant el mellette, s a hogy kíváncsian nézett előre, észrevette, hogy a városháza előtt valami tömeg szorong, szuronyok csillannak meg a homályban, kapkodó, éles és durva szavak kemény hullámozása zavarta meg, holott nem akarta már a maga gondját a más gondjába belekeverni. Pedig érezte, hogy Biborcson megint történt valami.

Már csak néhány lépés választotta el a városháza kapujától. Tisztán látta, hogy a városház épületét katonaság és csendőrség szállta meg, ideges, lázas futkosás veri föl a Városház utcát, a városháza tágas udvarából pedig komor, zúgolódó és sötét szavak verődtek kifelé, ott benn nagy tömeg zsongott, torlódott, katonák buzgó parancsai harsantak fel, parasztok fenyegető dörmögése, vagy szilaj káromkodása vágott vissza a nékik nem tetsző parancsokra.

— Mi történt, mi történt?

Bármennyire is szerette volna palástolni az izgatottságát, mégis a hirtelen feltörő kíváncsiság erősebb volt benne, mint lelkének sötét elszántsága, hogy egyetlen elhatározással véget vet élete keserves hercze-hurczáinak. A kapuban megállította egy katonát.

— Nem lehet bemenni! — ripakodott rá zordan.

— Már pedig nékem be kell mennem, — állította határozottan Bibor.

— Kit keres? — kérdezte a katona.

— Magát a főkapitányt, — mondta Bibor olyan hangsúlylyal, mintha valami nagy titkot árulna el.

— Az már más, — bólintott a szuronyos katona és utat nyitott Bibornak.

Bibor gyorsan sietett fel a kivilágított lépcsőkön, a folyosókon nagy futkározás volt, látta, hogy az egész városháza talpon van, minden szobában dolgoznak, a rendőrkapitány is benn van a hivatalában.

Megint apátia fogta el, egy pillanatra nem törődött az érthetetlen eseménnyel, a mely itt lebeg a városháza fölött de néki fogalma sincs róla, hogy tulajdonképpen miről is lehet szó.

Bement Vécsy szobájába. A szobában egy öreg paraszt görnyedt alakja tünt elébe, a mint nehézkesen és otrombán magyarázott valamit a rendőrkapitánynak. A rendőrfogalmazó szorgalmasan jegyezgette, a mit a rokkant hátú paraszt mondott. Bibor most vette észre, hogy a paraszt erősen féloldalas, a kabátja úgy lóg le róla, mintha egy magányos ágon függne.

— Szervusz, — üdvözölte a kapitány Bibort, de alig tekintett föl az írásából. — Jó, hogy jössz, már vártalak, az imént küldtem a lakásodra.

Bibornak erősen megdobbant a szíve.

— Tehát már tudja, — gondolta magában.

— Ül csak le, komám, majd mindjárt.

— Nem akarja ezek előtt, — folytatta Bibor a töprengését.

Most Forgósziel hadnagy rohant be a szobába. Észre se vette Bibort, valamit súgott a rendőrkapitánynak, azután újra kisietett.

— No, mit szólnsz hozzá, Bibor? A mi hadnagyunknak végül mégis eszébe jutott a neve. Gondoltam, ha olyan jó stratégá, jó lesz alkápitánynak, ügyis szükségem van egy ügyes emberre. Hallatlan! Ezek a szentbiborcziak! Ezek tisztára megőrültek.

— Meg, meg, — dörmögte helybenhagyólag a puklás paraszt.

Bibor még mindig nem tudta, hogy mi történik körülötte. De nem kellett sokáig gondolkodnia, a kapitány újra megszólalt:

— Ez lesz aztán a szép védői munka, Bibor! Vállalod? Mi? Az a kérdés, melyik csoport védelmét fogadod el? A Hegyi-csoportét-e, vagy a Dunai--csoportét?

Bibor hüledezve nézett a kapitányra.

— Hegyi... Dunai... — dadogta értelmetlenül.

— Mind a kettőt nem lehet, — tiltakozott a rendőrkapitány. Másnak is kell juttatni valamit a jó falatból.

— A jó falatból?... De hiszen én... Én azt sem tudom... Én most érkeztem meg Pestről. Azért jöttem...

Vécsey nevetni kezdett.

— Hja úgy. Eszerint te semmit sem tudsz? Na, majd röviden. Hogy tájékozódva légy! A szentbiborczi parasztok összeverekedtek. Tíz halott és huszonnyolcz sebesült. Megvívták a

szentbiborczyi csatát. Ez is belekerül majd a világtörténelembe, mint a lebergi csata vagy a tolmeini áttörés. Hallatlan! Igazad volt, most már valóban energikus kézzel...

— A szentbiborczyi csata? Mi közöm nékem a szentbiborczyi csatához? — kérdezte ámulva Bibor és Vécsey felé közeledett. — Kérlek, én azért jöttem...

— Tudom, tudom, láttad a nagy csődületet. Biborcza még a puskaropogás is behallatszott.

Bibor meg volt győződve, hogy valami ostoba tréfának az áldozata. Nem törődött a tréfával, várta, a míg a rendőrkapitány kimulatja magát. Majd aztán rákerül a sor az ő esetére is.

— Olvassa csak fogalmazó úr a jegyzőkönyvet! — mondta Vécsey.

— Ez Parlaghy vallomása, — örvendezett magában Bibor. — Na, végre!

A fogalmazó olvasni kezdte.

— Az egyik csoport vezére Hegyi János. Őrmester volt a harctéren és háromszor megsebesült. A másik csoporté Dunai Gábor. Ez csak a hadtápvonalig jutott, ott megbetegedett, azután mint kisbirtokos gazdát és cséplőgéptulajdonost fölmentették. A Hegyi-csoport a béke megkötése óta állandóan hadilábon állt a Dunai-csoporttal, a felemás emberekkel, a kik voltak is katonák, nem is, harczoltak is, nem is, és a kikre a harczedzett, elégedetlen, öreg legények és velük együtt asszonyaik is, nagyon böllenkedtek. Innen származott az örökös torzsalkodás, veszekedés. A fölmentettek már a háború alatt megkörnyékezték a hadba vonultak asszonyait, a kik most ezért kegyetlenül fizettek. Szentbiborcza a béke megkötése óta tíz éjszakai szurkálási eset, hat rabló-

támadás, négy gyujtogatás és tizenkét véres, korcsmai tömegverekedés fordult elő. A csendőrség nem bírta az izgága elemekkel, a szolgabíró mind a mai napig hiába kérte a katonaság kirendelését. Az ellenségeskedés, a mely eleinte csak szórványos lövöldözésekben nyilvánult meg, napról-napra veszedelmesebbé vált, míg végül nyílt összeütközésre került a sor. Hegyi János a falu egyik szélén állította fel osztagát, a harctérről emlékebe hozott olasz, szerb és orosz puskákkal felfegyverkezve. Dunai Gábor pedig a falu másik szélén csoportosította embereit, kapákkal, kaszákkal, husángokkal és vadászpuskákkal. Az összeütközés délután öt órakor meg is történt, Hegyiék támadtak, de a Dunai-csoport közben ügyes lövészárkokat ásott és ott védelmi állást foglalt el. A harc az esteli órákban érte el tetőpontját. A szolgabíró sürgős telefonjelentésére egy század katonaság futólépésben kirohant Szentbiborczra és széjjelszórta a harczba keveredett, garázda falubelieket... Természetesen közben a falusi boltokat is kifosztották.

— Így történt, — bólintott az öreg paraszt.

— No, most várjon a másik szobában, majd később újra kihallgatom, — intézkedett a rendőrkapitány.

Ő volt a falu bírása, az egyetlen pártatlan ember, ő egyik csoporthoz sem tartozott.

— A főkolomposokat természetesen már le is tartóztattuk. Ott lenn zajonganak az udvaron. Hát mit szólsz ehhez, Bibor?

Bibor a felolvasott jegyzőkönyvnek csak a foslányait értette meg. Nem felelt a rendőrkapitánynak, felállt és keményen megállt előtte. A száját éppen ki akarta nyitni, a mikor Vécsey úgyszólván újra leintette:

— Azt tudod, hogy Parlaghyt is a szent-biborcziaik verték véresre.

De Bibor energikusan legyintett a kezével.

— Kérlek, én nem ezért jöttem. Tartóztass le, én tegnapelőtt megöltem a feleségemet.

Vécsey felugrott és izgatottan kiáltott rá Biborra.

— Megőrültél?

— Nem, én nem örültem meg. Tegnapelőtt éjjel agyonlőttem a feleségemet, tartóztass le!

— Az isten szerelméért, mi történt veled, Bibor? — hüledezett a rendőrkapitány.

— Semmi, csak az, a mit mondtam. Megöltem a feleségemet. Aztán zavaromban Pestre mentem, most érkeztem meg a vonattal, itt vagyok, tartóztass le, ez a kötelességed! Nem bujkálok tovább, meg akarok bűnhődni. Bűnös volt, rálőttem.

Most Vécsey hirtelen megragadta Bibornak mind a két kezét.

— De hisz ez lehetetlen, lehetetlen! Az istenért, hisz te megzavarodtál, téged megzavart valami, Bibor! Én tegnap láttam a feleségedet az utcán, az édes anyjával együtt.

— Az utcán, az édes anyjával együtt? — dadogta Bibor, s úgy érezte magát, mintha hirtelen fejbe kőintották volna... Az utcán, — ismételte aztán meg önmagában, s ijesztő értelmetlenséggel meredt a rendőrkapitányra... Nem értette ezt a hangot, nem értette ezeket a szavakat, idegen, váratlan, zagyva volt számára ez a magyarázat, hogy lehet ez, kivel tévesztette össze Vécsey az ő feleségét?... Vagy talán őt nem hívják már Bibornak s az az ember, a kivel beszél, nem is a város rendőrkapitánya, hanem valami veszedelmes bohóc, rít bajszerző, komisz el-

lenség, a ki most még jobban össze akarja gabalyítani ezt a történetet s mindenféle kószá, őrült rémületet kever bele, hogy soha többé ki ne lehessen belőle kászálódni? ... Gondolkodni akart, mi köze a szentbiborczy parasztokhoz, miért erőszakol rá Vécsey hazug, véres eseményeket, de csak küzködött, kapkodott a bensejében a nélkül, hogy világosság gyúlt volna ki előtte, miképpen láthatta a halott asszonyt az utcán Vécsey rendőrkapitány! ... Talán perczekig is eltartott ez a kinzó, zavart, sötét tépelődése, végre is föl-szegte a fejét, kihúzta magát, keményen nézett a kapitány mosolygós szemébe s úgy mondta szinte szavaló, kihirdető tónusban:

— Határozottan állítom és fentartom, hogy én Bibor Tivadar agyonlőttem a feleségemet, kisteleki Farkas Irmát.

Vécsey ünnepélyesen jelentette ki:

— Akkor feltámadt. Mert én tegnap láttam az utcán.

— Feltámadt? Feltámadt? — ismételte Bibor magánkívül és a szemében, a mint rábámult a rendőrkapitányra, hirtelen valami egészen különös, tiszta, világos, fény szikrázott.

— Feltámadt, — ismételte meg határozottan a rendőrkapitány.

— Feltámadt halottaiból... Az lehet... Lehet... — rebegte izgatottan Bibor.

Gyorsan kivette a zsebéből a tárczáját, kikotorta belőle az áruló levelet, meg akarta mutatni a rendőrkapitánynak. Úgyesen szét-hajtogatta, csak most vette észre, hogy mit írt rá a felesége.

— Fiam, ezt a nyomorult Gömöryné írta néked! A nyomorult most megbűnhődött.

Bibor a fejéhez kapott. Eszébe ötlött, hogy

a levelet otthagya az íróasztalán, aztán újra magához vette. Közben meglátta a felesége, elolvasta és akkor írta rá ezt a választ, de még annyira sem méltatta a halott Gömörynét, hogy említést tegyen róla. Annyira távol állt tőle.

Kínos, zavart, csodálkozó arcot vágott, a felfrissülő, kitisztuló agya lázasan dolgozott, végigvágatott az elmúlt négy napon, föl-elevenedett előtte a tegnapelőtt, a halálos mérkőzés, egy jajveszéklő, bátor, tiszta hang visszhangja sikoltott a fülében, a felesége hangja: Ártatlan vagyok, a nyomorult betolakodott hozzám!... Igen, igen, ezt mondta, ezt tisztán hallotta, de akkor beleveszett ez a hang megsértett lelke vad háborgásába. Nem értette, nem hitte... Aztán kihajította Parlaghyt, igen, igen, így volt, betámolygott az irodájába, magához kapta a revolverét, visszament, ráfogta az asszonyra... Most tisztán látta maga előtt a felesége márványfehér arcát, látta, a hogy hangtalanul lezuhan, még mielőtt a revolvere elsült volna... A revolverét el sem sütötte... Aztán a pesti álom, a szóló, a felesége nagy szerelme...

— Nem értelek, — mondta a rendőrkapitány.

— Ilyen hallatlan katasztrófa szakad ránk, mint a szentbiborczyi csata. Mit tépelődöl, Bibor? Mit töprengsz? Mondtam már, vállald el az egyik főkolompos védelmét! Bibor, ne haragudj rám, de te, amióta hazakerültél, semmit sem dolgoztál! Látod, hogy dolgoznunk kell!

— Nem dolgoztam semmit, — vallotta Bibor, — de ha te úgy akarod, majd ezután... Jó, elvállalom Hegyi János védelmét... Fel akarok támadni...

— Ezért hivattalak, — mondta a rendőrkapitány.

De még mindig nem értette, mi zavarta meg ennyire Bibor lelkületét.

— Köszönöm, — felelte Bibor.

Kezet fogott a rendőrkapitánynyal, és kiestett a szobájából. Szinte ugrálva ment le a lépcsőkön. Kilépett a városháza kapuján. Künn már hajnalodott ...

XX.

Csodaszép hajnal volt.

A junius érlelő melege már benne reszketett a lassan tisztuló, ezüstoffényű levegőben, az ég halványkék teste sugárzón világított Biborcza éledő feje fölött, itt-ott még egy szikrázó csillag drága fénye is beletűzött az ég puha selymébe, s a biborzi hegyek elmosódó taraja már pirosuló és kékes mezben bontakozott ki a szemhatár szétömlő párázatából. A hegyek mögött már iparkodott a nap, de rejtve, félőn visszatartotta még arany ölében csókos sugarait, hogy aztán egyszerre, váratlanul, mint egy mindennap feltámadó isten, gazdagon, bőven és boldogan hintse szét szertefolyó, puha, meleg, megolvadt érczét, sápadt arcokra, zöldelő mezőkre, sóhajtozó erdők hajlékony gallyaira, a serkedő vetések pompázó tábláira, Biborcza minden zugába, picziny utczáiba, széles tereire és a durva faburkolatra, a mely alatt a Béke még le nem leplezett márványszobra szunnyadozott.

Bibor mohón szívta magába a hajnali levegőt. Tüdeje kitágult, ragyogó, boldog szeme kimeredt, a mint gyorsan, megfrissült izmainak ruganyos erejével futott a mezők felé, a város külső széleire, a hol sárgáló repczeföldek leng-

tek a könnyű, édes szellő szerelmes ringatásában, vöröslő pipacsok könnyen imbolygó fejei hajladoztak szerte, távolabbról kék buzavirágok integettek feléje szíves istenhozottat.

Mintha soha nem látta volna eddig a feltámadó természetet, az éj nehéz lepléből könnyedén kisurranó új napot, mintha soha nem érintette volna talpa a puhán zizegő fűszálak bársonyát, minden új és soha nem látott volt az ő eddig elborult szemének, két új szem égett és látott a Bibor régi szeme helyén, új lélek lopódzott a régi helyébe, s most egyszerre úgy érezte, hogy a régi Bibor már nem él benne, a kétkedő, fanyar, a megzavart lelkű, a munkától irtózó, a multban kaparászó, a kétségekben megrokkanó, a káprázatos hajnalban friss, újjászületett ember vált belőle, a feltámadás soha nem érzett és soha nem tudott szent imádatában.

Szerelmesen, hosszan bámulta a barna göröngyöket. Ez az a drága föld, a mit senki, sem vérrel, sem erőszakkal, sem fegyverrel el nem vehetett tőlünk. Az ő otthona . . . És a föld kiömlő, zsiros, nehéz lélekzete elkábította, mintha egyszerre minden forogni kezdett volna körülötte, s ő egy száguldó, aranykorong közepén ülne, s a korong viszi-viszi fölfelé, messze, a nap felé, a honnan az új élet mindennap kicsordul.

Hogy erre eddig senki sem gondolt, hogy ez eddig senkinek sem jutott eszébe! Mindenki a mult vérrel teli árkaiban vájkált és mindenki vérrel beszennyezett kézzel tiltakozott az új munka megkezdése ellen... Galiczia véres síkjai, szent Kárpátok úttalan utjai, leégett falvak, tűzvész, beszennyezett szűzek, kolerás fészkek, sülyedő hajók, ezer pusztító nyava, tifusz, tetvek, Szerbia temetője, Lengyelország megté-

pett földje, Erdély legázolt fészkei, tiroli hegyek dübörgő pokla, ágyúk veszett bömbölése, megfagyott szívek, Ázsia sirjaiban pihenő magyarok, vándorló sebesültek, haldokló szemek, koldus nyomorékok, gyászos testvérharc, örjögő fosztogatás, ordító panasz, amen, amen, muljatok el, ne kísértsetek többé a biborzi hajnal verőfényes, meleg szépségében!

Hogy került oda, maga sem tudta, Bibor már megint ott állt a vasuti korcsma előtt. Mintha valamit a korcsmában felejtett volna, lázasan kinyitotta az ajtót. A lóczán, úgy, a hogy ott hagyta, még mindig ott ült Halál Péter. Bibor odasietett hozzá, kezét fogott vele. Halál Péter arczvonásai most lágyabbak, békülékenyebbek voltak.

— Szabadítson ki, tekintetes uram, — könnyögött Halál Péter. Ádám gazda még mindig nem akarja visszaadni a vaslábamat. Azóta sem mozdultam el innen. Pedig az asszony megint üzent a kofától.

A korcsmáros most jött ki a lakásából, hóna alatt hozta Halál Péter vaslábát.

Bibor megfenyegette a korcsmárost.

— Az istenért, hogy lehet ilyen kegyetlen!

— Visszaadom néki, de ígérje meg, hogy békén hagy Zsemiszli várával és Hertelendy őrmesterrel.

— Hát nem bánom, — dörögte Halál Péter.

Bibor lehajolt hozzá és buzgón segített néki, hogy a vaslábát a helyére tegye.

— Rendben van, — köszönte meg Halál Péter.

— Menjünk, — hívta magával Bibor.

Elindultak. Halál Péter ügyesen biczegett Bibor mellett. Bibor megszólalt:

— Van itt a városban egy vén paraszt, úgy hívják, hogy Ordas Mihály. Kis szőlőbirtokot akarok tőle venni a feleségemnek. Már napok óta alkudozom vele, de a vén zsupori megbicsakolta magát, nem bírok vele. No, de most majd mi ketten kicsaljuk az öreget az istállóból. Talán a napfényben jobban megértjük egymást.

A biborzi hegyek mögül ebben a pillanatban süttött fel a reggeli nap. Az új élet.

Szép lassan kisétáltak a város szélére. Megálltak Ordasék háza előtt. Aztán kinyitották a kaput, Bibor egyenesen az istálló felé tartott. Az öreg már ébren volt, a lovaival babrálódott, gyenge; törött kis termete belemosódott az istálló párás félhomályába. A hogy guggolt, tipegett, mozgott, maga is olyan volt, mint egy borzas, öreg, fogatlan házőrző kutya.

Bibor benyitott az istállóba. Az öreg ijedten nézett rá.

— A szőlő miatt jövök! — mondta Bibor.

Az öreg a fülére mutatott, hogy nem hallja. Bibor karra vette és most már beleharsogta a fülébe:

— *Odakiinn süt a nap!* Kezdődik a munka!

Ordas Mihály vén, kiégett szeme bágyadtan lobbant fel.

— A nap? — kérdezte.

— Az, az, — mondta Bibor és vonszolta magával kifelé az öreget.

Ordas Mihály leült az istálló küszöbére, ősz fejét belebuktatta a reggeli napfürdőbe.

— A szőlő miatt, — magyarázta néki Bibor. Az öreg megértette.

— Na, hát nem bánom, eladom.

Bibor megfogta az öreg ránczos, aszott, elkérgesedett kezét.

— Az asszonynak kell, pihenni akar. Annak veszem . . .

Most Halál Péter felé fordult.

— Kendet pedig, Halál Péter tizedes, fölfogadom vinczellérnek. Vállalja?

— Vállalom, — mondta Halál Péter sugárzó arcezzal.

— És az én oldalbordám? — tette hozzá mindjárt megbocsátó hangon.

— Az lesz a vinczellérné, — mondta Bibor.

Többet nem szóltak. Mint újra révbe jutó, szomorú, fáradt vándorok, boldogan, nyugodtan ácsorogtak a nap kicsorduló világosságában.

(Budapest, 1916 augusztus.)

OSZK

OSZK

OSZK

